

PETER DE GROOTE,

KEIZER VAN RUSLAND,

IN

HOLLAND EN TE ZAANDAM,

in 1697 en 1717.

PETER DE GROOTE, KEIZER VAN RUSLAND,

IN

HOLLAND EN TE ZAANDAM,

in 1697 en 1717,

DOOR

MR. JACOBUS SCHELTEMA,

Lid van het Instituut en de Maatschappijen
van wetenschap te Haarlem enz.

TWEEDE DEEL.

MET PLATEN.

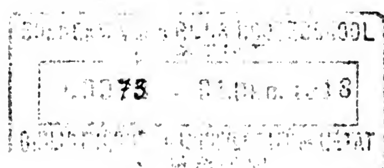

PETER DE GROOTE ALS PIETERBAAS.

I. D. bl. 166.

Te AMSTERDAM, bij
HENDRIK GARTMAN.
MDCCCXIV.

LIJST

DER

INTEEKENAARS.

HARE KEIZERLIJKE HOOGHEID, Mevrouwe de Hertogin Douariere VAN OLDENBURG, geboren Groot-Vorstin VAN RUSLAND.

A.

Mr. C. B. E. Robidé van der *Aa*, Schout en Secretaris aan de Lemmer.

F. L. *Abresch*, Predikant te IJsfelſtein.

J. *Achenbach*, Eerſte Klerk ter Griffie van het Hoog Geregtshof voor de Finantiën en Zeezaken, in 's Gravenhage.

Theod. *Adama*, Leeraar der Hervormde Gemeente te Koudum.

W. van *Aken*, Koopman te Zaandam.

. . . . *Alberda* van Renſuma, Lid der Staten-Generaal, te Groningen.

A. *Alpherts*, Advocaat te Elburg.

S. *Alter*, Boekverkooper te Utrecht. 2 *exempl.*

W. C. *Amersfoort*, Med. Stud. te Leyden.

Arnoldus *Ameshoff*, te Amſterdam.

Hermannus *Ameshoff*, aldaar.

L. Hamerſter *Ameshoff*, aldaar.

* Pie-

Pieter Johannes *Ameshoff*, te Amſterdam.
W. H. *Andrau*, Burgemeester van Oosterwolde, te Elburg.
D. H. Beucker *Andreæ*, Griffier bij de Regtbank ter Eerſter Instantie te Leeuwarden.
Mr. R. H. *Arntzenius*, Advocaat-Fiscaal voor de Middelen te Lande, te Haarlem.
W. van *Asſenraad* Ontvanger der Convoijen en Licenten te Amersfoort.
H. J. *Asſink*, Med. Dr. te Zaandam.
Mr. A. E. *Attema*, fungerend Officier bij de Regtbank ter Eerſter Instantie te Sneek.
Jan *Avis*, Koopman te Crommenie.

B.

Mr. R. *Baalde*, Oud Preſident van den Hove van Holland, in 's Gravenhage.
Klaas *Baas*, Koopman te Koog aan de Zaan.
G. *Bakker*, Leeraar der Doopsgezinden te Oudeboorn.
Nan *Bakker*, Fabrikeur te Crommenie.
F. L. *Bäncken*, voor het Leesgezelſchap: Lectuur vormt verſtand en hart, te Amſterdam.
M. A. van der *Bank*, S. S. M. Cand. te Dordrecht.
J. *Bantjes*, te Amſterdam.
Willem van *Barneveld*, Lid van het Instituut en van andere geleerde Maatſchappijën, Apotheker aldaar.
Mr. F. *Bavius*, Advocaat te Leeuwarden.

W.

W. van *Beeftingh*, te Amſterdam.
Mr. P. A. *Beelaerts*, Raad der Stad Utrecht.
J. J. *Beets*, Boekverkooper te Haarlem. 2 *Exempl.*
E. *Begeman*, Predikant te Koog aan de Zaan.
S. v. *Benthem*, Boekverkooper te Middelburg. 2 *Exempl.*
B. W. Baron *Bentinck* tot Buckhorst enz., Gouverneur van Overysſel, te Zwolle.
O. W. J. *Berg*, Koopman te Amſterdam.
W. O. *Berg*, voor het Leesmuſeum, aldaar.
Mr. W. B. *Bergsma*, Advocaat te Leeuwarden.
N. *Berlage*, *voor het* Leesgezelſchap te Meppelt.
Mr. W. A. de *Beveren*, Raadsheer in het Hoog Geregtshof voor de Finantiën en Zeezaken, in 's Gravenhage.
J. M. van *Beyma*, Ontvanger der Convoijen en Licenten te Workum.
J. G. *Biben*, Koopman te Amſterdam.
De Stads *Bibliotheek*, aldaar.
H. *Bichon*, Koopman te Rotterdam.
D. *Bierens*, Raad der ſtad Amſterdam.
A. *Biesterbos*, Med. Doctor aldaar.
Mr. W. *Bilderdyk*, Lid van het Instituut, aldaar.
Mr. D. R. Wyckerheld *Bisdom*, Oud Burgemeester te Leyden.
. . . . *Blaauwbeen*, Predikant, voor een Leesgezelſchap te Goes.
Albertus *Bleeker*, Koopman te Zaandam.
A. *Blusſé* en zoon, Boekhandelaars te Dordrecht. 12 *Exempl.*
F. *Boekée*, Boekverkooper aldaar.

Mr. A. A. van *Boelens*, President van de Regtbank Eerster Instantie, op het Heerenveen.
Jacob de *Boer*, Koopman te Zaandyk.
Dirk *Boerrigter*, te Amsterdam.
F. *Bohn*, Boekv. te Haarlem. 4 *Exemp.*
L. ten *Bokkel*, Predikant te Monnikendam, q. q.
M. J. van *Bolhuis*, Boekverkooper te Groningen.
C. *Booker*, Koopman te Zaandam.
E. A. *Borger*, Theol. Professor te Leyden.
Cornelis *Bormeester*, Burgemeester te Diemen.
A. ten *Bosch*, voor het Leesgezelschap te Vlaardingen.
Mr. P. *Bosscha*, te Utrecht.
H. W. de la Rive *Box*, Apochecar te Amsterdam.
P. van *Braam*, Boekhandelaar te Dordrecht.
Cornelis *Brandenburg*, Boekhandelaar te Zaandyk.
David Fredrik *Brauwer*, te Groningen.
W. *Brave*, Boekverk. te Amsterdam.
De Weduwe *Breebaart*, te Hoorn.
H. *Breeroo*, Schoolhouder en Voorzanger te Zaandam.
Jacob *Breet*, Koopman te Zaandyk.
Klaas *Breet*, Koopman aldaar.
Mr. Jan ten *Brink*, Rector te Haarlem.
J. ten *Brink*, Boekverkooper te Amsterdam. 3 *Ex*
W. *Brocades*, voor het leesgezelschap te Meppelt.
P. H. *Brocx*, Commis bij den Raad en Adv. Fiscaal-Generaal, in 's Gravenhage.
Jan *Broese*, Alexanderszoon, Makelaar te Haarlem.
H. *Bronken*, Kessesszoon, Koopman te Zaandyk.
S. van *Bronkhorst*, te Arnhem.

Dier

Dirk *Brouwer*, Rentenier te Bolsward.
G. *Brouwer*, Boekv. te Deventer.
H. *Brouwer*, voor het Leesgezelſchap: Tot nut en vermaak, te Dordrecht.
J. *Brouwer*, Leeraar der Doopsgezinden, te Leeuwarden.
J. W. *Brouwer*, Boekhandelaar aldaar.
P. Koumans *Brouwer*, Leeraar der Hervormde Gemeente op de Joure.
J. *Brugman*, Predikant te Zaandam.
Mr. Adrianus de *Bruine*, Advocaat te Amſterdam.
Pieter *Bruynen*, Med. Doctor te Zaandam.
J. A. *Bulſing*, Logementhouder te Groningen. 4 *Ex.*
A. *Buma*, Med. Doctor te Hindelopen.
J. van *Burg*, Betaalmeester van Oorlog, in 's Gravenhage.
G. *Burk*, Theol. Stud. te Utrecht.
Johannes *Buys*, Lid der Maatſchappijen te Haarlem en Rotterdam, te Amſterdam.
Jan *Byl*, Boekverkooper te Zaandam. 2 *Exempl.*
Mr. C. *Byleveld*, Preſident van het Hoog Geregtshof der Vereenigde Nederlanden, in 's Gravenhage.

C.

G. N. *Cahais*, Boekverkooper te Leeuwarden.
D. *Cannegieter*, Pred. te Hendrik Ido Ambacht.
E. *Canneman*, Staatsraad, in 's Gravenhage.
Mr. D. J. Canter *Camerling*, Preſident van de Regtbank ter Eerſter Instantie te Haarlem.
J. Kapyne van de *Cappelle* 1e. Preceptor te 's Gravenhage.

Mr. Jan Anthony Jacobus *Carré*, Griffier van de Regtbank ter Eerster Instantie in 's Gravenhage.
D. *Cats*, Predikant te Luntern.
Pieter *Cats*, President van de Regtbank van Koophandel te Leeuwarden. 2 *Exempl.*
De gebroeders van *Cleef*, Boekhandelaars te Amsterdam. 12 *Exempl.*
De gebroeders van *Cleef*, voor de Bibliotheek van Z. K. H. den Souvereinen Vorst der Vereenigde Nederlanden.
G. de *Clercq*, Koopman te Amsterdam.
Rutgerus *Cloots*, Apothecar te Zaandam.
Mr. A. J. *Conradi*, Griffier der regering te Harlingen.
E. W. van *Coopmans*, Secretaris der Legatie van Denemarken, te Berlyn.
H. *Coopmans*, Perceptéur te Workum.
Jan *Coopmans*, te Franeker.
Adriaan *Corver*, Koopman te Zaandam.
Cornelis *Corver*, Koopman aldaar.
Jan *Corver*, Koopman aldaar.
Pieter Corneliszoon *Corver*, Koopman aldaar.
Hendrik *Coster*, Boekverkooper te Alkmaar.
Willem Adr. *Couwenhoven*, Koopman te Koog aan de Zaan.
Willem Jans *Couwenhoven*, Koopman te Jisp.
J. *Cramers*, Commis te Haarlem.
Mr. J. W. *de Crane*, oud Hoogleeraar te Franeker.
Mr. H. C. *Cras*, Lid van het Instituut, Professor in de regten aan het Athenaeum te Amsterdam.
J. *Cremer*, Koopman te Bolsward.

Mr.

Mr. T. J. J. *Cremers*, Notaris te Groningen.
Claude Daniel *Crommelin*, te Amſterdam.

D.

Mr. J. van *Dam*, te Rotterdam.
Mr. Albertus Jacobus *Deiman*, Advocaat te Amſterdam.
Adriaan van *Deinſe*, Predikant te Zaandyk.
Mr. P. *Deketh*, Ontvanger der Convoijen en Licenten te Harlingen.
Cornelis *Dekker*, Gerbrandzn., Koopman te Westzanen.
Dirk *Dekker*, Burgemeester te Zaandam.
P. *Dekker*, Pietersz. Koopman te Koog aan de Zaan.
S. *Delachaux*, Boekverkooper te Amſterdam.
A. *Deurmeijer*, Koopman te Rotterdam, voor het Leesgezelſchap.
C. *Diemont*, Pred. te Giesſen Nieuwkerk.
Mr. C. E. van *Doeveren*, Vrederegter in 's Gravenhage.
De Wed. *Döll*, Boekverkoopſter te Amſterdam. 5 *Exemp.*
Mr. W. B. *Donker Curtius*, Commisſaris der Districten Dordrecht en Gorinchem.
Jacob *Doorn*, voor het Leesgezelſchap: tot leering en vermaak, te Zaandam.
J. D. *Doorman*, Kolonel, Chef van den Staf van het Gouvernement van Amſterdam.
F. van *Drächſlett*, Oud Luit. Kolonel te Elburg.

F. *Drayer*, Boekverkooper te Amsterdam.
C. D. van der *Dries*, Boekverkooper te Rotterdam. 3 *Exemp.*
P. *Driessen*, Lid van het Instituut, Professor te Groningen.
F. J. Baron van der *Duyn*, Heer van Maasdam, Lid van de Staten-Generaal, in 's Gravenhage.

E.

J. A. *Eidsma*, Burgemeester te Hindelopen.
Mr. C. *Elout*, Lid van den Raad van State, in 's Gravenhage.
A. van den *Ende*, Lid van het Instituut, Commissaris tot de zaken van het publiek Onderwijs, te Haarlem.
J. W. *Engeltrom*, Chirurgijn en Vroedmeester te Amsterdam.
Abraham *Enschedé*, te Haarlem.
E. *Epkema*, Rector van het Gymnasium te Middelburg.
L. van *Es*, Boekverkooper te Amsterdam. 7 *Ex.*
Mr. H. J. Collot d' *Escury*, Heer van Heynenoort, Lid der Staten-Generaal, in 's Gravenhage.
Baron Collot d' *Escury*, van Sliedrecht, aldaar.
F. J. van *Esta*, Koopman te Harlingen.
E. A. *Evers*, President-Burgemeester te Workum.
R. van *Eynden*, Kunstschilder en Correspondent van het Instituut te Dordrecht, voor het leesgezelschap: Pictura.

F.

F.

Mr. A. R. *Falck*, Algemeene Secretaris van Staat der Vereenigde Nederlanden, in 's Gravenhage.
B. van der *Feen*, Predikant te Noordwyk, voor het leesgezelſchap aldaar.
Mr. B. H. *Feith*, Advocaat te Groningen.
Mr. H. O. *Feith*, Advocaat aldaar.
J. H. *Floh*, voor de Bibliotheek der Doopsgezinde Gemeente te Enſchede.
Dirk *Fontein*, Zeepzieder te Harlingen.
F. D. *Fontein*, Koopman aldaar.
Jan *Fontein*, Zoutzieder aldaar.
Mr. T. *Fontein*, Advocaat te Leeuwarden.
Mr. Cornelis van *Foreest*, te Heylo.
G. du *Four*, Boekverkooper te Amſterdam.
Mr. D. *François*, Advocaat in 's Gravenhage.
Mr. François *Frets*, Advocaat te Rotterdam.

G.

Z. H. de Prins Jan *Gagarin*, te Petersburg.
Mr. P. de *Gavere*, Officier bij de Regtbank ter Eerſte Inſtantie te Haarlem.
B. de *Geer*, Heer van Jutphaas, aldaar.
A. H. van *Gelder*, Leeraar der Doopsgezinden te Amſterdam.
Mejufv. A. M. *Gelke*, in de Diemermeer.
Mr. H. J. van *Gennep*, Klerk bij het Hoog Geregtshof voor de Finantien en Zeezaken, in 's Gravenhage.

Het *Genootschap*: Doctrinâ et Amicitiâ, te Amsterdam.

Het *Genootschap*: Pro excolendo Jure patrio, te Groningen.

J. van *Geuns*, Leeraar der Doopsgezinden te Amsterdam.

D. Flud van *Giffen*, Predikant, voor het Leesgenootschap op het Heerenveen.

Mr. N. van *Giffen*, Procureur bij de regtbank ter Eerster Instantie te Leeuwarden.

B. G. *Gyzing*, te Rotterdam.

H. C. *Göbel*, Notaris te Zaandam.

Mr. C. H. *Gockinga*, te Groningen.

Mr. S. *Gockinga*, Substituut van den Officier bij de Regtbank ter Eerster Instantie aldaar.

Jan *Goedkoop*, Turfschipper te Zwartsluis.

Jan Willem van *Goens*, Predikant te Elburg.

A. van *Goudoever*, Professor en Rector te Zwolle.

...*Greving*, Makelaar te Amsterdam.

P. J. *Groen*, Koopman te Zaandyk.

Groeninx van Zoelen van Ridderkerk, te Rotterdam.

P. *Groot*, Koopman te Crommenie.

P. de *Groot*, Boekverkooper te Delft. 5 *Exemp.*

P. de *Groot*, Boekverkooper te Dordrecht.

Hendrik *Gruys*, Koopman te Zaandam.

Louwrens *Gruys*, Koopman aldaar.

De Wed. J. van *Gulick*, Boekverkoopster te Amsterdam.

H.

Haak en Comp., Boekhandelaars te Leyden. 3 *Ex.*

Klaas

Klaas *Haan*, Fabrikeur te Crommenie.

Mr. Jacobus van *Haeften*, Lid van de Regtbank ter Eerster Instantie op het Heerenveen.

A. C. W. Baron van *Haersolte* tot den Doorn, voor het Leesgezelschap: la Correspondance te Zwolle.

Jacob van *Halmael*, te Amsterdam.

J. P. *Ham*, van Sluipwyk, Heer van Sluipwyk, te Woerden.

Mr. W. Y. v. *Hamelsveld*, Advocaat te Leeuwarden.

Pieter *Hanekuik*, Koopman te Harlingen.

Mr. W. J. *Hanekuik*, Advocaat Fiscaal voor de Middelen te Water aldaar.

Jacobus *Hannema*, Fabrikeur aldaar

Jan *Hannema*, Koopman aldaar.

Abraham van der *Hart*, Lid van het Instituut, Directeur der Stadswerken te Amsterdam.

Cornelis *Hartsen*, aldaar.

J. *Heenck*, Predikant te Woubrugge.

Mr. D. A. *Heeneman*, Raadsheer van het Hoog Geregtshof der Vereenigde Nederl. in 's Gravenhage.

F. Ph. *Heyligers*, Med. Doct. te Utrecht.

D. van *Heyst*, Kassier te Amsterdam.

Klaas *Hekelaar*, Fabrikeur te Crommenie.

A. van *Helden*, Luit. Generaal in 's Gravenhage.

R. *Hellendoorn*, Student te Zwolle.

G. W. van *Hemsdaal*, Stadsdrukker te Schiedam.

P. den *Hengst*, Boekverkooper te Amsterdam.

Mr. J. F. M. *Herbell*, President van de Regtbank ter Eerster Instantie te Sneek.

L.

L. *Herdingh* en Zoon, Boekv. te Leyden. 10 *Ex.*
Hidde *Heremiet*, Boekhouder van het uitgaande regt der Convoijen en Licenten te Amſterdam.
C. van *Herwerden*, voor een Leesgezelſchap te Rotterdam.
C. van *Herwerden*, Predikant te Schiedam.
J. van *Heusd*, oud Med. Doctor te Rotterdam.
Mevr. de Wed. *Heyns*, geb. Vosmaer, in 's Gravenhage.
M. P. van *Heynsbergen*, Koopman te Zaandam.
Mr. Jacob Hendrik *Hoeufft*, Correspondent van het Inſtituut, te Breda.
Leonard Paauw, geb. *Hoeufft*, Directeur der posterijen te Haarlem.
D. *Hoefhamer*, Notaris en Curator van het Instituut te Elburg.
Hendr. Jan van Ruerlo *Holst*, Griffier van het Vredegeregt te Zaandam.
Cornelis Klaaszn. *Honig*, Koopman te Koog aan de Zaan.
Dirk *Honig*, Koopman te Zaandyk.
Jan *Honig* Cz. Koopman aldaar.
Jan Jacobzn. *Honig*, Koopman aldaar.
Jacob Jansz. *Honig*, Koopman aldaar.
Mr. D. *Hooft*, Lid van het Instituut, oud Ontvanger te Amſterdam.
Mr. I. *Hooft*, aldaar.
A. van *Hoogſtraten*, boekv. in 's Gravenhage.
J. van der *Hoop*, te Rotterdam.
Klaas van der *Horst*, rustend Leeraar der Doopsgezinden te Haarlem.

..*Horst*-

.... *Horstman*, Koopman te Amfterdam.

Hajo *Houttuin*, Koopman te Zaandyk.

M^r. A. C. de Hertoghe *Huber*, Raadsheer in het Hoog Geregtshof voor de Finantiën en Zeezaken, in 's Gravenhage.

B. *Hulshoff*, Rentenier te Amfterdam.

T. J. *Hulshoff*, Lid van de plaatfelijke regering te Groningen.

L. van *Hulst*, Boekverkooper te Amfterdam. 5 *Ex.*

A. J. Æbinga van *Humalda*, Gouverneur van Vriesland, te Leeuwarden.

B. A. van *Hylckama*, Lid van de Regtbank ter Eerfter Instantie te Sneek.

I. EN J.

Klaas de *Jager*, Koopman te Zaandyk.

M^r. P. G. van *Iddekinge*, oud Raad bij het Commisfariaat-Generaal te Groningen.

M^r. S. P. van *Idsinga*, Advocaat Fiscaal der Middelen te Lande te Leeuwarden.

Immerzeel, Boekverkooper te Rotterdam. 2 *Exemp.*

J. *Infinger*, Koopman te Amfterdam.

Het *Inftituut* te Elburg.

Jacob Cornelis de *Jonge*, Adjunct Archivarius in 's Gravenhage.

Adriaan *Jut*, Commisfionair te Zaandam.

..... Starkenburg *Jutting*, te Rotterdam.

K.

Mr Jean Louis *Karsfeboom*, te Utrecht. 2 *Ex.*

L. A. *Karfenbergh*, Boekv. te Deventer. 2 *Ex.*

M^r.

Mr. J. G. van de *Kasteele*, Advocaat Fiscaal der Middelen te Lande in 's Gravenhage.
Mr. G. P. *Keizer*, Notaris te Groningen.
P. M. *Keller*, voor een Leesgezelschap te Rott.
Mr. J. J. de *Kempenaar*, in 's Gravenhage.
T. J. *Kerkhoven*, Koopman te Amsterdam.
N. *Kersjes*, Commissaris speciaal van Politie in Vriesland, te Harlingen.
H. van *Kesteren*, Boekv. te Amsterdam. 3 *Ex.*
G. *Keuchenius*, Schout te Koudum.
J. H. van *Kinsbergen*, Graaf van Doggersbank, Admiraal, enz. op Welgelegen bij Appeldoorn. 4 *Exemp.*
A. *Kisselius*, te Dordrecht voor het Leesgezelschap.
J. F. *Kliefoot*, Kostschoolhouder te Zaandam.
A. *Klinkert*, te Amsterdam.
B. *Klyn*, Bz. aldaar.
H. H. *Klyn*, aldaar.
S. *Klynsma*, Luit. bij de Sappeurs te Dordrecht.
S. van der *Kloot*, te Rotterdam.
A. *Kluyt*, voor het Leesgezelschap te Dordrecht.
Pieter *Kluyver*, Koopman te Koog aan de Zaan.
C. J. *Kneppelhout*, J. U. en Medic. Doctor te Leyden.
Mev. de Wed. Arnoldi *Knock*, geb. Boelens, te Leeuwarden.
J. *Knottebelt*, Pred. te Mynsheerenland van Moerkerken.
Johan Diederich *Koch*, Koopman te Amsterdam.
A. *Kok*, Predikant te Utrecht.
Jelle *Kok*, Schoolhouder te Zaandam.
Mr. P. de *Kok*, Advocaat te Bolsward.

J.

J. *Koning*, Griffier by de Regtbank ter Eerster Instantie te Amsterdam.

Jan *Koning*, Koopman te Zaandyk.

Jan *Kool*, Koopman aldaar.

J. *Koole*, Boekverkooper te Zierikzee.

G. *Koopmans*, Leeraar der Doopsgez. te Zaandam.

R. *Koopmans*, Hoogleeraar bij het Seminarium der Doopsgezinden te Amsterdam.

J. *Koopsen*, Instructeur der Reden- Wis- en Natuurkunde bij het Instituut te Elburg.

W. B. van der *Kooy*, Correspondent van het Instituut, voorheen Lector in de Teekenkunde bij de Akademie te Franeker, Kunstschilder te Leeuwarden.

J. *Kops*, Lid van het Instituut, Commissaris van den Landbouw, te Amsterdam.

C. R. F. *Kraijenhoff*, Luit. Generaal, Gouverneur van Amsterdam.

F. W. *Krieger*, Boekverk. te Rotterdam. 2 *Ex.*

Pieter *Krock*, Commis Ontvanger der Convoijen en Licenten te Nauwerna.

Claas *Kroeger*, Koopman te Zaandam.

Jacob *Kruyt*, Koopman Westzanen.

Claas *Kuyk*, Koopman te Zaandam.

Claas *Kuyper*, Koopman aldaar.

Claas *Kuyper*, Koopman te Zaandyk.

Johannes Martinet *Kuypers*, Pred. te Groningen.

L.

P. A. van der *Laan*, Predikant te Crommenie.

H. van der *Laar*, Med. Doctor te Enkhuizen.

C.

C. R. S. toe *Laer*, Notaris te Amſterdam.

Jacob *Lakeman* Oosterhoorn, Fabrikeur te Crommenie.

Klaas *Lam*, Koopman te Zaandam.

M.r C. J. de *Lange*, Heer van Wyngaarden en Ruigbroek enz., op Oud Wasſenaar, bij Wasſenaar.

Maarten de *Lange*, Rentenier te Crommenie.

Pieter de *Lange*, Allertzn., Koopman te Zaandam.

J. *Langebaard*, Koopman aldaar.

B. *Langerhuiſen*, voor het Leesgezelſchap: Miscens utile dulci, te Amſterdam.

A. *Latenſtein*, Architect te Zaandam.

U. G. *Lauts*, Makelaar te Amſterdam.

Het *Leescollegie*, te Utrecht.

Het *Leesgezelſchap*, te Aardenburg.

Het *Leesgezelſchap:* oefening kweekt kennis, te Amſterdam.

Het *Leesgezelſchap:* tot zinnelijk vermaak en zedelijk genoegen, aldaar.

Het *Leesgezelſchap:* tot bevorderieg van deugd en verlichting, te Delft.

Het *Leesgezelſchap:* Ledige uren nuttig beſteed, te Dokkum.

Het *Leesgezelſchap:* Diversité, te Dordrecht.

Het *Leesgezelſchap*: Euterpe, aldaar.

Het *Leesgezelſchap:* Leeslust, aldaar

Het *Leesgezelſchap:* tot nut en vermaak, te Enkhuizen.

Het *Leesgezelſchap:* Eensgezindheid, aldaar.

Het

Het *Leesgezelschap:* Vriendschappelijk en leerzaam in 's Gravenhage.

Het *Leesgezelschap:* Tot onderling nut, aldaar.

Het *Leesgezelschap:* Uitspanning aldaar.

Het *Leesgezelschap:* Letteroefeningen tot wetenschap, te Groningen. 2 *Exemp.*

Het *Leesgezelschap:* Ter bevordering van kunde en menschlievendheid, op de Joure.

Het *Leesgezelschap:* te Koudekerk en Hazerswoude.

Het *Leesgezelschap:* Moderata durant te Leeuw.

Het *Leesgezelschap:* Tot onderlinge verlichting en verbetering, aldaar.

Het *Leesgezelschap:* Leeslust, te Leyden.

Het *Leesgezelschap:* Leeslust is de voedster der wetenschappen, aldaar.

Het *Leesgezelschap:* Leest en overdenkt, aldaar.

Het *Leesgezelschap:* Miscens utile dulci, aldaar.

Het *Leesgezelschap:* Tijdwinst, aldaar.

Het *Leesgezelschap:* Wetenschap, nut en vermaak, aldaar.

Het *Leesgezelschap:* Voor verstand en hart, aldaar.

Het *Leesgezelschap:* Tot oefening van het verstand en verbetering van het hart, te Maassluis.

Het *Leesgezelschap:* Ter oefening en uitspanning, te Pynakker.

Het *Leesgezelschap:* Tot nut en genoegen, te Rynsburg.

Het *Leesgezelschap:* Verscheidenheid behaagt.

Het *Leesgezelschap:* Disce legendo, te Utrecht.

Het *Leesgezelschap:* Tot oefening en vermaak, te Zaandam.

Het *Leesgezelschap:* Oefening, aldaar.

De Wed. J. van der *Ley*, Boekv. te Harlingen.

F. van *Leyden* van Westbarendrecht, Gouverneur van Zuid-Holland, in 's Gravenhage.

Gerrit van *Leyden*, Pietersz. Fabrikeur te Crommenie.

Mr. D. J. van *Lennep*, Lid van het Instituut, Hoogleeraar te Amsterdam.

R. C. *Lepper*, Kantoor-boekverkooper aldaar.

Mr. F. J. van *Lilaar*, Dijkgraaf te Amersfoort.

Abraham van *Linden* van den Heuvel, Directeur van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, in 's Gravenhage.

A. *Loosjes*, P. Zz. Boekverkooper te Haarlem. 3 *Ex.*

J. A. *Lotze*, Oud Hoogleeraar der Godgeleeerdheid, te Leyden.

C. *Lub*, te Enkhuizen.

B. *Lubbers*, te Elburg.

J. *Lublink*, de Jonge, te Utrecht.

Wilke *Luykes*, Scheepstimmerman te Amsterdam.

H. H. *Luiken*, Koopman aldaar.

Mevrouw F. J. *Lyklama* à Nyeholt, geb. Bloemkolk, te Oudeboorn.

T. G. van *Lynden* tot Hemmen, Directeur der Domeinen, in 's Gravenhage.

M.

Mr. C. F. van *Maanen*, Lid van het Instituut, Eerste President van het Hoog Geregtshof der Vereenigde Nederlanden, in 's Gravenhage.

F.

F. J. van *Maanen*, Med. Doctor, Lector in de Schei- en Artzenij-mengkunde in 's Gravenhage.

Adriaan *Main*, Koopman te Zaandam.

H. *Manger*, Predikant te Haarlem.

P. G. *Mari*, Predikant te Zwyndrecht, voor het Leesgezelſchap.

Jacob *Mats*, Koopman te Zaandam.

G. de *Mattos*, te London.

Andries *May*, Koopman te Koog aan de Zaan.

P. van der *Meer*, Boekverkooper te Rotterdam.

J. *Memeling, Predikant te Zaandam.*

S. *Menalda*, ruſtend Leeraar der Doopsgezinden te Bolsward.

Mr. N. *Methorst*, te Amersfoort.

Leendert de *Mey*, Koopman te Koog aan de Zaan.

Walich *Meyn*, Koopman aldaar.

Klaas van der *Meulen*, Boekverkooper te Zaandam: 3 *Exempl.*

Mr. Wicher *Meurs*, Lid van de Regtbank ter Eerſter Instantie te Sneek.

Mejufv. C. Veen, Wed. *Middelhoven*, te Zaandam.

Jacob *Middelhoven*, Koopman aldaar.

Jonkvrouwe A. M. *Moens*, op den Huize Wyherzigt te Wyhe.

Mejufvrouw Petronella *Moens*, in 's Gravenhage.

.... *Mol*, Hoogleeraar te Utrecht.

C. *Mollema*, Koopman te Harlingen.

P. *Monnier*, Predikant bij de Walſche Gemeente te Rotterdam.

Mr. P. van der *Muelen*, Oud Drosſaard van Ysſelſtein, aldaar.

Arend *Mul*, Koopman te Zaandam.

Klaas *Mul*, Koopman aldaar.

.... *Muller*, Colonel bij de Artillerie, in 's Gravenhage.

Mr. Petrus van *Musſchenbroek*, Correspondent van het Instituut, te Utrecht.

N.

Mr. Franciscus Rinia van *Nauta*, oud Burgemeester der ſtad Leeuwarden.

J. L. *Nauta*, voor het Leesgezelſchap: tot nut en vermaak, te Leeuwarden.

.... van *Niel*, te Rotterdam.

Mr. H. *Nienhuys*, Advocaat te Groningen.

D. *Nieubuurt*, Med. Doctor te Harlingen.

J. *Nieuwenhuis*, Predikant te Utrecht.

J. L. *Nohr*, te Haarlem.

Arend *Nomen*, Koopman te Zaandam.

Mr. W. W. *Noodt*, Subst. Officier bij de Regtbank ter Eerſter Instantie te Leeuwarden.

Jan *Noom*, Apothecar te Zaandam.

J. *Nozeman*, Notaris te Rotterdam.

O.

J. *Oomkens*, Boekverk. te Groningen. 2 *Exemp.*

G. van *Oordt*, Hoogleeraar te Utrecht.
Gerret van Vliet *Oosterhoorn*, Fabrikeur te Crommenie.
Mr. J. H. *Oosting*, te Asfen.
Gerrit van *Orden*, Koopman te Zaandam.
K. J. *Overbeek*, Proponent bij de Doopsgezinden, te Franeker.
Leendert *Overbeek* Jr., voor het Leesgezelfchap: oefening en vermaak, te Weesp.
L. van *Oukerke*, Vinc. Zn. te Haarlem.
B. *Ouwerkerk*, Boekverkooper te Amfterdam.

P.

O. J. van *Paddenburg*, Boekverkooper te Utrecht.
G. *Papegaay*, Kostfchoolhouder te Weesp.
J. E. *Pauly*, te Amfterdam.
H. *Peaux*, Koopman te Harlingen.
G. Soetbrood *Piccardt*, te Leyden.
Mr. A. W. *Philipfe*, fungerend Procureur-Generaal bij het Hoog Geregtshof der Vereenigde Nederlanden in 's Gravenhage.
V. van der *Plaats*, Med Dr. te Makkum.
J. A. *Pluygers*, Predikant te Zwolle.
J. R. *Poster*, Boekverkooper te Amfterdam.
F. J. *Prince*, te Velzen.
Gerrit *Prins*, Koopman te Koog aan de Zaan.
Mr. J. *Prins*, Koopman te Leyden.
Johannes *Prins*, te Amfterdam.

Q.

Mr. P. N. *Quarles*, Lid van de Regtbank ter Eerster Instantie te Haarlem.

Mr. W. *Queijssen*, Lid van den Raad van State, in 's Gravenhage.

R.

Mr. F. H. *Raeber*, Raadsheer in het Hoog Geregtshof der Vereenigde Nederlanden, in 's Gravenhage.

Mr. . . . *Ras*, Advocaat te Utrecht.

H. *Ravekes*, Secretaris der Maatschappij: tot nut van het algemeen, te Amsterdam.

N. W. *Rauwenhoff*, Med. Doctor aldaar.

B. H. van *Ree*, Chirurgijn en Vroedmeester te Zaandam.

Mr. A. *Reiger*, Advocaat te Groningen.

Mr. W. *Reinbach*, Regter ter instructie te Sneek.

J. C. *Rens*, te Dordrecht.

C. *Reub*, Makelaar te Rotterdam.

Mr. R. de *Rhoer* Ottens, Griffier bij de Regtbank van Koophandel te Groningen.

Hermanus *Rietveld*, Predikant bij de Hervormde Gemeente te Amsterdam.

Mr. W. F. *Röell*, Secretaris van Staat voor de Binnenlandsche Zaken, in 's Gravenhage.

J. W. *Roelofs*, Commis der Convoijen en Licenten te Zaandam.

Mr. J. *Romswinckel*, in 's Gravenhage.

Pie

Pieter *Roodenhuis*, Koopman te Harlingen.
S. *Roorda* van Eyfinga, Predikant te Westzanen.
C. S. *Roos*, Makelaar, Lid en Secretaris der vierde klasfe van het Instituut, te Amfterdam.
G. *Rooza*, Boekverkooper te Dordrecht.
J. de *Rooy*, Med. Doctor te Amfterdam.
C. van *Rosfem*, Predikant te Muyden.
A. van *Rosfum*, Koopman te Haarlem.
Mr. H. van *Royen*, Oud Lid van het Wetgevend Ligchaam, enz. in 's Gravenhage.
J. *Ruys*, Boekverkooper te Amfterdam.
J. de *Ruyter*, Boekverkooper aldaar. 4 *Exemp.*
G. J. van *Ryswyk*, Leeraar der Doopsgezinden op de Joure.
... van *Rysterborgh*, Kommandeur van de breede wimpel, in Gravenhage.

S.

D. du *Saar*, Boekverkooper te Leyden. 3 *Exempl.*
J. J. van de *Sande*, Boekverkooper te Middelburg.
A. *Sandra*, te Woubrugge.
Gerrit van *Sante*, Makelaar te Zaandam.
W. *Sarton*, voor een leesgezelfchap te Rotterdam.
J. G. *Schacht*, Predikant te Leyden.
C. *Scheidius*, Burgemeester te Genemuiden.
J. L. *Schelkes*, Predikant te Zaandam.
J. D. van *Schelle*, Capitein-Ingenieur te Amft.
Bouwe *Scheltema*, Med. Doctor te Rotterdam.
H. Adama van *Scheltema*, Commis-Indexmaker en Archivist bij het Secretariaat van Binnenlandfche Zaken, in 's Gravenhage.

Jan *Scheltema*, Koopman te Amſterdam.
Mr. Nicolaas *Scheltema*, Commis op 's Lands Uitlegger op de Abt, te Franeker.
Paulus Cornelis *Scheltema*, Percepteur te Franeker.
Taco *Scheltema*, op den huize Fontanus, bij Arnhem.
J. D. *Schermerts*, Vice-Burgemeester en Curator van het Instituut te Elburg.
B. *Scheurleer*, Boekverkooper in 's Gravenhage. 6 *Exempl.*
R. J. *Schierbeck*, Boekverkooper te Groningen. 3 *Exempl.*
Daniel *Schiff*, Predikant te Weesp.
F. W. *Schloſſer*, voor het Leesgezelſchap: Leeslust kweekt wetenſchappen, te Amſterdam.
Mr. C. Fannius *Scholten*, Preſident van Raden en Rekenmeesteren der Domeinen, in 's Gravenh.
J. van *Schoonhoven*, Boekverk. te Utrecht. 3 *Ex.*
C. G. *Schoorn*, te Schiedam.
J. *Schouten*, Houthandelaar te Dordrecht.
Mr. J. H. M Hora *Siccama*, Secretaris der Regering, te Groningen.
J. G. *Siderius*, Kolonel Directeur Ingenieur te Zwolle.
M. *Siegenbeek*, Lid van het Instituut, Hoogleeraar der Nederduitſche Letterkunde en Welſprekendheid te Leyden.
J. E. *Simons*, Med. Doctor op de Joure.
Willem Rein van *Sippama*, Eerſte Klerk ter Secretarie, te Leeuwarden.
A. A. *Slottje*, te Oudeboorn.

L.

L. A. Æ. *Sluyterman*, Inspecteur der Indirecte, en Contrarolleur der Directe Belastingen te Workum.

Evert *Smit*, Koopman te Koog aan de Zaan.

W. *Smit*, Notaris te Asſendelft.

De Weduwe *Smit* en Koning, Boekverkoopers te Amſterdam.

P. *Sobbe*, Solliciteur aldaar.

J. A. M. de *Solkowsky*, P. L. te Wilna.

F. H. Baron van *Spaen* tot Biljoen, bij Arnhem.

Mejufvrouw Neeltje Mul, Weduwe J. *Speciaal*, te Zaandam.

A. E. *Staal*, Boekverkooper te Zwolle. 2 *Ex.*

Steenbergen en van Goor, Boekverkoopers te Leeuwarden. 2 *Ex.*

J. J. *Stelwagen*, Chirurgijn te Workum.

S. *Stoffels*, Notaris aldaar.

N. J. *Storm* van 's Graveſande, Koopman te Rotterdam.

Mr. H. van *Stralen*, Lid van de Staten-Generaal, in 's Gravenhage.

Mr. A. A. *Stratenus*, Lid van het Instituut, aldaar.

H. *Struyk*, voor het Leesgezelſchap: utile et jucundum, te Dordrecht.

.... van *Suchtelen*, Generaal in Rusſiſchen dienst. 6 *Exempl.*

G. *Swart*, Koopman te Amſterdam.

J. de *Swart*, Percepteur te Franeker.

Nicolaas *Swart*, Leeraar der Remonstranten te Amſterdam.

M^r. J. H. *Swellengrebel*, Raadsheer in het Hoog Geregtshof voor de Finantiën en Zeezaken, in 's Gravenhage.

M^r. Th. van *Swinderen*, Correspondent van het Instituut, te Groningen.

Sjoerd *Sybouts*, Koopman te Leeuwarden.

S. K. *Sybrandi*, Leeraar der Doopsgezinden te Haarlem.

M^r. Cornelis Ascanius van *Sypesteyn*, te Amsterdam.

Hendrik *Sypesteyn*, Fabrikeur te Crommenie.

Willem *Sypesteyn*, te Assendelft.

T.

Frederik *Tadix*, voor het leesgezelschap te Crommenie.

J. H. *Talbot*, te Amsterdam.

Douwe Martens *Teenstra*, Landbouwer op het Ruigezand, te Oldenhove.

Isaac *Telting*, Notaris te Franeker.

J. W. C. *Tenckinck*, Predikant te Zaandam.

H. *Tersmitten*, te Amsterdam.

Jonkv. *Tersmitten* van den Brink, aldaar.

J. G. van *Terveen*, Boekverkooper te Utrecht. 10 *Exempl.*

F. van *Teutem*, Leeraar der Remonstranten te Utrecht.

J. *Texeira*, Jr., in 's Gravenhage.

H. C. A. *Thieme*, Boekverkooper te Zutphen. 4 *Ex.*

De Erve *Thierry* en C. Mensing en Zoon. Boekverkoopers in 's Gravenhage. 2 *Exempl.*

J. J. *Thyssens*, Boekverkooper te Leyden.

Tho-

Thomas *Thomasse*, Ontvanger te Zaandam.
Mr. C. *Tjassens*, Ontvanger der Directe Belastingen te Groningen.
H. *Tichelaar*, Oud Leeraar der Doopsgezinden te Amsterdam, te Makkum.
C. *Timmer*, Boekverkooper te Amsterdam. 3 *Ex.*
Ægidius *Timmerman*, Instituteur te Elburg.
A. A. *Titsing*, Oud Equipagemeester der Oost-Indische Maatschappij, te Amsterdam.
H. *Tobbe* Jr., Chirurgijn en Apothecar te Zaandyk.
J. van den *Tol*, te Middelharnas.
Hermanus *Tomas*, Roomsch Cath. Priester in 's Gravenhage.
... Baron du *Tour*, Ontvanger der Gemeene Middelen te Alkmaar.
Mr. H. *Trip*, Procureur te Groningen. 2 *Exempl.*
Mr. T. S. *Tromp*, Advocaat te Leeuwarden.
Mr. W. *Tuinhout*, Griffier van het Vredegeregt te Sneek.
P. *Tuinzing*, Boekverkooper te Rotterdam.
Mr. H. W. *Tydeman*, Hoogleeraar der Regten te Leyden.

U.

F. T. *Uilkens*, Predikant te Loppersum.
Mr. J. B. van der *Upwich*, te Haarlem.
M. L. van *Utenhove* van Bottestein, te Amersfoort.
Adr. *Uijttenhooyen*, Predikant te Brouwershaven.

V.

Jan *Vas*, Koopman te Wormermeer.
Hendrik *Veen*, Schoolonderwijzer in de Zuidschermer.

Nan-

Nanning van *Veen*, Organist te Zaandam.
N. *Veenkamp*, Boekhandelaar te Groningen.
M. *Veenstra*, Predikant te Uitgeest.
A. *Vegelin* van Claerbergen, Oud Raad in den Hove van Vriesland, op Douma te Langweer.
L. V. *Vegelin* van Claerbergen, Vrederegter op de Joure.
G. *Verdoren*, Vice-Admiraal, te Amsterdam.
P. *Vermaat*, aldaar.
Mejufv. *Vermandel*, Boekverkoopster aldaar.
H. E. *Verschoor*, Burgemeester te Sleeuwyk.
Gerard *Verryn*, te Amsterdam.
J. *Verveer*, Kolonel van den Staf van het eerste Militair Arrondissement, aldaar.
B. *Verwey*, Predikant in 's Gravenhage.
Mr. J. *Verwey*, Griffier van de Regtbank ter eerster Instantie te Sneek.
H. *Veth*, te Dordrecht.
Mr. M. van *Viersfen*, President van de Regtbank ter Eerster Instantie te Leeuwarden.
D. *Vis*, Boekverkooper te Rotterdam. 6 *Exemp.*
J. *Vis*, Koopman te Zaandyk.
Jan *Visser*, Leeraar der Doopsgezinden te Koog aan de Zaan. 2 *Exemp.*
J. D. *Vissering*, Leeraar der Doopsgezinden te Groningen.
J. J. van de *Vyver*, te Rotterdam.
A. J. van *Vleuten*, Koopman te Zaandyk.
Jan van *Vleuten*, Koopman aldaar.
J. van der *Vliet*, voor een Leesgezelschap te Rotterdam.
W. van *Vliet*, Boekverkooper te Amsterdam. 4 *Ex.*

R.

P.H. van *Vockestaert*, Theo. Student te Leyden.
A. J. van *Vollenhoven*, Koopman te Amsterdam. 2 *Exemp.*
Jan Messchert van *Vollenhoven*, aldaar.
Josua van der Poorten van *Vollenhoven*, aldaar.
J. J. *Vollenhoven*, aldaar.
Dirk *Volmer*, Koopman te Zaandam.
D. C. van *Voorst*, Predikant te Amsterdam, voor het Leesgezelschap: ter bevordering van kunde en vriendschap.
W. de *Vos*, rustend Leeraar der Doopsgezinden te Amsterdam.
G. *Vriens* Lz., te Vlaardingen.
A. de *Vries*, Leeraar der Doopsgezinden te Haarlem.
Mejufv. G. Taan, Wed. de *Vries*, te Zaandam.
Cornelis de *Vries*, junior, Koopman aldaar.
J. de *Vries*, voor het Leesgezelschap: Leerlust kweekt wetenschappen, te Amsterdam.
G. *Vrolik*, Lid en Secretaris van het Instituut, Med. Doct. en Professor, aldaar.

W.

Gerardus de *Waal*, Koopman te Amsterdam.
J. A. van *Waener*, Predikant te Woerden.
Mr. G. de *Wal*, Lid van de Regtbank ter Eerster Instantie te Leeuwarden.
H. de *Wal*, aldaar.
M. de *Wal*, aldaar.
J. van *Walré* en Comp., Boekverkoopers te Haarlem. 2 *Exemp.*

W.

W. C. *Wansleven*, Boekverkooper te Zutphen.
M[r]. L. D. *Wartena*, Regter ter Instructie bij de Regtbank ter Eerſter Instantie te Leeuwarden.
M[r]. P. R. van *Wartum*, Eerste Subſtituut van den Officier bij de Regtbank ter Eerster Instantie te Groningen.
M[r]. E. *Wasſenberg*, Oud Hoogleeraar in de Griekſche en Nederduitſche Letterkunde en Vaderl. Historie te Franeker, Lid van het Instituut.
A. J. van *Weelden*, Boekverkooper in 's Gravenhage. 2 *Exemp.*
A. *Wentel*, Commis Ontvanger op Texel.
J. *Wernink*, Theol. Doctor, Leeraar der Hollandſche Gemeente, Lid van het Zeeuwsch Genootſchap, te London. 6 *Exemp.*
C. *Wertz*, Kostſchoolhouder te Amſterdam.
C. W. *Westerbaan*, Leeraar der Remonstrante nald.
M[r]. H. J. *Westra*, Vrederegter te Harlingen.
Jonkh. W. H. I. van *Westreenen*, Correspondent van het Instituut, te 's Gravenhage.
L. *Weydman*, Theol. Stud. te Amſterdam.
M[r]. H. L. *Wichers*, te Groningen.
W. J. Meurs *Wichers*, Chef van het Bureau van het Commisſariaat-Generaal, te Groningen.
T. *Wiggerts*, op Galama, bij Koudum.
E. *Willemze*, Koopman te Dordrecht.
A. van der *Willigen*, te Haarlem.
Jan *Willink*, te Amſterdam.
Jan Ananias *Willink*, aldaar.
Willem *Willink*, aldaar.

J.

J. L. *Wolterbeek*, Leeraar bij de Hervormde Gemeente te Amſterdam.

M. P. *Wolterbeek*, Advocaat aldaar.

W: *Wouters*, Boekverkooper te Groningen. 2 *Ex.*

Mr. H. van *Wyn*, Lid van het Instituut, Archivarius der Vereenigde Nederlanden, in 's Gravenhage.

Dirk *Wynands*, te Haarlem.

C. de *Wys*, voor het Leesgezelſchap: Leeslust, te Alkmaar.

IJ.

J. W. *Yntema*, Boekverkooper te Amſterdam.

Jan S. *Yſenbeek*, Koopman te Harlingen.

Mr. P. van *Yſendoorn*, Lid van den Raad van Colonien, in 's Gravenhage.

Z.

Pier *Zeper*, Lid der Regering te Leeuwarden.

F. D. *Zimmerman*, Boekhandelaar te Utrecht. 2 *Exemp.*

C. J. *Zweerts*, Conrector te Haarlem.

D. C. *Zylſtra*, Koopman te Harlingen.

PETER DE GROOTE,

KEIZER VAN RUSLAND,

IN HOLLAND EN TE ZAANDAM,

IN 1697 EN 1717.

VIERDE HOOFDSTUK.

TWEEDE REIS VAN DEN CZAAR NAAR HOLLAND. (*)

Aanleiding tot dezelve.

De oorzaken en oogmerken van deze reis zijn zoodanig met den fluijer der staatkundige geheimzinnigheid omwonden, dat wij ons aan de geheele ontwikkeling van dezelve niet zullen

(*) Er bestaat van deze reis een *omstandig journaal*, waarschijnlijk door den reis-secretaris of marschalk gehouden, en uit het rijks-archief als eene bijlage gevoegd tot het reeds aangehaalde *Tagebuch* (dagboek), uitgegeven door BACKMEISTER, met den titel: *Beyträge* enz.

Wij hebben dit journaal gebruikt, het met elders gevondene berigten aangevuld, en alleen van de laatste aan-

len wagen. Het volgende komt ons als het meest waarſchijnlijke voor.

De ſchrandere minister van den hertog van *Holſtein*, baron GÖRTS, was in den dienst van KAREL XII, Koning van *Zweden*, overgegaan, en had vele en ver ſtrekkende plannen gevormd, ter redding van zijnen meester, wiens toeſtand, geſchokt door de vroegere neêrlagen, bij den voortdurenden oorlog met *Rusland* van dag tot dag zorgelijker werd. Veel wargaren was er door dezen geſlepen ſtaatsman aan verſchillende hoven geſponnen; en hierin had hij den Czaar weten te betrekken. GÖRTS had met den prins KOURAKIN gehandeld, en door het uitzigt aan den Monarch te openen, dat er misſchien gelegenheid ware, om voor zich kusten en havens aan

aanwijzing gedaan, zonder telkens de bladzijde van het dagregister aan te halen; hetzelve bevat, behalve de aanwijzing van den tijd en den loop der reize, weinig aanmerkelijks; alleen is er eene zeer naauwkeurige aanteekening van her getal der kanonſchoten, waarmede de Czaar in de verſchillende ſteden en vestingen, ook door ſchepen, in het komen en gaan en in het voorbijtrekken is begroet, als mede van die, met welke hij dezelve beantwoordde. Het is van elders bekend, dat de Czaar een bijzonder belang ſtelde en genoegen nam in eere- en vreugde-ſchoten.

aan de *Oostzee* te verwerven, had hij bij dezen de genegenheid doen ontstaan, om met *Zweden* vrede te maken, ten koste van *Denemarken*.

Wanneer men de zaak uit dit oogpunt beschouwt, dan laten zich de reeds vermelde verschijning van PETER te *Koppenhagen* met een aanzienlijk legercorps en eene vrij talrijke vloot, de verschuiving der pogingen tot de landing op *Schoonen* en verscheidene andere zaken zeer wel verklaren. Het Engelsche gouvernement zoude deze oogmerken het eerst hebben ontdekt, en de Koning van *Denemarken* hebben doen waarschuwen, voor het gevaar, het welk niet alleen het eiland *Seland* maar zelfs het koninklijk huis dreigde. Nu geraakte het Deensche hof op zijne hoede; men zag het gevaar in van zulk een' gewapenden vriend, en verscheidene vreesbarende verzoeken werden afgeslagen. De Czaar moest hierom wel van zijn plan afzien, en liet zijne krijgsbenden naar het Meklenburgsche vertrekken.

Deze bemoeijingen van het Engelsche hof, deden natuurlijk het ongenoegen, hetwelk tusschen den Czaar en den Koning overlang bestond, toenemen. Het behoorde onder de projecten van GÖRTS, om eene omwenteling in dat rijk te bewerken, en het huis STUART wederom op den troon te brengen. De eerste

lijfmedicus van den Czaar ARESKIN, was een bloedverwant van lord MARR, den voornaamſten der Jacobieten, en door dezen had men getracht den Czaar voor de belangen van den pretendent te winnen; door dit een en ander zoude het als dan voor den Vorst van belang zijn geweest, om zich nader met *Frankryk* te verbinden.

's Gravenhage was destijds het middelpunt van alle ſtaatkundige negotiatiën en in deze de hoogeſchool, misſchien ook de beurs van *Europa*; het konde derhalve bij niemand verwondering wekken, dat PETER zich derwaarts wilde begeven om met eigene oogen te zien, hoe zijne zaken alhier werden behartigd. (*)

Het werd ons verders boven dien vermoedelijk, dat de bekende voorkeur en de belangſtelling in *Holland*, welke bij den Vorst karakter, of liever het *ſtokpaardje*, was geworden, veel heeft bijgebragt, om de weifelingen tot een beſluit ſpoedig te doen ophouden. De omgang en de verkeering met de Hollandſche zee-officieren, te *Reval* en te *Koppenhagen*, had de zucht voor *Holland* op nieuw opgewekt, en was het voorheen op de berigten van de Zaandammer timmerlieden, een zijner vurig-

(*) D. H. STÖVER, *Unſer Jahrhundert. Ald.* 1791. II. 253 : 260. V. HALEM.

rigſte wenſchen geweest, om te *Zaandam* in hunnen ſtand te leven, de begeerte van hem om zich eenigen tijd in *Amſterdam* op te houden was nu gemakkelijk te verklaren, vooral daar hij, na *Holland* en *Amſterdam* gezien te hebben, het geluk van den ſtand als koopman aldaar geſtadig verhief, en hij zijne zucht en ernſtige begeerte had doen blijken, om zich op alles wat den koophandel bijzonder betrof, opzettelijk toe te leggen, ten einde denzelven onder de *Rusſen* allezins te bevorderen, hierom had hij aan zijne vice-kanſelier, zeer uitgebreide bijzondere bevelen in dezen gegeven.

Zijne geliefde CATHARINA (*) moest hem op deze reis vergezellen, en deelgenoote zijn van zijn genoegen. Haar toeſtand, zijnde zij destijds hoog zwanger, konde geene verandering te

(*) Eene welbewerkte levensſchets van deze zoo vermaarde Vorstin, wier lotwisſel misſchien de meest wonderbare is in de geſchiedenis der vrouwen, als van arm en verlaten ſpeelkind of landmeisje tot Alleenheerſcheresſe van eene der magtigſte rijken geſtegen, is in het werk: *Rusſiſche Günstlinge*, 30. Eene mindere is bij COXE. II. 107. Aangaande hare *eerſte* ontmoeting met den Czaar zijne opmerkelijke berigten bij DUCLOS, II. 230, alwaar ook hare natuurlijke bekwaamheid en bijzondere geſchiktheid, om zich naar de luimen van anderen te ſchikken, fraai worden beſchreven.

te wege brengen; zij zoude in het geliefd *Amsterdam* haar kraambed houden; onder zijne kinderen moest een geboren *Hollander* zijn.

Reis van Koppenhagen *naar* Amsterdam.

De Czaar schijnt in herfstmaand van den jare 1716, reeds tot deze reis besloten te hebben. Hij liet door zijnen ambassadeur op den negen-en-twintigsten van wijnmaand aan Hun Hoog Mogenden kennis geven van het voornemen, om deze landen op nieuw te bezoeken, met uitdrukking van zijn bijzonder verlangen tot het strikst *incognito*. Twee dagen later werd er verklaring gedaan, dat de komst van zijne Czaarsche Majesteit aangenaam zoude zijn (*).

Hij vertrok van *Koppenhagen* over land naar *Lubek*. De *Frederikstad* passerende, scheen hij in deze plaats een zonderling genoegen te vinden, waarschijnlijk om den Hollandschen aanleg. Hij bezag aldaar verscheidene fabrijken en handwerken, en vertoonde zich aan een ieder, rijdende op een open wagen zeer langzaam door de stad (†). Te *Schwerin* scheidde hij van CATHARINA, die eenige dagen later, van daar naar *Holland* afreisde.

De

(*) Res. Staten-Generaal, 29 en 31 october 1716. LAMBERTY, IX. 619.

(†) *Europische Mercurius*, 1716, II. 283.

De Vorst deed zich vergezellen door een aanzienlijk gevolg, waaronder met namen vermeld zijn: de graaf GOLOWKIN, grootkanſelier, de baron SCHAFFIROW, vice-kanſelier, beide reeds vermeld, de geheimraad PETER TOLSTOY, de reismaarſchalk DIMITRY SCHEPELOFF, de reisſecretaris IWAN TSCHERKASSOF, de generaal-adjudant PAUL JAGOUSCHINSKY (*), en de graaf ALEXANDER ROMANSOW, behalve de prinſen JACOB en BASILIUS *DOLGORUKKI*, GALLITZIN, BOUTOURLIN en anderen.

PETER hield te *Havelberg* een geſprek met FREDRIK WILLEM I., Koning van *Pruisſen*; hij beantwoordde een geſchenk van een kostelijk jagt, voor weinige jaren in *Holland* getimmerd, met het aanbod van vijftig der langſte mannen, in *Rusland* te doen opzoeken, en naar *Potsdam* te zenden, voor des Konings zonderlinge reuzengarde (†). Verders reisde hij over *Hamburg* naar *Bremen*. Men wilde hem

(*) Ook van dezen, voor de Rusſiſche geſchiedenis zoo belangrijken man, die volgens V. HALEM een geboren *Pool* was, volgens anderen, de zoon van den koster der Duitſche Lutherſche gemeente te *Moscow*, is eene fraaije levensſchets, in het werk: *Rusſiſche Günstlinge*. 85.

(†) *Europiſche Mercurius*, 1716. II. 308.

hem in de laatſte ſtad, alwaar men hem als de verloſſer van de bezetting der Hanoverſchen verwelkomde, met vreugdebedrijven en vuurwerken onthalen en ophouden, dan hij ijlde zich wederom (volgens den ſchrijver van het journaal) om in *Holland* te komen.

Hij kwam reeds op den elfden van wintermaand, op het grondgebied van den ſtaat, en derhalve zoo vroeg, dat de orders op zijne ontvangst geſteld, bij beſluit van Hun Hoog Mogenden van den tienden dier maand, niet konden worden ten uitvoer gebragt (*).

Zijn ambasſadeur, prins KOURAKIN, werd door deze ſpoedige komst insgelijks verrascht, zoo dat dezelve, gelijk ook de reſident BRANDT, ALEXANDER NARISCHKIN en andere Rusſiſche heeren, den Monarch niet verder dan tot *Amersfoort* konden te gemoet reizen.

Eene commisſie door de Staten van *Holland* benoemd, beſtaande uit de heeren ARNOUD JOOST VAN KEPPEL, graaf van *Albemarle*, GERRIT HOOFT, burgemeester van *Amſterdam*, ... REPELAER, van *Dordrecht*, ... VAN KINSCHOT, van *Delft*, en VAN ECK, als ſecre-

(*) Reſ. Staten-Generaal 10 dec. 1716. Hierbij waren verſcheidene orders geſteld op de escortes en de relaiſen, op het losſen van het geſchut, enz.

cretaris, was voornemens den Czaar te *Deventer* op te wachten, doch werd hierin insgelijks te leur gesteld. Waar en wanneer zij den Vorst hebben begroet bleef ons onbekend; dan het bleek ons, dat de begroeting heeft plaats gevonden. De graaf van *Albemarle* deed eene aanspraak in de Hollandsche taal, en in zwierige bewoordingen. *Ik bedank u*, zeide PETER, *maar ik heb u niet verstaan. Ik leerde mijn Hollandsch bij den scheepsbouw, doch deze taal leerde ik nooit* (*).

Aankomst en verblijf te Amsterdam.

De Czaar voldeed aan zijne begeerte om geheel onbekend en in stilte aan te komen. Hij had eene gewone jaag- of trekschuit te *Utrecht* afgehuurd, en voer met dezelve op den negentienden van wintermaand, naar *Amsterdam*. Hij liet de schuit doorschieten tot aan het huis van zijnen resident BRANDT, op de keizersgracht bij de wolvestraat. Voor hetwelk hij in den avond aan den wal stapte, en waarin hij zijn nachtverblijf nam. Des anderen daags werd hij alhier door heeren burgemeesteren begroet, die de groote doelen tot een geschikt verblijf in gereedheid hadden doen brengen. Hij ontving

(*) V. HALEM, II. 186. LAMBERTY IX. 760.

ving dit bewijs van eere en aanbod met heuschheid, doch bedankte voor alle onthaal van ſtaats- en ſtadswege (*). De heer BRANDT gaf op dien dag een prachtig middagmaal aan den Vorst en deszelfs gevolg, waarbij de ſtaatscommisſie, en de leden der ſtadsregering insgelijks werden gevraagd. De gastheer diende den Czaar aan tafel; deze liet zich zoo diep in geſprekken in met de Hollandſche heeren, dat het wachten aan BRANDT verdroot, die eindelijk verlof vroeg om ook te gaan eten en dit dadelijk bekwam. „De heeren" zegt NOOMEN, „ſpraken zeer hoffelijk, dan PE„TER zeide: *laat ons op zijn timmermans ſpre„ken.*"

Het was bij dezen maaltijd, dat de Czaar een glas bier gevraagd hebbende, zulks aan hem naar de gewoonte van dien tijd, met beſcheid te doen, en eene groete werd toegebragt. Hij zeide: *ik ben met die Franſche complimenten niet gediend; geef mij de kan.* Na daaruit veel gedronken

(*) Hij bleef echter den vrijdom genieten van alle ſtaats- en ſtads-belastingen, waaromtrent tweemaal met zijn hofmeester een ſoort van uitkoop werd gemaakt. *Memoriaal ter theſaurie.* Een groot deel van het gevolg en den hofſtoet had het verblijf in de cloveniers doelen. Merc. l. c.

ken te hebben, gaf hij dezelve lagchende terug, met de woorden: *nu konde ik drinken zoo veel mij luste zonder dat gij weet hoe veel.* Hij verkoos in dien nacht ook geen gebruik te maken van het ledikant, het welk voor hem in gereedheid was gebragt, maar haalde de kussens over den vloer, en nam hier zijne nachtrust. (*)

Over het algemeen konde men bij den Vorst eene bijzondere belangstelling in *Amsterdam* en eene zigtbare *blijdschap* over de terugkomst waarnemen. „En welke," vraagt v. HALEM, „moeten zijne aandoeningen geweest zijn, bij „het wederzien der stad, alwaar hij voor acht„tien jaren den scheepsbouw werkelijk beoe„fende? Het zien van het gewemel des han„dels en van het digte mastbosch, had hem „voorheen tot het voornemen genoopt, om „aan *Rusland* eene zeemagt te bezorgen. „Nu had hij gedaan, wat hij toen dachte. „*Pieterbaas*, toen leerling, was nu meester „in de kunst geworden. Hij had eene haven „aan de *Oostzee* gewonnen, eene vloot ge„bouwd, over de *Zweden* gezegepraald, en „keerde nu van het opperbevel van de vier „vereenigde vloten der voornaamste zee-

„mo-

(*) NOOMEN.

„ mogendheden, als gebieder der *Oostzee* dank-
„ baar te rug, naar den bron, waar uit hij
„ zijne kennis putte en zijne krachten verwierf,
„ tot de grootsche onderneming om de Rus-
„ fische monarchie te ftichten. (*)

Men zag dadelijk dezelfde rustelooze weetgierigheid in den Vorst, die men voorheen had opgemerkt. Hij was reeds vroeg in den morgen op den been en bezocht dan alleen, of door zeer weinigen vergezeld, de bekende en onbekende plaatfen. Hij vierde hierbij over het algemeen den ruimen teugel ter najaging van dat gene, het welk men vermaak noemt; zijne ministers durfden geene ftoornis aan deze zucht toebrengen. Zij verzwegen hierom voor hem, het berigt van de groote ramp aan de ftad *Reval* overgekomen, alwaar door een ftorm twee fchepen vergaan, vele befchadigd, en het welk het ergfte was, de nieuwe werken aan de haven geheel vernield waren. (†)

De beleefdheid der ftadsregering, om hem op den een-en-twintigften van wintermaand in den fchouwburg, bij de vertooning van het beroemde treurfpel: *Gysbrecht van Amftel* op te

(*) VAN HALEM, II. 186.

(†) LAMBERTY, X. 104.

te wachten, en op een deftig collation te onthalen, (*) was wel aangenaam, doch werd met minder drift aangenomen, dan het aanbod van de opwachting en vergezelling, tot het bezigtigen der werven van de admiraliteit en der Oost-Indifche maatfchappij, het welk op den volgenden dag plaats vond; terwijl er ook door het aanbod van jagten of boeijers gelegenheid werd gegeven, tot zeilen op het IJ en elders, naar lust en vermaak.

Onbedenkelijk groot was de toevloed der nieuwsgierigen om den Czaar, over wien reeds zoo veel gefproken was, te zien. Doorgaans waren de beide zijden van de gracht geheel bezet, en het gaf aan de regering geene geringe moeite, om aan de begeerte van den Czaar in dezen te kunnen voldoen, vermits er geene middelen van geweld konden worden gebezigd en zachte middelen niets hielpen.

De Czarin was op den tienden van louwmaand des jaars 1717 te *Wezel* gekomen, werwaarts eene der grootfte jagten van den ftaat was afgezonden, om haar af te halen. Zij had zich reeds op den daaraanvolgenden dag in hetzelve bevonden, doch haar toeftand maakte

het

(*) WAGENAAR, *Amft.* I. 731. *Europifche Mercurius*, 1716. II. 313.

het noodzakelijk, zich wederom aan land te begeven, wanneer zij op den twaalfden van eenen prins verlost is, die PAULUS genoemd werd.

Toen de Czaar op den dertienden door den afgezonden page, MAWRIN, de blijde tijding van deze geboorte vernam, zond hij dadelijk een edelman, om dit berigt aan de Staten-Generaal over te brengen, en Hun Hoog Mogenden tot gevaders te verzoeken. Hij ontving welhaast de treurmare, dat de jonggeborene op den tweeden dag was overleden, en dat de toeſtand der Czarin zorgelijk ſcheen.

Eene der eerſte verrigtingen te *Amſterdam*, was geweest, om de vrienden en bekenden van vorigen tijd te bezoeken. Hij vond zijnen voornaamſten vriend en leermeester WITSEN door ouderdom en zwakheid aan het ziekbed gehecht. De hoogleeraar RUYSCH werd met het geven van de hand begroet, ook met de woorden: *gij zijt nog mijn oude meester* (*).

KARDINAAL, VYZELAAR en VAN DER HEYDEN, de vader, waren overleden; VAN DAM was naar *Hoorn* verhuisd, doch VAN REENEN, VAN DER HEYDEN, de zoon, POOL en SILO waren nog in welſtand.

De

(*) V. HALEM. II. 378.

De timmerwerven bleven vooral de meest geliefde plaatsen; werd hij ergens met de groete: *welkom Pieterbaas!* ontvangen, zigtbaar was als dan zijn genoegen. De vrouw van PIETER POOL bragt hem deze groete bij het optreden van de werf. Hij vroeg dadelijk: *vrouw! waar door kent gij mij?* Zij antwoordde: *gij zijt immers voor negentien jaar zoo dikwijls bij ons aan huis en aan tafel geweest; ik ben de vrouw van baas* POOL. Hier op haar herkennende, omhelsde hij haar met beide armen, kuste haar broederlijk, en noodigde zich zelven dadelijk op het middagmaal. Den onderbaas aan de werf wedervoer eene gelijke vriendelijkheid, toen deze aldaar bij hem kwam en zich bekend maakte (*).

Ook naar *Zaandam* en naar zijne vrienden CALF strekte zijne bijzondere begeerte, zoo als hij betuigde aan PIETER YP, toen scheepmaker op de werf *de brouwer*, die in de eerste dagen meer dan drie uren bij hem vertoefde, en aan THOMAS JOSIAS, den zoon der arme vrouw, bij wie hij voorheen jenever dronk. Hij was reeds met een boeijer op weg geweest, doch werd door harden wind beloopen, die hem noodzaakte, terug te keeren, vervolgens werd hij gedurende eenigen tijd door eene hevi-

(*) NOOMEN.

vige ziekte belet (*); eene ziekte, toegefchreven aan redenen (†), die, waren zij gegrond, ten bewijze zouden verſtrekken van de waarheid zijner klagten: *dat het hem moeijelijk viel zich zelven te befchaven* (§).

Gedurende den tijd dezer ongeſteldheid kwamen er verfcheidene ambasfadeurs in *Amſterdam*, die door hunnen meester gelast waren, bij den Czaar hunne opwachting te maken.

PETER ontving die heeren, wanneer hij geene gelegenheid konde vinden, zich van deze bezoeken te ontflaan, doorgaans bij zijn bed. Met name wordt dit gemeld van den baron VAN HEEMS, minister van den Keizer van het Duitfche rijk in den *Haag*, die gelast was, om aan den Czaar eenen brief van zijnen meester te behandigen, over het verblijf der Rusfifche krijgsbenden in het Meklenburgfche.

De gezant vond den Czaar op eene rustbank zonder verhemelte of gordijnen, en liggende tot den kin onder de dekens. Dezel-

(*) WAGENAAR, *Amſt.* I. 731. Journaal op 7 jan. 28 dec. o. f.

(†) NOOMEN.

(§) COXE. III. 54.

zelve was zwaar ziek, en zeer ter neder geslagen, zoo men meende ook door de droefheid over den dood van het kind. VAN HEEMS bleef slechts eene korte poos bij den Vorst, en bekwam tot antwoord, dat de ministers met hem zouden handelen. Hier van geen gevolg ziende, vernieuwde hij zijne pogingen, tot eene nadere audientie en slaagde wel hier in, doch had moeite, om de zaak naar wensch bezorgd te zien. De gezant was over deze *ministers* zeer te vreden, vooral over SCHAPHIROFF.

Deze ziekte had nog voor den Czaar een meer smartelijk gevolg. Hij had zijn verlangen betuigd, om een gesprek te houden met GEORGE I, Koning van *Engeland*, die zich eenigen tijd in zijne Duitsche staten hebbende opgehouden, nu bij zijne reis naar *Londen*, in *Holland* verwacht werd. PETER zoude zich naar *Vlaardingen* begeven hebben, alwaar de Koning zoude te scheep gaan, dan, belet zijnde door de ongesteldheid, zond hij den prins KOURAKIN en den graaf TOLSTOY derwaarts, doch weinig tijds voor het vertrek der jagten aangekomen, zagen zij het verzoek, om den Vorst te spreken, afgewezen, met het voorwendsel, dat wind en stroom niet toelieten, langer te vertoeven.

De ontdekking der briefwisfeling tusfchen de Zweedfche ministers, den graaf VAN GYLLEMBURG en GÖRTS, waar van de eerfte ambasfadeur was in *Londen* en de laatfte zich in *Holland* ophield, aldaar in louwmaand gedaan, is de vermoedelijke reden van deze koele onheuschheid. Die ontdekking had niet alleen de gevangenneming van den gezant in *Londen*, en van GÖRTS te *Arnhem* ten gevolge, maar ook de openbare uitgave van deze geheele correspondentie. Het laatfte moest natuurlijk zeer onaangenaam zijn aan den Czaar, om dat de fchrijvers zich vrij breedvoerig hadden uitgelaten over de wijze hoe, en in hoe ver, men vermeende, den Czaar voor hunne wenfchen en plans gewonnen te hebben.

Zoo dra . . . WESSELOWSKY, zeer bekwaam fecretaris of kanfelier van het Rusfisch gezantfchap te *Londen*, hetwelk destijds afwezig was, een afdruk dezer briefwisfeling, gelijk alle overige ambasfadeurs had ontvangen, zond hij denzelven aan zijnen Meester over, en deze gaf dadelijk last, om eene memorie bij het Engelfche gouvernement in te dienen. Deze memorie ftrekte vooral, om het fmartelijk gevoel te fchetfen, welke deze openbaarmaking natuurlijk moest hebben bij zijne

Czaar-

Czaarſche Majesteit, en om de redenen te ontwikkelen, welke dienen konden om de zijdelingſche beſchuldigingen te doen vervallen; met bijzondere betuiging, dat de Czaar *over het algemeen*, toen onkundig was van de zoo wijd ſtrekkende plans van GÖRTS, ten opzigte van *Engeland*, en dat hij, *zelfs niet van verre*, de hand zoude geleend hebben tot de voortzetting van dezelve. Dit ſtaatsſtuk maakte in het eerst een groot gerucht. Wij beſlisſen niets over de gegrondheid der ſtellingen; wij vermeenen alleen dezelve eerder te moeten gelooven, dan verwerpen, vermits het hoogst onvoorzigtig zoude geweest zijn voor den Czaar, door zijnen gelastigden eene taal te doen voeren, die, was zij niet in alle deelen der waarheid overeenkomſtig, hem aan eene openlijke afkeuring en logenſtraffing voor het oog van geheel *Europa* zoude blootſtellen. (*)

De Czarin, was naauwelijks uit het kraambed herſteld, of zij haastte zich om naar *Amſterdam* te reizen. Zij kwam aldaar op den dertienden van ſprokkelmaand. Nu konde zij aan hare zoo dikwijls opgewekte en aangevuurde weetgierigheid voldoen en het land be-

(*) LAMBERTY, X: 17, 42, 47, 49, enz. STÖVER II. 265.

bezien, het welk haar gemaal als *de wieg zijner grootheid* vereerde. (*)

Zij kwam vergezeld van een talrijk gevolg. De vermaarde hofjuffer, ANNA CRAMER, en de in de latere Rusſiſche geſchiedenis zoo bekend geworden hof-chirurgijn, LESCTOCK (†) waren bij hetzelve. De Czarin werd ook van ſtaats- en ſtadswege begroet.

Er was om dien tijd eenig ongenoegen gerezen tusſchen den Czaar en den reſident BRANDT, waarom de Vorst zijn verblijf had genomen in het huis van OLYP SOLOFFIOF, zeer aanzienlijk Rusſisch koopman, op de heeregracht bij de vijzelſtraat, hetwelk voor den Czaar geheel had moeten worden ingeruimd; (§) aldaar trad ook de Czarin uit de karosſe.

Aan dit ongenoegen is het waarſchijnlijk toe te ſchrijven, dat de heerlijke kunstkas, voor jaren reeds ten vermake van CATHARINA, door

(*) V. HALEM II. 189.

(†) V. STAEHLIN, II, 104. In het reeds meermalen aangehaalde werk: *Rusſiſche Günstlinge*, zijn ook belangrijke levensſchetſen van deze perſonen, bl. 103 en 184. Breedere berigten aangaande de laatſten zijn er bij BUSSCHING, Mag. II. 485.

(§) WAGENAAR, l. c. *Europ. Mercurius* 1716, II. 310.

door den Czaar aan BRANDT besteld, en bevattende de afbeelding van eèn Amsterdamsch dubbeldhuis, met alles wat in eene aanzienlijke Hollandsche huishouding voor noodzake, nut, genoegen, pronk en weelde kan vereischt worden, kostbaar, kunstig en in evenredigheid bewerkt, in dit land is gebleven. (*)

Bezoeken te Zaandam.

Niet voor den vijfden van lentemaand konde de Czaar aan zijne begeerte, om *Zaandam* te zien, voldoen. Hij kwam toen met twee of drie prinsen en ander gevolg reeds vroeg aan het huis van CORNELIS CALF, alwaar hij begeerd had op zijn koopmans ontvangen te worden. De heer CALF en zijn zoon NICOLAAS traden later met den Czaar in het jagt en zeilden den *Zaan* op tot aan de *Koog*, terwijl hij aan het roer stond. Eene gelijke onverzadelijke begeerte om alles te bezien, werd er getoond, als voorheen. De vader vergezelde hem gestadig en oordeelde uit de gesprekken, dat hij veel ten goede was verandert, *doch de timmermans aard*, zegt NOOMEN, *bleek nog uit velen.* Na het eten ging de Vorst in

(*) *Bijlage* XIX.

in het fraaije ijsfchuitje zitten, hetwelk voor hem gekocht en op de werf was gebragt. Hij toonde hier over een bijzonder genoegen; verder bezocht hij den papiermolen: *de kok* alwaar hij alles gelijk voorheen ten naauwkeurigfte in oogenfchouw nam. In het te rug keeren liet hij zich over de *kokfloot* zetten, ten einde eene ftijffelmakerij te bezien, proefde hier het zure water en den ftijffel, eischte dit insgelijks van de perfonen van zijn gevolg en deed eene menigte vragen.

PETER was toen veel minder afkeerig van zich te laten zien, en bleef bij zijn vertrek, terwijl het jagt met vele vaartuigen vol nieuwsgierigen, en van de veerfchuiten der andere Zaandorpen omringd was, buiten het paveljoen. Hij keerde zich om en om, als of hij zeggen wilde: *beziet mij nu naar begeeren.* Hij was toen gekleed in een' eenvoudigen rok van grijs laken, met een' breeden lederen riem, waar aan de fabel hing; hij droeg eene korte zwarte pruik en een' groven vilten hoed. Hij was door de ziekte nog bleek van aangezigt, en had dikke zwarte knevels. Hij bleek even rap ter been en vlug in al zijn doen te zijn, en men merkte toen ook nog dezelfde geftadige eenigzins onrustige beweging op in zijne doordringende oogen. De prinfen waren prachtig

tig gekleed en droegen groote pruiken en mantels van ſcharlaken.

Op dingsdag den negenden dier maand kwam de Keizer op nieuw te *Zaandam*, vergezeld van KOURAKIN, en nog drie andere prinſen, benevens verſcheidene andere *Rusſiſche* rijksgrooten en eenige voorname Hollandſche heeren.

De Czarin kwam kort daarna met een ander jagt, insgelijk vergezeld van hare ſtaatdames en een aanzienlijk gevolg. CALF had dit hoog gezelſchap verzocht, om een ſchip te zien overwinden, en een prachtig middagmaal, zoo in zijn huis, als in dat van zijnen zoon, in gereedheid doen brengen.

De Czaar was gelijk gekleed als op den vorigen vrijdag. De Czarin en de prinſen ſchenen deze eenvoudigheid door buitengewone pracht te willen vergoeden. CATHARINA was inzonderheid met juweelen, parelen en goud als behangen, waar van de waarde door NOOMEN op drie tonnen gouds werd geſchat.

NICOLAAS CALF geleidde de doorluchtige gasten met eenige van het gevolg naar den papiermolen: *de walvisch*, alwaar alles bezigtigd werd. In het terug gaan werd THOMAS JOSIAS, op den hoogendijk wonende, volgens belofte, bezocht, en bij hem koffij gedronken;

 hier

hier na werd aan den dam al de toeftel, tot het overwinden van het fchip in aanfchouw genomen, en naauwkeurig gade geflagen.

Ten huize van CALF terug gekeerd, vernam de Vorst, dat zijn gewezen huiswaard, GERRIT KIST, in eene nabij gelegene fmederij als knecht werkte, en ontbood denzelven bij zich, om met hem naar zijn vorig verblijf te gaan, doch KIST weigerde dit, zeggende: *ik geef den brui van den Czaar; hij is mij nog huur fchuldig.* De Vorst ging hier op met een der edellieden naar de fmitte, en toen met KIST naar het huisje op het krimp. Hij klom op den zolder, bezag de oude flaapftede, als mede het kamertje, waar hij gewoon was zijne devotie te doen, en bleef er wel een half uur. Het fchijnt, dat toen ook de oude fchuld is uitgewischt; er is ten minfte eene flaauwe overlevering, dat door den Czaar aan KIST een zilveren beker is vereerd.

Hij betoonde toen wederom dezelfde zucht om den wil van de hem vergezellende perfonen, naar den zijnen te dwingen. De edelman, die hem naar de fmederij vergezelde, liet eenige vrees blijken voor de morfige werkplaats of voor de affpattende vonken, en verliet des de fmitte. De Czaar haalde hem terug, en nu moest

moest hij met den voorhamer eenige ſlagen op het gloeijende ijzer doen.

De blaam wegens karigheid in het geven van eenig geld voor genomene moeite, bleef ook bij deze tweede reis beſtaan.

Bij den maaltijd werden de Czaar en d'n Czarin door den predikant, GERARDUS VAN AALST, in korte bewoordingen begroet, het welk met beleefdheid werd beantwoord. De maaltijd duurde zoo lang, dat men niet veel van het overwinden van het ſchip konde zien. Het gezelſchap begaf zich naar het huis van AALTJE WALINGIUS, weduwe van AREND KLAASZOON BLOEM, aan den hoogendijk voor den overtoom, om het afloopen van het ſchip van daar te aanſchouwen; doch nu was door het lang wachten het getij verloopen en het ſchip bleef in den modder ſteken.

De Czaar en de Czarin haastten zich vervolgens zoo bijzonder met hun vertrek, dat verſcheidene perſonen met hen afgereisd, niet met de jagten konden vertrekken en eene andere gelegenheid moesten zoeken.

CATHARINA liet eenen goeden naam na, wegens heuschheid. Zij wordt beſchreven: *als eene kleine vrouw, eenigzins zwaarlijvig, doch tevens mooi, levendig en liefelijk* (*).

(*) NOOMEN. *Geſch: aant.*

Uitstap naar Utrecht.

Op den volgenden dag met binnenjagten naar *Utrecht* vertrokken, bezigtigden de doorluchtige reizigers aldaar alles met opmerking; lang bleef de Czaar op den domstoren. Bij het bezien van het vermaarde *zijdebalen* en de zijdefabrijk van den heer VAN MOLLEM was het, dat zijne zoo verregaande zucht van onderzoek of bemoeijing voor hem bijna doodewas geworden.

Hij wilde de kracht van het water in het omdrijven der raderen van de fabrijk beproeven, en sloeg de handen aan het groote rad, terwijl de molen aan den gang was. Hij werd dadelijk van den grond geheven en in de hoogte gevoerd, ja het was op het punt, dat eene der vervangende raden hem zoude gevat hebben, wanneer hij zeker was vermorfeld. De meesterknecht had gelukkig de tegenwoordigheid van geest, om den Czaar aan te pakken, en krachts genoeg om hem te kunnen losrukken. Deze schijnbaar ruwe aanval gaf, vermits niemand de oorzaak konde gisfen, eene bijzondere aandoening onder den omstaanden hofstoet, doch toen men het gevaar, waarin de Vorst geweest was en de trouwhartige hulp van den man vernam, hield de

de algemeene ontsteltenis op, en alles veranderde weldra in blijdschap. De Czaar omarmde zijnen redder hartelijk, dan er is geene melding van eenige giften. De schrik had tevens het genoegen gestoord; de vrolijkheid, die PETER zoo wel als het gezelschap had doen blijken, nam een einde (*).

Verblijf in den Haag.

Op den achttienden van lentemaand reisden de Czaar en Czarin met binnenjagten naar den *Haag*, en namen hun verblijf in het hôtel van den ambassadeur prins KOURAKIN, in het groote voorhout, waar voor eene eerewacht geplaatst werd. Zij lieten op den twintigsten kennis geven, van hunne aankomst aan den voorzitter van Hun Hoog Mogenden. Weldra werden de heeren VAN WELDEREN, LESTEVENON, de raadpensionaris HEINSIUS, VAN HOORN, TAATS VAN AMERONGEN, VAN AYLVA, ISSELMUDEN, WICHERS en de griffier FAGEL benoemd *om zijne Czaarsche Majesteit en de Czarisse, deszelfs gemalin, te verwelkomen en te complimenteren*, (†) waaraan des an-

(*) REITZ. III. 304.

(†) Res. Staten-Generaal 20 maart 1777. *Europ. Merc.*

anderen dags op de plegtigste wijze voldaan werd.

De eerstbenoemde deed eene deftige aanspraak in de nederduitsche taal, welke door den Monarch zeer vriendelijk werd beantwoord. Op dien dag ontvingen zij de begroetingen van de andere staatscollegiën, van de vreemde ministers, stafofficieren enz., en vertoonden zich toen in grooten luister.

Men beijverde zich vooral, om van staatswege aan de hoogaanzienlijke gasten alle genoegen te bezorgen, en men onthaalde hun tweemalen, doch zonder staatsie, op *Sorgvliet* (*). De graaf van *Albemarle* en de heer HAM, vergezelden den Vorst doorgaans bij het bezigtigen der merkwaardigheden. Bij het bezien der zalen van het hofgebouw, waren op den zeven-en-twintigsten de verschillende collegiën vergaderd om de doorluchtige bezoekers te ontvangen.

De Vorst hield zich lang op in de treveskamer met de aanwezige leden der Staten-Generaal, en was bijzonder gemeenzaam. Hij begaf zich van daar naar de zaal van de Gecommitteerde Raden van *Holland*, alwaar eenig onthaal in gereedheid was. De graaf van

Al-

(*) NOOMEN.

Albemarle en den heer HAM, traden vervolgens met hem en den prins KOURAKIN in eene bedekte ſchuit, met welke hij meer dan anderhalf uur rond kruiste, om proeven met iemand te nemen, die voorgaf de lengte op zee te kunnen vinden, en het geheim aan den Czaar zoude openbaren. Er is van deze uitvinding en proefnemingen niets aan het licht gekomen, alleen werd bekend, dat de Czaar de laatſte met aandacht had gadegeſlagen, en den vermeenden kunstenaar dikwijls door vragen had in verlegenheid gebragt. Deze betuigde zelfs later, niet gedacht te hebben van in een' Vorst zulk een' bekwamen wiskundigen te zullen vinden.

De Czaar had ook met gelijke aandacht zeker water-werktuig, door JACOB VAN BRIEMEN uitgevonden en vervaardigd, op de hofſtede *Watervliet* bij *Voorburg* bezigtigd (*).

Behalve den omgang met de voornaamſte ſtaatsministers, verkoos hij dien ook met de admiraals PIETERSON en WASSENAAR, welke laatſte hem op zijne hofstede *Rijksdorp*, luisterrijk onthaalde.

Van kleine uitſtappen naar *Leyden*, om alles wat

(*) NOOMEN. *Europiſche Mercurius*, 1717. I. 209. V. HALEM. II. 190.

wat tot de akademie betrekkelijk was te bezigtigen, ook naar *Delft* en *Hondsholredijk*, wanneer de minister van *Pruisſen*, m.r DANIËL VAN MEINERTZHAGEN, den Vorst onthaalde, is niets bijzonders vermeld. Eerlang vertrokken zij naar *Rotterdam*, alwaar men vier dagen vertoefde, en veel genoegen betoonde over de bewijzen van eer, van de regering en burgerij ondervonden. Hier nam de Czaar, voornemens om naar *Parys* te gaan, afſcheid van CATHARINA, die hij niet verkoos naar *Frankryk* mede te nemen, zoo om haar niet bloot te ſtellen aan miskenningen ten hove, bij de duisterheid harer geboorte, als om den last der hof-etiquettes te vermijden, destijds aldaar van belang en in betrekkingen met vrouwen nog te meer moeijelijk (*).

Reis en verblijf van den Czaar naar en in Frankrijk.

De jagten van den ſtaat waren in gereedheid gebragt, om den Vorst met zijn gevolg, beſtaande uit de prinſen KOURAKIN, BASILIUS DOLGORUKKI, IWAN BOUTTERLIN, den geheimraad TOLSKOY en den adjudant

(*) V. HALEM, II. 380.

dant JAGOUSCHINSKY, naar *Braband* te voeren.

Het jagt, waarop de Czaar was, werd te *Dordrecht* eenigen tijd aangehouden. De regering begroette den Vorst aan boord van hetzelve en bood geschenken aan van keurigen wijn enz., welke aangenaam waren. Na een storm op de Zeeuwsche stroomen te hebben doorgestaan, kwam men voor *Vlissingen*, alwaar de bevelhebbers van de ter reede liggende schepen, aan den Monarch veel vermaak en eere bewezen, en het dok, waarin een oorlogsschip geheel droog zat, door hem met bijzondere deelneming werd beschouwd. Het eiland *Walcheren* werd naauwkeurig bezigtigd, en niet alleen was het, dat de Staten van *Zeeland* en de stedelijke regering van *Middelburg* en *Vlissingen* den Vorst door bezendingen begroeteden, maar hij werd ook in de beide steden vorstelijk onthaald. Mr. JOHAN STEENGRACHT, ontmoette hem met een deftig dichtstuk, hetwelk aan beiden tot eere verstrekte (*).

Ook in *Zeeland* zocht de Czaar bij voorkeur de hooge zeeofficieren op. De admiraal

(*) *Dichtlievende tijdkortingen*, 2e druk, *Leyden*, 1728. b. 357.

raal GELEIN EVERTZEN, werd met veel onderfcheiding behandeld.

Op eene der bezochte plaatfen in *Walcheren* vond de Vorst in eene herberg eene welgefchilderde en welgelijkende afbeelding van zijn gelaat; hij nam de vrijheid, om het hoofd er uit te fnijden en in den zak te fteken. CATHARINA liet het later met nieuw doek omgeven en bijfchilderen, en deze fchilderij werd nog in 1799 in *Moscow* bewaard (*).

De reis ging vervolgens met de jagten op *Antwerpen*, alwaar de prinfen van HOLSTEIN PLOEN en van TOUR EN TAXIS, den Czaar opwachtteden uit naam van den Souverein, en hem door *Braband* en *Vlaanderen* tot *Duinkerken* vergezelden met bewijs van eere, overeenkomftig aan zijnen rang.

Het verblijf te *Parys* ligt eigenlijk buiten ons beftek, dan, vermits de verrigtingen van den Vorst aldaar zoo zeer zijn karakter doen kennen, en dezelve eerst onlangs door de uitgaven der nagelatene gefchriften van den beroemden DU CLOS in het licht zijn gefteld, vermeenen wij deze berigten, die zeker aan onze lezers zullen bekend zijn, niet ongebruikt

(*) Gefch. aant. MEERMAN, Berigten D. IV. 112.

bruikt te mogen laten, en het volgende daaruit kortelijk te ontleenen.

De Czaar die destijds het oogmerk voedde om zijn huis door huwelijken met die van *Oostenryk* en *Frankryk* te verbinden, had den prins KOURAKIN, doch zonder titel, naar *Rome* gezonden, ten einde bij den Paus te bewerken, dat het verſchil van Godsdienst zulks niet zoude beletten, doch deze had toen zijn belang miskend en verzuimd. PETER had ook reeds voor lang aan LODEWYK XIV, en vooral in het laatst van deszelfs leven, zijne genegenheid doen blijken, om *Frankryk* te zien, dan de ouderdom en zwakheid des Konings aan dezen den lust, en de verwarde en ſlechte toeſtand der geldmiddelen het vermogen benemende, om hierbij zoo veel luister te vertoonen, als hij wenſchen zoude, had hem gedwongen, den Czaar met heuschheid te bewegen, van de volbrenging van dit voornemen afte zien. Deze had hierin berust, dan ſtaatkundige uitzigten het voor hem wenſchelijk makende zich nader met *Frankryk* te verbinden, en nu in *Holland* zoo veel nader bij zijnde, gaf hij aan den hertog van ORLÉANS, destijds regent voor den minderjarigen Koning LODEWYK XV, berigt van zijnen

wensch of liever van zijn ſtellig beſluit, om *Frankryk* en vooral *Parys* te bezoeken.

De Prins-regent zoude gaarne zich van het onthaal van zulk een' gast ontſlagen hebben gezien; minder misſchien om de kosten, dan wel om de vrees, dat het hof bezet zoude geraken met een' Vorst, wiens aard en zeden nog als barbaarsch om zijne gemeenzaamheid met werklieden en ſcheepsvolk waren afgeſchilderd, en welken men niet vroeger dan in het vorige jaar 1716, in den hof-almanak onder de Vorsten van *Europa* had gerangſchikt. De prins konde zijne oogmerken niet bereiken, en nu werd de Czaar met allen mogelijken luister ontvangen, die zijne rang en vooral zijne magt ſchenen te vorderen.

De Prins-regent deed den Monarch te *Duinkerken* ontvangen door den maarſchalk DE TESSÉ, en hem naar *Parys* geleiden, alwaar hij op den zevenden van bloeimaand aankwam. Men had het vorige verblijf der Koningin in de *Louvre* voor hem in gereedheid gebragt, en wachtte hem aldaar op met een zeer luisterrijk avondmaal; dan dit verblijf was voor hem te prachtig. Hij liep meer dan een half uur in de zalen rond en bewonderde den rijkdom der meubelen en den luister der verlichting, doch wilde niet aan de prachtig gedek-

dekte tafels aanzitten. Hij nam een ſtuk brood met eenige radijs, vroeg een dronk bier en verlangde een min omſlagtig verblijf. De maarſchalk DE TESSÉ deed hier tegen vele betuigingen, dan de Czaar bleef volharden. Hij zeide niet anders als: *ik wil vrij blijven.* Men moest wel zijn verzoek inwilligen, en nu bragt men hem naar het hôtel *des Lesdiguières* bij het arſenaal, hetwelk hem beter behaagde.

Dit was niet naar eisch met huisraad voorzien; hij liet dadelijk een wagen inſpannen om een veldbed te halen, hetwelk voor dien nacht in eene kleerkas werd opgeſlagen (*).

Men had gedacht, dat hij de etiquettes van zijnen ſtand miskennen zoude, dan hierin vergiste men zich geheel; hij toonde tot in de fijnſte punten de waardigheden en perſonen te kunnen onderſcheiden. Ziet hier eenige trekken.

Hoe veel drift hij ook had om *Parys* te doorkruiſen van het oogenblik zijner aankomst, oordeelde hij geen ſtap buitens huis te moeten doen,

(*) *Anecdotes. Londres* 1792, II, 10, 11: aldaar en op volgende plaatſen zijn van het verblijf van den Czaar te *Parys*, nog meerdere berigten dan bij DU CLOS.

doen, voor dat hij de eerfte vifite van den Koning had ontvangen.

Des daags na de aankomst kwam de Prinsregent den Czaar bezoeken. Deze trad uit zijn kabinet denzelven eenige fchreden te gemoet, omhelsde hem en geleidde hem bij de hand naar het kabinet, doch hij trad er eerst in, werd gevolgd van den prins en daarna van den prins KOURAKIN, die voor tolk diende. Er ftonden twee armftoelen; de Czaar ging eerst zitten, daarna de hertog; KOURAKIN bleef ftaan. Na een onderhoud van een half uur, ftond de Czaar op, deed den hertog uitgeleide en bleef ftaan, waar hij hem ontvangen had. Deze weggaande maakte eene diepe buiging, die den Czaar alleen met eene beweging van het hoofd beantwoordde.

Eerlang bragt de Koning, destijds zeven jaren oud, aan den Czaar het bezoek. Dezelve ontving hem aan de koets. Zij gingen nevens elkander; de Koning aan de hooger hand, naar de vertrekken van den Czaar, alwaar deze den armftoel aan den Koning aanbood. Na eenige oogenblikken gezeten te hebben, nam hij denzelven in zijne armen en kuschte hem. Bij het vertrek nam hij insgelijks den toon van gelijkheid aan, zelfs van meerderheid, die hem ook door de jaren toekwam.

Des

Des anderen daags gaf de Czaar het tegenbezoek aan den Koning. Hij zoude ook door denzelven aan de karosse ontvangen zijn, doch ziende het vorstelijk kind uit het voorhuis van het paleis naar hem toekomen, sprong hij uit de koets, ging hetzelve te gemoet, nam het op den arm en droeg het alzoo den trap op naar zijne kamer. Alles gebeurde verder gelijk des dags te voren, met uitzondering van de hoogerhand, die nu in alles aan den Czaar gegeven werd, gelijk hij ze op gisteren had afgestaan.

Madame, moeder van den Prins-regent, de hertogin van BERRY, en de hertogin van ORLÉANS, hadden een bezoek van den Czaar verwacht, zoo dra hij hetzelve bij den Koning had afgelegd, dan hiervan geen woord hoorende, deden zij hem begroeten door haren eersten edelman. Hier na bragt de Czaar aan deze Vorstinnen de visite en werd ontvangen met gelijke plegtigheden als de Koning.

De Czaar gaf een bijzonder bezoek aan den Prins-regent, maar aan geene andere prinsen of prinsessen van het koninklijk huis. Men had hem gezegd, dat de prinsen van den bloede hem zouden bezoeken, indien hij daarna de prinsessen kwam zien. Met hoogheid weigerde hij dit voorwaardelijk voorstel,

en federt werd er niet meer over gefproken.

Op den dag dat hij madame bezocht, vond hij aldaar den Prins-regent, die hem geleidde naar de opera. Zij namen plaats in de groote loge met hun beide op de voorfte zittingen. In het midden der vertooning vroeg de Czaar een glas bier. De regent liet het brengen en bood een beker aan op een fchenkblad, vervolgens een fervet. De Czaar dronk zittende, liet het fchenkblad en de doek in handen van den prins, die ftond, en bedankte dezen met eene glimlach en knik. Hij ging bij het vierde bedrijf uit de opera naar het avondeten.

Zoo dra de Czaar het bezoek van den Koning ontvangen had, haastte hij zich om *Parys* te bezien en de winkels en werklieden te bezoeken, doorgaans vergezeld van den prins KOURAKIN als tolk. Ontelbare vragen deed hij aan de kunstenaars. Op zaken van weelde en vermaak lette hij weinig; alles wat tot nut diende voor den handel of voor noodzakelijke kunsten, trok vooral zijne aandacht.

Hij floeg een' ras voorbijgaanden blik op de juweelen van de kroon, die men voor hem ten toon fpreidde; doch hij bleef lang in de tapijt-fabrijk der gobelins; hij kwam tweemaal

maal op het obſervatorium voor de ſterrekunde, hield zich lang in den tuin voor de vreemde planten, onderzocht de kabinetten voor de werktuigkunde, en ſprak met de timmerlieden, die de draaibrug vervaardigden.

Met bijzonderen lust bezag hij de verzameling van kaarten, plans van vestingen enz., aan het rijk toebehoorende, vergezeld van den maarſchalk DE VILLARS, en de voornaamſte ſtafofficieren, die zich toen in *Parys* bevonden. Deze maarſchalk vergezelde hem op pinkſter naar het hôtel der invalides. Hier wilde hij alles zien, alles onderzoeken. Hij eindigde met de eetzaal, alwaar hij een glas wijn vroeg en op de gezondheid der ſoldaten dronk, hen behandelende als zijn gelijken, ſlaande de bijſtaande op de ſchouders.

Hij liet zich gelden als of hij over alles meester was, en vertoonde alsdan grootheid met ſtoutheid. Somtijds belemmerd door de menigte nieuwsgierigen, deed hij ze met een wenk of woord uiteen gaan en ging dan waar de nieuwsgierigheid hem riep; wanneer zijne koetſen niet gereed waren, nam hij het eerſte rijdtuig wat hem voor de hand kwam; men hield hierom vervolgens verſcheidene rijdtuigen ingeſpannen.

Hij hield dezelfde eenvoudige kleeding in

Parys als in *Holland*, en dit stak veel af bij de mode van dien tijd; toen de mensch bijna onzigtbaar was in den weidschen en omslagtigen dosch. Hij bestelde eene nieuwe pruik; men bragt hem eene naar het gebruik van den dag, lang, dik en breed. De Czaar knipte hem dadelijk af naar de maat van de zijne, die naauwelijks den nek bedekte (*).

Hij nam het middagmaal om elf uren en at des avonds om acht uren. Zijne tafel kostte achttien honderd livres elken dag. Hij werd prachtig gediend, hoezeer hij vele inkortingen op den eersten dag had bevolen. Het was niet uit matigheid, want hij beminde de tafel, doch keurde de weelde af. Hij at bijzonder veel, zoo wel des avonds als des middags, en dronk telkens twee flesschen wijn en ge-

woon-

(*) De gestadige verandering der kleeding naar de mode stond PETER vooral in *Parys* tegen. Eens zeide hij, aangaande iemand, dien hij telkens in ander gewaad zag: *de man schijnt gansch niet te vreden te zijn met zijn kleêrmaker.* V. HALEM, II. 384. Een rok zonder galon, linnen zonder manchetten, eene korte pruik, een hoed zonder pluim en een lederen gordel voor den sabel over den rok, was voor een' *korten* tijd in *Parys* de dragt van de mode, met den naam, *habit du zaar*, of *habit du farouche.*

woonlijk één met likeur op het desert, zonder het bier en de limonade te rekenen. Verscheidene van zijne officieren wonnen het nog van hem, vooral zijn priester, dien hij hierom beminde.

Drie dagen vertoefde hij te *Versailles*, en had zijn verblijf op *Trianon;* verbazend stak zijne leefwijze en die van zijn gevolg af bij die van LODEWYK XIV, op het laatst van deszelfs leven. De oude fijne dienaars van madame DE MAINTENON, sloegen er de handen over te zamen.

De Czaar vernomen hebbende, dat deze vermaarde vrouw te *St. Cyr* woonde, alwaar de voornaamste jonge dochters werden onderwezen, verkoos hij ook haar en deze inrigting te bezoeken. Hij trad onaangediend in het vertrek, alwaar zij op een bed lag met toegeschovene gordijnen, opende de behangsels, zoo van het ledekant als van de ramen, bezag haar met aandacht en vertrok zonder een woord te spreken. De oude favorite was zeer ontsteld op het ontvangen van zulk een vreemd bezoek, en leerde hierbij het onderscheid der tijden.

Op den dag dat hij de Sorbonne bezocht, betoonde hij meer ontzag voor het beeld van den kardinaal DE RICHELIEU. Zoo dra hij

de tombe van dien ſtaats-minister vernam, liep hij toe om het beeld te omhelzen, en zeide: *ik gaf de helft mijner ſtaten aan een' man als gij, wanneer hij mij leerde de andere helft te regeren.*

Opmerkelijk was ook zijn bezoek in de Sorbonne, om de onderhandeling met de geestelijken over de vereeniging der Rusſisch-Griekſche kerk met de Roomsch-katholijke. Zij meenden dat, werd dit werk met den geest der liefde behandeld, de vereeniging niet moeijelijk zijn zoude. Zij drukten het daarom den Czaar op het hart, om na zoo vele loffelijke bedrijven, zijnen roem hier mede geheel te vestigen. Peter antwoordde: *ik ben een ſoldaat; mijne bezigheden laten niet toe, mij in de klove der theologiſche verſchillen te begeven, die ons van elkander ſcheidt. Als het u ernst is, heb ik er niets tegen; ſchrijft er zelf over aan de Rusſiſche bisſchoppen, die zullen antwoorden.*

Hoe weinig het den Monarch, voor wien de patriarch van *Rusland* lastig was, ernst konde zijn, om zich en zijne geestelijkheid aan den Paus van *Rome* te onderwerpen, was ligt vooruit te zien. De briefwisſeling hield ſpoedig op (*).

Later werd hij genoodigd bij eene revue van de

(*) v. Halem. II. 198.

de lijfwachten (gardes) des Konings. De pracht der monteringen mishaagde hem; zonder het einde der wapenschouw af te wachten, vertrok hij met zigtbare blijken van ontevredenheid.

Op den dag, dat hij de affcheids groeten van den Koning en den Prins-regent ontvangen had, woonde hij eene zitting bij van het parlement, ook van de akademie der wetenschappen en fraaije letteren, die hem tot lid benoemde.

Een bijzonder genoegen erlangde hij bij het bezien van de munt. Hij beschouwde de schroef en deszelfs deelen met de meeste aandacht en voegde zich bij de werklieden om den grooten hefboom in beweging te brengen; men nam een' van de stempels uit de menigte, die voor de hand lagen en bedekte denzelven met eene gouden plaat. Hij snelde na het munten met gewone drift toe om den penning uit de schroef te nemen; en hoe moet hij verrascht en verrukt zijn geweest, toen hij aan de voorzijde een welgetroffen borstbeeld van hem zelven zag en aan de keerzijde een vleijend compliment op hem en zijne reizen. Hij zag er eene stroomende revier, met eene blazende faam er boven, het opschrift was: *vires acquirit eundo.* (*Hoe verder, hoe grooter.*)

De Czaar nam met genoegen het gefchenk van tapijten aan, uit de fabrijk der gobelins, maar weigerde eenen degen met diamanten verfierd. Hij deed aanzienlijke tegengefchenken, ook aan de grooten, die hem ontvangen en vergezeld hadden.

Hij betuigde verders een bijzonder verlangen om zich nader met *Frankryk* te verbinden, dan daar dit niet overeenkwam met het nieuwe ftaatkundig ftelfel van den regent of liever van den abt DUBOIS, werd hier op niet anders geantwoord, dan in algemeene bewoordingen, die buiten gevolg bleven. De Czaar vertrok op den twintigften van zomermaand naar *Spa*. Hij fprak federt te allen tijde met deelneming over het lot van *Frankryk* en zag met fmarte, dat het destijds zich zelven vernielde door de weelde en door een verfchrikkelijk zedebederf, hetwelk uit het in wellust verzonkene hof, als uit een' vuilen pestput opborrelde (*).

Terug reis naar en verblijf te Amfterdam.

Te *Namen* werd de Czaar met vereischten luister door den graaf VAN HOMPESCH, bevelhebber der aanzienlijke Hollandfche bezetting,

(*) DU CLOS, I. 306-323.

ting, ontvangen, en bleef er twee dagen. Zigtbaar en zeldzaam was zijne blijdschap door wederom onder Hollanders te zijn. Hij verlustigde zich vooral in den omgang met de krijgsoversten, die de roemrijke veldtogten in de successie-oorlog hebbende bijgewoond, vele ondervinding bij roem hadden opgedaan. Het scheen ook voor hem een bijzonder genoegen te zijn, omstandige verhalen aan hen te doen van de veldslagen en belegeringen, waarbij *hij in* persoon het bevel had gevoerd (*).

De gouverneur liet aldaar ter zijner eere het zoo opmerkelijke spiegelgevecht op stelten en het watervermaak in booten op de rivier houden, waarin de Czaar een bijzonder vermaak nam.

Te *Maastricht* werd hij insgelijks met de meeste onderscheiding ontvangen door den Hollandschen gouverneur. Aldaar onderhield hij zich bijzonder met den generaal FREDRIK VAN GROVESTINS, door den bekenden togt in *Frankryk*, en door zijne zedigheid (†) zoo beroemd.

Er waren aan den Vorst jagten te gemoet ge-

(*) REITZ, III 290. NESTESURANOI, III. 578.

(†) VAN HAREN, de Geuzen, II. aant.

gezonden, met welke hij de *Maas* afzakte, en na de meeste aanliggende steden bezocht te hebben, verliet hij het jagt te *Grave*, en reisde met eene gewone postchais en klein gevolg naar *Nymegen*. Aldaar kwam hij in het vallen van den avond, en nam zijn verblijf in eene gemeene herberg. Hij gebruikte in haast eenige eijeren en een stuk kaas en brood, en ging vroeg ter ruste; zijne reisgenooten namen een paar flesschen wijn. De postchais moest reeds in den vroegen morgen in de stal ingespannen staan. PETER liet door den reismaarschalk vragen: *wat men schuldig was? Honderd dukaten*, was het antwoord. Volgens berigt bij VAN STAEHLIN, zoude deze kastelein op de betuigde verwondering hierover, geantwoord hebben: *ik zoude wel duizend willen geven, indien ik Czaar van Rusland was.* Volgens eene andere overlevering had men gevraagd: *of de eijeren aldaar zoo schaars waren?* en hierop was geantwoord: *de eijeren niet, maar wel de Keizers.* Hoe dit zij, PETER gaf last den slimmen waard te betalen (*). De staldeur werd geopend en de reis werd naar *Amsterdam* met spoed voortgezet. Het was in het begin van hooimaand, dat hij terug kwam.

De

(*) I. 38.

De Czarin was inmiddels hier te lande gebleven, en had haar verblijf gehouden of te *Amsterdam* of in den *Haarlemmerhout*, alwaar de heer SOLTOFFIOF eene buitenplaats hield.

De regering van *Amsterdam* bewees aan haar inmiddels zoo veel beleefdheid en eere, als in derzelver vermogen was, vooral door haar het opmerkelijke te doen bezigtigen. Op den veertienden van bloeimaand gaf men ten haren vermake eene groote zeilpartij en een spiegelgevecht tusschen *Nieuwendam* en *Schellingwoude*, hetwelk hare bijzondere goedkeuring wegdroeg (*).

De beide eskaders waren onder bevel van de schoutbijnachts BOUDAAN en GRAVE. CATHARINA bevond zich aan boord van eene der grootste jagten, voerende de Russische vlag. Op het einde van het spiegelgevecht vereenigden zich de beide smaldeelen om het jagt, en vergezelden het naar de stad.

De Czaar vervoegde zich na zijne terugkomst bij haar, en bragt eenige dagen door in de Haarlemmerhout. De bewoners der naburige hofsteden gaven aan deze doorluchtige vreemdelingen een gul onthaal. Onder deze feesten was dat bij PIETER KOOLAART, den spil-

(*) WAGENAAR, *Amsterdam* D. I. 731.

ſpilzuchtigen echtgenoot van onze beroemde dichteres, ELISABETH HOOFMAN, zoo al niet een der prachtigſte, zeker het meest belangrijke voor onze letterkundige geſchiedenis, als hebbende aanleiding gegeven tot dien voortreffelijken lierzang, die onder de dichtſtukken van deze te weinig gekende vrouw, een edel ſieraad van hare ſekſe en het vaderland, zoo uitmunt (*).

De Czaar bleef vervolgens eenigen tijd ſtil in *Amſterdam*. Hoezeer hij hier ook dikwijls zeilde met eene nieuwe torenſchuit, die in dit voorjaar voor hem was getimmerd, en den naam: *Amſterdam* voerde, toonde hij nu een geheel ander oogmerk te hebben, bij deze reis, dan bij de vorige; hij bepaalde zich nu niet alleen op zaken van den ſcheepsbouw en koophandel, maar in velen ook op wetenſchap en kunst, vooral bezocht hij de voornaamſte ſchilders. Hij zag hen dikwijls uren lang aan het een of ander ſtuk werken; ſprak dan over de voorbrengſels van hun penſeel en dat van anderen, en vormde alzoo een' goeden ſmaak in de keur der ſchilderijen.

Veel-

(*) *Nagelatene gedichten van* E. KOOLAART, geb. HOOFMAN, voorb. XV. 33. Ned. mannen en vrouwen, II. 117. Bijlage XX.

Veel tijds bragt hij vooral door bij zijnen leermeester SILO, kocht van denzelven de meeste zee- en ſcheepsſtukken, en gaf aan deze zoo in het voorportaal van zijn ſlaapvertrek op *Peterhof*, als in het Hollandſche huis, de beste plaats (*). De ſchilder BOONEN was ook bijzonder bij hem geliefd. Hij deed zich door dezen met zijne gemalin en vele grooten van zijn gevolg, uitſchilderen, (†) zoo als vroeger in *den Haag* was gedaan door den ridder DE MOOR. PETER was met het werk van dezen laatſten zoo voldaan en ingenomen, dat hij het telkens, als hij gezeten had, zelf wegſloot, op dat er in zijn afzijn niets aan veranderd zoude worden. Dit verdroot aan den hooghartigen ſchilder, die zijne kunst op waarde ſtellende zich niet ſlaafsch wilde onderwerpen en aan den Czaar ſtellig verklaarde, het penſeel te zullen nederleggen, indien men hem langer ophield, zeggende, dat hij meer te doen had dan den tijd op de begonnene wijze te verkwisten. De Czaar gaf toe, en het portrait zoude als nog in *Petersburg* in groote waarde worden gehouden (§).

PE-

(*) V. STAEHLIN, I. 74.

(†) DE CHALMOT, *Biogr: Woord.* III. 310.

(§) VAN GOOL, *Schilderboek*, II. 429.

PETER gaf ook een bezoek aan de ſchilderes HENRIETTE VAN PEE, die destijds zoo beroemd was door hare uitmuntende kunstſtukken in miniatuur. De Czaar zag deze met zoo veel genoegen, dat hij haar uitnoodigde, naar *Rusland* te komen, met aanbod, eener wedde van zesduizend guldens, boven hetgeen, zij door haar penſeel zoude kunnen verwerven. Zij wees dit aanzoek met beleefdheid van de hand, oordeelende dat hare eenvoudige opvoeding en ſtille zeden, als behoorende bij de gemeente der doopsgezinden niet zouden voegen bij het woelig hofleven. PETER nam dit antwoord ten goede, en gaf zijne begeerte te kennen, om ook door haar te worden uitgeſchilderd, doch de vordering dat hij twintig malen zoude moeten zitten, en telkens ten minſte twee uren, deed hem van dit voornemen afzien. Drie prinſen van zijn gevolg hadden meer geduld en beproefden haar voortreffelijk kunstvermogen tot genoegen (*).

Dikwijls bezocht de Czaar ook de openbare verkoopingen van ſchilderijen, wanneer hij zich

(*) VAN GOOL II. 181. Deze ſchilderes later gehuwd aan . . . . WOLTERS, is misſchien meer bekend met den naam van HENRIETTE WOLTERS.

zich meest diende van den raad des schilders XSELL, een Zwitscher, die in het vervaardigen van stillevens uitmuntte, door SILO aan hem was aanbevolen, en later in zijnen bijzonderen dienst overgegaan, met hem naar *Rusland* vertrok. Deze was gehuwd aan de dochter van de beroemde MARIA SYBILLA MERIAN, en hierdoor kwamen de voornaamste kunstgewrochten van deze bekwame vrouw, in handen van den Czaar, wiens geliefde uitspanning het vervolgens werd om dezelve te bezigtigen (*).

Hij lag op dien tijd alzoo den grond tot de rijke verzameling van schilderijen, thans nog in de keizerlijke paleizen voorhanden, zich meest bepalende tot stukken uit de Vlaamsche en Hollandsche scholen, met name tot die van REMBRAND, STEEN, WOUWERMAN, OSTADE en meer anderen, en wel met voorkeur op scheeps- en zeestukken van BAKHUIZEN en VAN DER VELDE; hij zorgde ook dat het kabinet voor de natuurlijke historie, waartoe hij reeds bij de eerste reize, door het aankoopen van vele aanmerkelijke zaken, een be-

(*) V. STAEHLIN, I, 51, 54, II. 155.

begin gemaakt had, eenen ongemeenen roem verkreeg, door den rijkdom en de zeldzaamheid van voorwerpen.

Hij kocht voor vijftien duizend guldens de groote verzameling van land- en zee-dieren, vogels, slangen en insecten, met zorg en vlijt bijeen gebragt door ALBERTUS SEBA, met wien hij zeer gemeenzaam verkeerde. Voor dertig duizend guldens werd PETER eigenaar van het reeds vermelde zoo beroemde kabinet van anatomische voorwerpen van den hoogleeraar RUYSCH, waaraan deze een' onvermoeiden arbeid van meer dan vijftig jaren had besteed. Zoo geraakte het ruwe *Rusland* op eenmaal in het bezit van wonderen, waarop het beschaafde *Holland* zich zoo lang had mogen verheffen; hetzelve behield hiervan alleen de gedachtenis in de beide beroemde prentwerken, waarop de voornaamste voorwerpen zijn afgebeeld (*).

PE-

(*) COXE IV. 77. V. HALEM 188, 376, 378. Aldaar is een brief van RUYSCH vermeld, waarin deze zich over den lagen prijs beklaagt, en die zeer belangrijk is aangaande de geschiedenis van zijne uitvinding. Hij maakt zijn geheim aan PETER bekend, en hier door

PETER pleegde toen ook raad met WITSEN, RUYSCH en andere geleerden, welke boeken als nog in het Russisch moesten overgezet worden, waar door er verscheidene nieuwe uitgaven volgden.

Het was insgelijks bij deze reis, dat hij bijzonder werkte, ten einde de Russen de kunsten niet alleen bij beschouwing zouden kennen, maar ook zich toeleggen op de beoefening van dezelve. Het besteden van NIKITIN, MATWEËFF, SACHAROF, MERCURIEF, MALESEWSKI en meerderen bij SILO of andere schil-

door werd het later openbaar. De hoogleeraar had op zijn zeven-en-zeventigste jaar nog moeds genoeg, om met het verzamelen van een nieuw kabinet te beginnen, en slaagde hierin na een arbeid van nog veertien jaren. Hij had eene beschrijving van zijne eerste verzameling uitgegeven met den titel: *Thesaurus anatomicus per scrinia divisus*, *Amst.* 1701-1728. Van de tweede volgde ook eene beschrijving met den titel: *Curæ posteriores*, *Amst.* 1724, hetwelk ook aan PETER werd opgedragen. Het werk betrekkelijk tot de eerstgenoemde verzameling is zeer beroemd met den titel: ALB. SEBAE, *locupletissimus rerum naturalium thesaurus*, Amst. 1730. Over het kabinet in *Petersburg* bestaan verscheidene werken vermeld bij BACKMEISTER. *Russ. Bibl.* V. 118.

ſchilders, en van SEMSOFF en SEROPKIN, om de bouwkunde te leeren, en die later naar *Italien* vertrokken, ſtrekt hiervan ten bewijze (*).

Onder dit alles werden echter de ſtaatkundige betrekkingen niet vergeten, en *Amſterdam* werd het middenpunt van gewigtige ſtaatshandelingen. Er zijn wel geene nieuwe blijken van het perſoonlijk ongenoegen tusſchen den Czaar en den Koning van *Engeland*, dan de wederkeerige nadering bleek ook niet groot te zijn. De Koning had een' buitengewoonen ambasſadeur NORRIS, en zijnen gewonen minister in *den Haag*, WITHWORTH, met geloofsbrieven aan den Czaar te *Amſterdam* gezonden; zij gaven aan deszelfs ministers, bij de eerſte zamenkomst, te kennen, dat hun meester wenschte met den Czaar verbonden en in goede gezindheid te leven; en dat het hoofdoogmerk van hunne overkomst, zich tot het ſluiten van een traktaat van koophandel bepaalde.

Hierop werd door de Rusſiſche ministers geantwoord, dat men eerst de vriendſchap tusſchen hunnen meester en den Koning vernieu-

(*) V. STAEHLIN II. 11.

nieuwen, en een traktaat van verdediging en vrijwaring (garantie) ſluiten moest, dan zoude men ook aan een verbond van koophandel kunnen denken. De reeds beſtaan hebbende onderhandelingen waren door de Engelſchen, om gezochte kleinigheden afgebroken, en daar zijne Czaarſche Majesteit van zijnen kant genegen was, om zulke traktaten te ſluiten, zoo hadden de ministers zich te verklaren, of zij tot zulk eene onderhandeling gemagtigd waren. Zij antwoordden, neen, doch zij zouden de zaak aan hunnen meester te kennen geven. Zij vertrokken derhalve weldra wel met een recredentiaal, doch onverrigter zake naar *Engeland* (*).

Deze uitſlag vermeerderde bij velen het vermoeden, dat de Czaar eene heimelijke genegenheid had voor den huize STUART, ter behartiging van welke de heeren PATERSON (ſchoonbroeder van lord MARR) en IRNEGAN naar *Holland* gekomen waren; er ſchijnen met deze ook onderhandelingen plaats gevonden te hebben, begunstigd door den invloed van den reeds gemelden lijfmedicus, ARESKIN (†).

Het

(*) BACKMEISTER, *Beyträge*, II. 69.

(†) V. HALEM, II. 379. NESTESURANOI. IV. 358.

Het kan geene verwondering wekken, dat ook aan de zijde van de Staten-Generaal ijverige pogingen werden aangewend, om van de tegenwoordigheid des Czaars alle voordeel te erlangen, en ware het mogelijk, het zoo lang gewenschte traktaat van koophandel als nu met hem zelven te fluiten.

Een zamenloop van omftandigheden veroorzaakte, dat deze wenfchen evenzeer onvervuld bleven als voorheen. Het bleek zelfs daarentegen, dat de groote nabijheid van den Vorst gansch niet bevorderlijk was tot de goede verftandhouding.

De brieven van GÖRTS en GYLLEMBORG waren ook in het Hollandsch vertaald en uitgegeven; dit was aan den Czaar onaangenaam, en hij liet hier over eene memorie door zijnen ambasfadeur aan den Staten-Generaal behandigen, waarin het ongenoegen van den Vorst betuigd werd, vooral dat men hem voor de uitgave niet had geraadpleegd, en geene afkeuring had gegeven over de uitdrukkingen, die hem hadden moeten mishagen.

Het antwoord der Staten-Generaal was zoodanig overtuigend en voldoende, dat de zaak buiten gevolg bleef. Het bevatte voornamelijk het betoog, dat deze druk vervaardigd was naar de Engelfche, die op last van het parlement

ment was in het licht gegeven, en wel naar de oorſpronklijke brieven, in welke men geene verandering, zelfs niet in de zinſneden ten nadeele van het Britsch gouvernement zelve had gemaakt. Hierdoor was het, dat de gewaagde ſtellingen en berigten aangaande zijne Czaarſche Majeſteit even min zouden geloofd worden, als die jegens den Koning van *Engeland*, en dat alleen de ſchande neêrkwam op de Zweedſche ministers (*).

De Czaar had zich verders door verkeerde berigten laten overhalen, om door den graaf van *Albemarle* bij de Staten van *Holland* een verzoek te doen, tot ontſlag van m.r NICOLAAS MUYS VAN HOLY, die bij vonnis van ſchepenen te *Amſterdam* tot gevangenis was veroordeeld. De Staten zagen deze bemoeijing met binnenlandſche zaken als van veruitziende gevolgen in, en hoe ongaarne men iets aan den Monarch wilde weigeren men zag zich genoodzaakt om dit verzoek afteſlaan, hetwelk met eenparigheid van ſtemmen geſchiedde (†).

Hoe

(*) LAMBERTY, X. 42.

(†) VAN WYN, *Bijv. op* WAGENAAR, XVIII. 43.

Hoe zeer deze weigering in zeer beleefde woorden was ingekleed, men meende echter te kunnen zien, dat dezelve aan den Czaar, voor wien het niet inwilligen van een verzoek, eene ongewone zaak was, hem hier door gevoelig trof, en men konde hier uit voorſpellen, dat dit niet ligtelijk zoude vergeten worden.

Misſchien was het hierdoor, dat de voorſpraak der Staten-Generaal ten behoeve van *Dantzig*, aan welke ſtad de Czaar het betalen van eene groote contributie had opgelegd, zoo veel ongenoegen wekte, (*) en dezelve toonde zich verders verſtoord over de handelwijze der admiraliteit te *Amſterdam* in de vrijgeving van het gedeelte eener lading van een Schotsch vaartuig, hetwelk van *Gottenburg* naar *Engeland* ſtevende, en door een Rusſisch oorlogſchip in de Noordzee genomen, in *Texel* was opgebragt.

De Czaar had last gegeven dat het ſchip naar *Engeland* zoude varen, ten einde aldaar over de zaak konden worden gevonnisd, dan de lading was reeds gelost, en het ſchip vertrokken; dit laatſte werd nu hoog opgenomen. PETER liet eene memorie indienen door den am-

(*) WAGENAAR, V. H. XVIII. 113. LAMBERTY, X. 118.

ambasſadeur, en vermits op dezelve niet ten eerſte een beſluit konde volgen, begon men met dreigen, van de ſchepen en eigendommen der Hollanders in arrest te zullen nemen, zelfs om gelijke maatregelen te doen gebruiken tegen de Hollanders in *Rusland* aanwezig. Alles werd echter geſtild en de zaak bleef buiten gevolg. (*)

Dit een en ander gevoegd bij nieuwe betuigingen van zijn ſtellig beſluit, om den handel in zijn rijk alleen met ſchepen, aan zijne onderdanen behoorende, te doen drijven, en bij nieuwe blijken van aanmoediging der andere natien, die voorheen geen handel of vaart op *Rusland* gedreven hadden, veroorzaakte, dat de hoop om een traktaat te ſluiten, het welk door bijzondere voordeelen voor de Hollanders voordeelig zijn zoude, van dag tot dag verminderde.

Het ſmartelijke van dit alles moest toenemen, door te zien, dat *Frankryk* en *Pruisſen* in dezen gelukkiger waren. Het hof van *Verſailles*, het aangaan van ſtaatkundige betrekkingen afgeſlagen hebbende, had zich genegen betuigd, tot het ſluiten van een traktaat van koophandel. De Hertog - regent zond mi-

(*) Lamberty, X. 115.

ministers naar *Amsterdam*, om hier met gegelastigden van den Czaar te handelen en de minister van *Pruissen* werd tot deze handeling toegelaten. Op den vierden van oogstmaand werd vervolgens een traktaat van aliantie en koophandel gesloten. Men verbond zich hierbij onder anderen, om den vrede van *Europa* te helpen bevorderen, op de beginselen der traktaten van *Utrecht* en *Baden*. Van des Czaars wege waren de heeren GOLOFKIN, SCHAPHIROFF en KOURAKIN tot onderhandelaars benoemd (*).

Bij den koopman was den Czaar nu ook veel minder welkom dan bij de eerste reis. De nadeelen der verlegging van den handel van *Archangel* naar *Petersburg*, en der oprigting van zoo vele fabrijken en trafijken in *Rusland*, werd vooral door hem gevoeld. De vestiging van een Russisch huis van negotie, dat van SOLTOFFIOF of SOLOWIEFF, aan hetwelk de voornaamste hof-commissiën werden opgedragen, was ook een doren in het vleesch, en hier waren nu nog de verhoogingen van de tollen in *Lyfland* bijgekomen. (†).

Bo-

(*) BACKMEISTER, *Beyträge* II. 70. Het traktaat is bij MAUVILLON, *preuves* 413.

(†) WAGENAAR, V. H. XVIII. 124, 125.

Bovendien had de prins MENZIKOFF, die gedurende de afwezigheid van den Vorst, de zaken in *Rusland* beſtuurde, van de koopliedn, die de waren naar het toltarif van *Petersburg* hadden ingevoerd, gevergd, om het gene dit minder bedroeg dan men te *Archangel* zoude hebben moeten betalen, over de jaren 1714, 1715 en 1716 te voldoen. De reſident DE BYE, gaf hiervan berigt, tevens dat jegens de weigerende maatregelen genomen waren, om ze door ſoldaten uit hunne huizen te halen, en in arrest te houden tot aan de betaling, als mede, dat hij voorloopige maatregelen had weten te bewerken tot verzachting en uitſtel, waaronder de Engelſche kooplieden mede waren begrepen. De regering deed wel naar des Vorſten terugkomst uit *Frankryk* zeer ernſtige remonſtrantien tegen deze handelwijze, *waarvoor geen naam te bedenken was*, dan hierop kwam, zoo min als op het herhaald aanzoek, om een traktaat van koophandel te ſluiten ter voorkoming van dergelijke onaangenaamheden, eenig voldoend antwoord (*).

De regering van *Amſterdam* hield echter niet op, om alle bewijs van heuschheid te geven. Zij herhaalde de luisterrijke vertooning van

(*) LAMBERTY, X: 116.

van de zeilpartij en het ſpiegelvecht, welke men wist dat zoo bijzonder overeenkwamen met den lust van den Czaar. Het werd nu gehouden bij den vuurtoren voor *Durgerdam*. De Vorstin, weduwe van den ſtadhouder van *Vriesland*, vergezelde op dien dag de Czarin. PETER was uitermate verheugd bij deze vertooning en verliet ook het jagt, om op een boeijer nader bij het ſchieten en enteren te zijn. De geheele vloot zeilde des avonds in groot admiraalſchap en in de beste orde naar de ſtad, (*) en dit gaf een zeer prachtig tooneel.

Uitſtappen naar Hoorn, Texel *enz.*

In oogstmaand werden de Noordhollandſche ſteden bezocht. De Vorst had reeds zijnen voormaligen leermeester VAN DAM, van *Hoorn* naar *Amſterdam* ontboden, en hij bezocht denzelven nog eens te zijner woonplaatſe.

Hij had bij zijnen vriend MEYNERT BLOEM of bij deszelfs broeder CLAAS BLOEM, te *Zaandam*, meermalen het fraaije en met zilveren ſieradiën voorziene dekſel van de doodkist gezien

(*) WAGENAAR, *Amſterdam*. I. 731.

zien, waarmede de Koning van *Denemarken* het lijk van den vice-admiraal PIETER FLORISZOON, bij den zeeslag in de Sond, in 1659 gesneuveld, naar *Holland* had overgezonden, (*) en dit gaf misschien aanleiding tot de begeerte om het lijk van dien zeeheld te beschouwen, waarom de graftombe van denzelven in de groote kerk te *Hoorn*, moest worden geopend (†). Bij het bezien der werven groeide de toevloed van nieuwsgierigen zoodanig aan, dat de Czaar hierdoor toornig werd en de stad met spoed verliet (§).

Niets was hem bij dit reisje aangenamer, dan het zien van de *Beemster*. Hij konde zich niet voorstellen, dat deze vruchtbare bodem uit het water was gewoekerd; met zeldzame naauwkeurigheid liet hij zich van alles onder-

rig-

(*) Dit deksel wordt nog met zorg bewaard door den heer CLAAS MUL, achter kleinzoon van den laatsten, en is zeker het voornaamste vaderlandsch gedenkstuk aan de Zaan.

(†) *Aant. en overlevering.* Volgens de laatste zouden de breuken aan de voorplint der graftombe, waarop de zeeslag is afgebeeld, door de voldoening aan de nieuwsgierigheid van den Czaar, veroorzaakt zijn.

(§) NOOMEN.

rigten wat tot het droogmaken en drooghouden behoorde. Het dorp *de Ryp*, behaagde hem vooral door den rijkdom en de neringe, en hier betoonde hij eene bijzondere weetgierigheid aangaande de groote visſcherij of haringvangst. Bij de terugreize moest men op nieuw door de *Beemſter* rijden, en alzoo bragt hij de beste hulde aan den moed en de vlijt, onzer voorouders.

Hij trof het bij zijn bezoek op *Texel* wederom zeer gelukkig. Eene Oost-indiſche vloot was destijds met bijzonderen voorſpoed te huis gekomen. De vreugde en drukte, die de aankomst van zestien rijk geladene ſchepen natuurlijk verſchafte, gaf voor hem en zijne CATHARINA nooit geziene tooneelen. Eene commisſie uit bewindhebberen toen met een jagt aanwezig, ontving en onthaalde hen op het retourſchip: *Eliſabeth*, het welk met ſpecerijen bevracht was. De Czaar toonde bij dit verblijf eene gelijke rustelooze begeerte om alles te bezien als voorheen; niets werd onderzocht gelaten.

Na de terugkomst in *Amſterdam*, volgde nog een ruk-reisje naar het *Loo*, alwaar hij, vergezeld van den prins KOURAKIN, eene zamenkomst had met den baron GÖRTS, die aan hem nadere openingen deed van de ge-

ne-

negenheid des Konings van *Zweden*, tot eenen vredehandel (*).

Op de terugtogt werden de Vorstelijke gasten met zeer vele andere personen van aanzien door den heer BRANDT (†) op zijne hofstede *Petersburg* aan de *Vecht* tot afscheid met een landfeest onthaald, hetwelk in pracht en luister alles overtrof, wat men immer bij bijzondere personen in *Holland* had gezien.

In deze laatste dagen scheen *Amsterdam* als in eene hofplaats veranderd. De meeste ambassadeurs en gezanten der mogendheden en Vorsten in *den Haag* hadden last van hunne meesters erlangd, om bij den Monarch hunne opwachting te maken, en nu bragt elk zijn bezoek van afscheid, bij hetwelk zij alle wedijverden in de vertooning van luister (§).

Laatste bezoek te Zaandam.

Op den dertigsten van oogstmaand kwam de Czaar

(*) BACKMEISTER, *Beyträge*, II. 70.

(†) Het ongenoegen, waarvan vroeger melding is, moet derhalve zijn opgeheven. BRANDT werd later tot hofraad en in de rijks-ridderschap verheven. REITZ, III. 302.

(§) *Europische Mercurius*, 1717. II. 200. *aant.*

Czaar nog eens te *Zaandam*, vergezeld van tien voorname heeren van zijn gevolg en eenen priester. Hij had van den heer CALF begeerd, dat deze hem wederom op zijn koopmans burgerlijk zoude onthalen; dezelve had destijds eenige der voornaamfte Zaandammers er bij genoodigd. Voor den middag werden op nieuw fabrijken bezigtigd, met name eene geelgieterij, hetwelk voor den Czaar iets nieuws was; ook eene traankokerij, als mede een boeijerjagt hetwelk voor hem getimmerd werd. Destijds werd aan PETER eene boot gewezen, die men bewaarde, om dat hij er aan zoude getimmerd hebben. Hij fcheen hier mede in zijn fchik, en bezorgde dat dezelve naar *Petersburg* zoude worden gebragt. Hij ondervond het leed, dat het fchip, waarop dezelve werd overgevoerd, door de Zweden werd genomen en naar *Stokholm* gevoerd, alwaar voor deze boot nog veel zorg wordt gedragen (*). Vervolgens bezocht men het bedehuis der Doopsgezinden, als nog *het nieuwe huis* geheeten. De Czaar betuigde aan CALF, die in deze gemeente leeraar (liefdepreker, vermaner) was, zijne begeerte om te

(*) COXE, V, 35.

te hooren, hoe men aldaar leerde, met bijvoeging, dat hij op geene lange preken gesteld was. CALF zeide: *dat hij dan de slotsom van alle vermaningen zoude voordragen.* Hij trad ten kansel en sprak met waardigheid: *denk wel, spreek wel* en *doe wel. Amen.* De Vorst zeide: *nooit korter, nooit zaakrijker preek gehoord te hebben*, en voegde zijnen priester toe: *zoo moest gij ook doen, maar gij hebt te veel bijspel* (*).

Bij het middagmaal had de Czaar zich ook met deelneming over *Zaandam* uitgelaten. Nergens had hij zoo vele werkzaamheid, en zulken uitgestrekten koophandel aangetroffen. Met bijzondere hartelijkheid nam hij afscheid van zijne Zaandammer vrienden. Hij kuschte ze op het voorhoofd, met het uitspreken zijner gewone bede: *God beware u.*

Afscheid en vertrek van Amsterdam *en uit* Holland. *Te huis komst.*

Ook te *Amsterdam* had hij eene gelijke genegenheid jegens zijne oude vrienden getoond. Hij had den burgemeester WITSEN meermalen bij deszelfs ziekbed bezocht, en was tegen-

(*) NOOMEN, en berigt van den eerw. P. LOOSJES.

genwoordig geweest bij deszelfs overlijden op den tienden van oogstmaand. De dood van denzelven en die van den burgemeester GERRIT HOOFT, die te zelfden tijde aan het vaderland en aan *Amsterdam* ontviel, had hem bijzonder getroffen, betuigende hierbij twee zijner beste vrienden in *Holland* verloren te hebben (*).

Bij den scheepstimmerman VAN RHEENEN bragt hij eene der laatste avonden door. Hij vroeg aan dezen: *geef mij hout naar mijn zin, dan zal ik u iets maken om mij er bij te gedenken.* Men gaf hem het geen hij gevraagd had. Hij merkte alles af met den passer, nam een dissel en een beitel, en vervaardigde daarna in het klein een net jagtje. Hij schonk verders aan denzelven elf penningen met zijn afbeeldsel bestempeld, en daarenboven een geschenk van grootere waarde. Ook bij het afscheid omhelsde en kuschte hij denzelven hartelijk (†).

De staats-commissie en de stedelijke regering hadden op den een- en- dertigsten eene plegtige audientie tot afscheid gehad, en nu werd het vertrek van den Monarch op den eersten

van

(*) NOOMEN.

(†) *Ald.*

van herfstmaand bepaald, doch op dien dag woei het zulk een' geweldigen ftorm of liever orkaan, dat het reizen ondoenlijk viel. De Czaar wilde echter geftadig ten huize uit, om te vertrekken, en welke redenen, ontleend uit het gevaar van het leven ook werden aangevoerd, men had moeite om hem tot blijven te bewegen. Hij vertrok op den volgenden dag onder het losfen van het gefchut, met een buitenjagt over *Haarlem* en *Gouda* naar *Dordrecht*, alwaar hij de Czarin verliet; hij begaf zich met een kleiner vaartuig naar *Bergen-op-Zoom*, ten einde voor zijn vertrek uit deze landen, die vesting, het beroemde meefterftuk van COEHOORN, naauwkeurig te bezigtigen.

Te *Dordrecht* terug gekeerd, werden aan den Czaar zoo wel als aan zijne gemalin, door de regering vele beleefdheden bewezen; eerlang vertrokken zij van daar, zoo dat beide doorluchtige gasten met hun gevolg, van *Nymegen* naar *Cleef* afgereisd, op den tienden van herfstmaand het grondgebied van dit gemeenebest verlieten.

Te *Wezel* namen zij affcheid van den prins KOURAKIN, NARISCHKIN, en andere voorname Rusfen, die in *Holland* bleven. De eerste kreeg in last om aan de Staten-Generaal het genoegen van den Monarch te betuigen voor

de eere en vriendschap, die hij gedurende zijn aanwezen hier te lande, had genoten, en aan dezen last werd (*) spoedig door dien prins voldaan.

De Czaar reisde dadelijk naar zijne rijken, alwaar zijne tegenwoordigheid, na de vlugt van den Kroonprins ALEXIS, werd vereischt; kort na zijne terugkomst begon het deerlijk treurspel van vader en zoon (†).

Wij verheugen ons, dat ook dit treurspel buiten het veld onzer beschouwing ligt. Wij zouden even min de noodzakelijkheid hebben kunnen toestemmen van de ter zijdestelling van alle vaderlijk gevoel, bij de veroordeeling en den dood van den zoon, als wij zulks gedaan hebben, bij het zien afleggen van alle menschelijk mededogen bij de doodstraf van zoo vele strelitsen, na de terugkomst van de eerste reis. Noch het een, noch het ander had PETER in *Holland* geleerd.

VIJF-

(*) *Ref. staten-generaal* 20 sept. 1717.

(†) Dit merkwaardig deel met het leven van PETER, is het best beschreven bij VON HALEM II. 204 en volg.

VIJFDE HOOFDSTUK.

HANDELINGEN NA, EN GEVOLGEN VAN DE TWEEDE REIS.

Staatkundige moeiten en betrekkingen.

Het leed, hetwelk de Czaar als vader ondervond door het deerlijk lot van zijnen zoon, moest natuurlijk de moeijelijkheid voor dezen Staat, om met hem in goede verſtandhouding te blijven, doen toenemen.

De oorlog in het noorden werd met gelijke woede voortgezet; met reden bleven derhalve de Staten - Generaal en het gouvernement van *Engeland* zorgen, dat door het zenden van oorlogſchepen naar de *Oostzee*, de koopvaardij werd beveiligd. Bij den Czaar was het vermoeden gerezen, dat, terwijl men handelde om met *Zweden* een traktaat van zeevaart en handel te ſluiten, de vaart op zijne havens zoude verminderen. Hij liet door den vice-kanſelier SCHAPHIROFF aan den minister van den Staat te *Petersburg*, en door

 den

den prins KOURAKIN, in *den Haag* verklaringe doen: „ dat, wanneer bij dit traktaat „ eenige uitfluiting plaats vond, omtrent zijne „ havens, hij zich hier over zeer gevoelig „ zoude toonen, en order geven, om alle „ fchepen der *Vereenigde Nederlanden* zonder „ onderfcheid weg te nemen". Er verfpreidden zich tevens geruchten, dat er reeds last was gegeven, om de havens te fluiten en fregatten in zee te zenden, tot het wegnemen der fchepen, naar de Zweedfche havens beftemd.

Men beantwoordde deze verklaring met de betuiging: „ dat men die waarfchuwing niet „ had verwacht; dat het voornemen in de „ wapening van het eskader oorlogfchepen „ alleen ftrekte om den koophandel en fcheep- „ vaart, welke federt eenen geruimen tijd had- „ den ftil geftaan, te herftellen, zich alleen te „ dekken, voor de fchade, door de Zweedfche „ kaperij, die nog dagelijks aanwiesch, veroor- „ zaakt, en dat men niet begrijpen konde, wel- „ ke beweegredenen zijne Czaarfche Majefteit „ op het begrip bragten, om eenige uitfluiting te „ vreezen van de plaatfen bij hem in bezit" (*).

Deze verklaring had destijds wel eenige leniging ten gevolge, dan de wrevel was geenszins

(*) *Europifche Mercurius*, 1718, I. 251.

zins weggenomen. In het volgende jaar had de regering hier van onaangename gevolgen. De ambasſadeur KOURAKIN had vele conferentien met Hun Hoog Mogenden, en had in het laatst van grasmaand eene zeer ſcherpe memorie overgeleverd, waar in verſcheidene aanmerkingen op het gedrag van dezen Staat waren voorgedragen. Deze memorie werd dadelijk en deftig door de Staten-Generaal beantwoord, met verzekering: „ dat zij zich „ geenszins door een vreemd potentaat wet- „ ten lieten voorſchrijven, en dat zij, een vrije „ Staat zijnde, zelf bekwaamheid genoeg had- „ den, om hun eigen belang en welzijn te „ kunnen handhaven". Deze waardige houding veroorzaakte eenen zachteren toon, en er volgde eene verklaring van den wil des Czaars aan *alle* mogendheden, die geene gevolgen had (*).

De ernſtige vertoogen van de Staten-Generaal aan het hof van *Zweden*, vergezeld van eene vertooning van magt, hadden eindelijk in zomermaand ten gevolge, dat de vrije handel op alle plaatſen van de *Oostzee* aan de Hollanders werd toegeſtaan, en dat alzoo de begeerte van den Czaar, zoo wel als het verlangen van Hun Hoog

(*) *Europiſche Mercurius*, 1718. II. 255.

Hoog Mogenden werden ingewilligd (*), en hier door dacht men, dat alle ongenoegen zouden geweken zijn, dan nu maakte de Czaar zwarigheid in het toeſtaan van de vrije vaart op *Zweden*.

De ambasſadeur KOURAKIN gaf hier over eene memorie, die wederom ten eerſte werd beantwoord. De deftige en duidelijke uiteenzetting van de redenen in dezen had ten gevolge, dat de Czaar van zijne begrippen terug kwam en den vrijen handel bij opene akte toeſtond, met uitzondering alleen van *de granen* en *het zout;* artikelen in *Zweden* bijzonder benoodigd (†).

Het ſneuvelen van KAREL XII, had hoop en uitzigten gegeven, dat de vlam des oorlogs zoude gebluscht worden, dan deze hoop werd telkens teleurgeſteld. Er kwamen wel mondelinge en ſchriftelijke verzekeringen van zucht tot vrede, en verſcheidene plans tot het ſluiten van denzelven, dan alle handelingen liepen de lange baan. Het is duister aan wien men de ſchuld dezer mislukking moet toeſchrijven; ze-

(*) *Europ. Merc.*, 1719. I. 298.

(†) *Ald.* II. 103—109, aldaar is het antwoord van Hun Hoog Mog.

zeker is het, dat PETER in den jare 1719 besloot, om door zeer ernstige maatregelen *Zweden* tot den vrede te dwingen, en hij kwam tot de *verwoesting-krijg*, die met zulke verschrikkelijke verwen in de geschiedenis van dien tijd is geschilderd (*). *Zweden* zag aan alle kanten de bloeijendste steden, vlekken, dorpen en geruchten in vlammen opgaan; eene menigte van vee werd geslagt; vele menschen werden vermoord; niemand werd verschoond dan de mijnwerkers, die met geweld vervoerd werden, om in de Russische groeven te arbeiden; aan alle kanten rees het jammergeschrei, daar er meer dan vijftig duizend huizen waren vernield.

Natuurlijk wekte deze ellende de deelneming van de andere mogendheden. *Engeland* bij welke mogendheid de vroegere koelheid door bestaan hebbende geruchten, als of de pretendent met de hertogin, weduwe VAN COURLAND, nicht van den Czaar zoude huwen en door andere zaken was vermeerderd, scheen nu gereed om de zijde der *Zweden* te kiezen; en het opkomen der Engelsche vloot mag men met meerdere zekerheid als de oorzaak der eerste staking van het wreed bedrijf des Czaars aanne-

(*) *Europische Mercurius*, 1719. II. 171—186.

nemen, dan deszelfs zachtzinnigheid en vredelievendheid, zoo als in sommige staatsstukken wordt voorgewend, en hoezeer de Czaar zelf hieromtrent een *waarachtig verhaal* uitgaf (*).

De Staten-Generaal verzuimden niets tot bevrediging. Behalve bij de gewone raadplegingen met den ambassadeur, deed men aan denzelven en alzoo aan den Czaar, een plegtig voorstel en verzoek tot vrede, door eene bezending, bekleed geweest door de heeren VAN WYNBERGEN en VAN DER DUSSEN, doch dit alles konde niets helpen.

Men zag op nieuw te *Petersburg*, *Riga* en *Reval*, eene ordonnantie afgekondigd, waarbij aan alle Russische kapers en fregatten bevel werd gegeven, om den handel op *Zweden* te stremmen; er werden, tot aanmoediging van het scheepsvolk, premiën beloofd boven den buit.

Hun Hoog Mogenden moesten bij deze dadelijke blijken der vermeerdering van wrevel, in de staatsstukken van den Czaar een' gelijken toon, als in de vorige verwachten; hoe vreemd was het derhalve, dat zij dezelve eensklaps geheel veranderd zagen. De Koningen van *Engeland*, *Pruissen* en *Denemarken*, waren den

(*) *Europische Mercurius*, II. 271.

den Czaar afgevallen, en hadden vrede gemaakt met het hof van *Stokholm*.

De Czaar werd hier door opgewekt om te bedenken, dat Hun Hoog Mogenden met die hoven in naauwe betrekking ſtaande, misſchien verbindtenisſen tegen hem zouden aangaan, en liet derhalve eene memorie indienen, die een ieder moest verwonderen.

Na zich over den afval dier bondgenooten, en het voegen van de Engelſche vloot bij de Zweedſche beklaagd te hebben, beſchouwde hij dit een en ander, als behoorende tot de *onverwachte toevallen*, die den vrede meer zouden vertragen dan bevorderen, en liet zich verder uit, als volgt:

„ De doorgronde kennis die zijn Czaarſe „ Majesteit van de volkomene wijsheid en „ doorzienigheid van haar Hoog Mogende „ heeft, laat hem geen rede over om te twijf- „ felen, of zij zullen de gevolgen van deze „ *onverwachte toevallen* begrijpen, zonder in de „ bijzonderheden daarvan te treden.

„ Zij oordeelen ligtelijk, datze verre van „ eene algemene vrede in 't noorden te be- „ werken, het vuur van eenen oorlog, dat „ zich waarſchijnlijk verder dan ooit zal ver- „ ſpreiden, zullen ontſteken.

„ De droevige gevolgen, die daarvan komen zul-

„ zullen, raken het gemeene welzijn te na;
„ dan dat ze de oplettendheid van U Hoog
„ Mogende niet zouden opwekken. Zij nemen
„ te veel deel en zorg in de algemeene rust
„ van Europa, dan dat men niet van haar zou-
„ de verwagten, datze op bekwame middelen
„ zouden bedagt zijn, tot 't voorkomen van
„ deze ongelukken. Overwegende de menig-
„ vuldige redenen, die hen verpligten, hare
„ onschenbare trouw, haar gematigd en vreed-
„ zaam gedrag, weerstaande alle aanvegtinge
„ in zeer netelige gewrigten, en hare stand-
„ vastigheid, hebben haar doen verdienen eene
„ algemeene agting en verwondering en de
„ vriendschap en 't vertrouwen, waardoor de
„ groote Monarchen des Christendoms, hunne
„ belangen aan haar stellen, doen hen aanmer-
„ ken als de zekerste bewaarders van regt-
„ vaardigheid en billijkheid; en verzekeren
„ hen eindelijk in de tegenwoordige toestand,
„ een gelukkig ontslag van hare zorge.

„ Zijn Czaarse Majesteits bijzondere toege-
„ negentheid voor haar Hoog Mogende en de
„ gedagtenis van eene vriendschap die hem
„ altijd zoo lief geweest is, boesemt hem in
„ deze gevoelens vol van vertrouwen, dewelke
„ zijn Majesteit bewegen, om deze vertogen
„ aan haar te laten doen, wagtende alleen na
guns-

„ gunstige gelegendheden, om haar te doen
„ gewaar worden, de effecten die zij haar
„ zelven van de volle uitgeſtrektheid van zijne
„ goedwilligheit jegens de republiek, mogen
„ beloven" (*).

De verbondene hoven verzuimden ook niets om Hun Hoog Mogenden voor hun belang te winnen, en zij zagen zich alzoo van beide zijden geſtreeld; gelukkig wendden zij al hunnen invloed aan tot bevrediging. De Czaar ſcheen wel den vrede te willen, doch hij bleef op zijne eiſchen ſtaan. Hij wapende zich ten ſterkſte; en daar hij meende te zien, dat de Zweedſche ministers uitvlugten zochten, zoo gebruikte hij op nieuw de reeds aangewende dwangmiddelen, die van verwoesting. Deze herhaalde proef en het verlies van eenige fregatten, maakte den vijand meer gedwee. Eindelijk volgde door bemiddeling van *Frankryk*, dat er een congres te *Nyſtad* in *Finland* plaats vond, en hier werd na lange onderhandelingen op den dertigſten van oogstmaand 1721, den

(*) *Europiſche Mercurius* 1719. II. 283. Nagenoeg te zelfden tijd wendde de Czaar ook pogingen aan, om eene negotiatie voor *Zweden*, onder verband van het eiland *Gottland*, te *Amſterdam* geopend, te ſtremmen. *ald.* 1720. I. 39.

de vrede gesloten bij een traktaat, hetwelk zoo vereerend als voordeelig was voor den Czaar, en hem het gerust bezit van de havens en kusten aan de *Oostzee* verzekerde.

Hoe verheugd PETER was, blijkt best uit zijne bedrijven. Hij was zelf de overbrenger van de blijde boodschap naar de nieuwe hoofdstad. Hij liet door alle zijne rijken bekend maken, dat, vermits deze oorlog driemaal zeven jaren geduurd had, het dankfeest aan den Allerhoogsten driemaal moest herhaald worden.

Hij zelf verscheen ten eerste in den Senaat. *Den Almagtigen*, zeide hij, *die mij zoo bijzonder gezegend heeft, te danken, is mijn eerste pligt. De waardigste dank is vergeving en weldaad.* Ten eerste verkondigde hij eene algemeene vergiffenis van alle misdrijven, behalve van moord en struikrooverij. Alle gevangenen om schulden, werden vrijgelaten; alle achterstallen aan den kroon tot aan den jare 1717, geschonken (*).

Te *Petersburg* begonnen de vreugdebedrijven dadelijk, en duurden weken. Hij vergat onder dit alles zijne oude vrienden niet. Aan de Staten-Generaal werd de vrede door eenen ei-

(*) V. HALEM. II. 335, 336.

eigenhandigen brief van den Monarch medegedeeld. De ambasſadeur bragt denzelven met buitengewone ſtaatſie over op den eerſten van ſlagtmaand. Dezelve onthaalde verders de leden der hooge regering op den volgenden dag met een feſtijn, van welks pracht, en die der vuurwerken en verlichtingen, het geheele land gewaagde. Om hem genoegen te doen, had men het huis van prins MAURITS, hoe zeer bij den lande in gebruik, wel willen afſtaan voor het houden van den maaltijd en het bal (*).

Te *Amſterdam* werden alle deze luisterrijke vertooningen door den reſident BRANDT herhaald, zoo niet overtroffen. Dezelve gaf een vreugdefeest, hetwelk twee dagen duurde. Een vuurwerk in den *Amſtel* opgerigt, en waarvan het voornaamſte deel den geſloten tempel van JANUS verbeeldde, overtrof alles wat men voorheen van dien aard te *Amſterdam* gezien had. Het ſtond alleen gelijk met den luister en de pracht, ja met de overdaad van het onthaal, hetwelk verſcheidene Rusſiſche prinſen bijwoonden (†). In het logement *het rondeel*, was

(*) *Europ. Merc.* 1721, II. 273.

(†) WAGENAAR, *Amſterdam* I, 725. *Europ. Merc.* 1721, II 282, van het vuurwerk zijn twee keu-

was open hof voor de Rusſen en perſonen die tot hen in betrekking ſtonden.

PETER reisde in het begin van het volgende jaar met het geheele hof naar *Moscow*, en vernieuwde hier de prachtigſte en luidruchtigſte feestvieringen. Bij eene der plegtigſte werd de Monarch door den Senaat in naam des volks, bij monde van den groot-kanſelier GOLOFKIN, als PETER DEN GROOTEN en als VADER DES VADERLANDS begroet. Hij zelf beſloot toen om den titel van *Keizer en zelfheerſcher van alle Rusſen* aantenemen.

De Monarch liet de aanneming van den titel als *Keizer* aan de Staten-Generaal op eene plegtige wijze bekend maken, met verzoek om hem in die waardigheid te erkennen. Dezelve beſloten op de memorie deswegens, door den prins KOURAKIN ingediend, om de toeſtemming door eene plegtige bezending

aan

keurige platen door GOEREE. Aan ons kwam de rekening van den kastelein in de colveniers doelen ter hand. Dezelve bedraagt niet minder dan *f* 12753-10-0. Onder de meest in het oog loopende posten behooren: voor het tractement op drie tafels en het bal *f* 3121-4-0; voor 2392 bouteilles wijn in acht ſoorten *f* 3404-14-0; voor 1080 pond waskaarsſen à 10 ſt. het pond enz. De geheele rekening is een kabinetſtukje, doch te wijdloopig en min gewigtig tot mededeeling.

aan dien ambasſadeur, bekend te maken, en benoemden hiertoe de heeren VAN ESSEN, DE BYE, de raadpenſionaris VAN HOORNBEEK, VAN HOORN, VAN RENSWOUDE, VEGELIN VAN CLAERBERGEN, BROEKHUYZEN *van den Doorn*, TAMMINGA en den griffier FAGEL (*). De reſident DE WILDE ontving den last, om den Czaar als Keizer te begroeten, en het beſluit zijner meesters overtebrengen, als een blijk van hunne zucht tot het onderhouden der betrekkingen van wederzijdſche genegenheid. Hij kwam bij den Monarch toen deze te *Colomma* was. Dezelve was hier over zoo verheugd, dat hij uit erkentenis den last gaf, dat de Hollandſche ſchippers in het vervolg bij hunne aankomst in Rusſiſche havens, vóór anderen moesten geholpen worden (†).

Belangſtelling in den koophandel.

Niets had de Czaar van den beginne af, dat *Petersburg* gebouwd werd, onbeproefd gela-

(*) *Europ. Merc.* 1721. II. 187.

(†) REITZ, III. 408. NESTESURANOI, IV. 209.

laten, om den handel van *Archangel* naar de geliefde hoofdſtad te verleggen.

In 1713 kwam reeds het bevel, dat alles wat uit de, in de nabijheid van *Petersburg*, gelegene ſteden en gewesten, ter verkoop zoude worden aangeboden, niet meer naar *Archangel*, maar naar de nieuwe ſtad moest worden gezonden. Zelfs moesten uit de verder afgelegene gouvernementen twee der toenmalige hoofdartikels van den Rusſiſchen handel, de *hennep* en de *juchten* uitſluitender wijze naar *Petersburg* worden gevoerd, doch hierin was, zoo als wij reeds gezegd hebben, op aandrang der Staten-Generaal verandering gemaakt.

WOUTER DE JONG en twee andere Hollanders, hadden bij en te *Wologda* uitgeſtrekte inrigtingen tot het bereiden van hennep, waar in wel vijf-en-twintig duizend menſchen werk vonden, zij toonden later aan, dat de kosten der bewerking aldaar en van den vervoer naar *Archangel* ongelijk minder waren dan het te *Petersburg* zoude zijn; dat de hennep door de vochtigheid aan de *Neva* zoude bederven; dat de vaart op den Finſchen zeeboezem gevaarlijk en onveilig, en de asſurantie van *Petersburg* hooger was, enz. (*) dan PETER nam

(*) STORCH, V. 20-21.

nam geene tegenbedenkingen aan, en hij beantwoordde dezelve met dadelijk na zijne terugkomst in den jare 1717 te bepalen, dat van *alle* Rusſiſche producten ſlechts een derde deel naar *Archangel* mogte, maar dat twee derden naar *Petersburg* moesten worden gebragt.

De voornaamſte Rusſiſche kooplieden hadden reeds vroeger bevel ontvangen, om zich in de nieuwe hoofdſtad neêrtezetten, en aldaar hunnen handel te drijven; zij zagen het leed der verhuizing eenigzins verzacht, door dat er gemakkelijke woningen en ruime pakhuizen aan hen werden bezorgd. De binnenlands wonende vonden weldra hunne rekening bij het verleggen van den weg des handels; zij konden twee reizen in het jaar naar *Petersburg* doen, terwijl de afgelegenheid van *Archangel* hun maar eene veroorloofde. De nabijheid van meerdere koopſteden en handelplaatſen aan de *Oostzee* vermeerderde ook den kans van aftrek en voordeel (*).

Peter begon te zelfder tijd zijn voornemen te ontwikkelen, om met de kundigheden, op zijne tweede reis verzameld, nut te doen, en hierom maakt ook deze togt, hoezeer minder

(*) VAN HALEM, II. 140, NESTESURANOI IV ſt. 2. 175.

der opzigt gewekt hebbende dan de eerste, in vele betrekkingen eene nieuwe epoeque in den toestand van *Rusland*.

De begrippen van den Monarch omtrent de kunst van regeren waren verhelderd en verbeterd. De bouw der oorlogsvloot, die tegen den gewonen loop der zaken, hier niet om en door de koopvaardij ontstaan was, maar aan dezelve voorafgegaan, had, dit wiste PETER, tot nog toe de voortzetting van den handel belemmerd; nu gevoelde hij tevens, hoe weinig dezelve bloeijen konde onder het juk der monopolien, welke ten opzigte van alle voorname artikelen van uitvoer beston-den. Het geldgebrek, waarom het zoo drukkende stijstema tot nu toe was gevolgd, was bij de gunstige wending van den kans des oorlogs verminderd, en nu werd de bevrijding van den handel het hoofdoogmerk zijner meest bezorgde maatregelen. De Vorst had de oorzaken van deszelfs bloei bij de Hollanders nagegaan, en van de wijze regering van dien tijd geleerd, om de wetten op de uitgaande en inkomende regten nooit te beschouwen, als wetten van finantie, maar alleen van commercie, alzoo speling en vrijheid gelaten en struikelblokken en slagboomen weggenomen in plaats van ze te leggen. Hierdoor volgde wel-

dra

dra de geheele ophef van alle kroon-monopolien. De verpachte voorwerpen kwamen ook met den afloop van den tijd der contracten weder in den vrijën loop (*). Omtrent de gemaakte wetten gebruikte hij de meeste toegevenheid. Toen men hem eens tot harde maatregelen aanzette, zeide hij: *het is nog geen tijd. De koophandel is eene zieke bruid, die men niet vervaard, of met ſtrengheid neerſlagtig maken, maar veel eer vleijen en met liefkozingen opbeuren en vriendelijk aanſpreken moet. Laat ſluiken wie wil. Hij loopt met zijn ſluiken altijd meer gevaar dan mijne kas* (†).

Zijne maatregelen droegen ook dit kenmerk van opbeuren.

Aan alle collegiën en geregtshoven werd ingeſcherpt, om de zaken tot den handel betrekkelijk met achterſtelling van anderen te behandelen.

Op dat de edellieden niet mogten wanen, dat hunne waardigheid, door deel te nemen in den koophandel verminderen zoude, verklaarde de Czaar gaarne te willen zien, dat jonge lieden van adel in den koopmansſtand traden. Hij gaf door eene afzonderlijke wet de verzekering

(*) V. HALEM, II. 261.

(†) V. STAEHLIN, I. 179.

ring, dat het jegens niemand tot verwijt mogte dienen, nog ſtrekken zoude tot nadeel in eenig ander voorregt. Hij vereerde deze verheffing door zijn eigen voorbeeld. Hij noodigde niet alleen de voornaamſte kooplieden ten hove, maar bezocht hen ook in hunne huizen en woonde gaarne hunne familie-feesten bij. Ook wilde hij, dat de kooplieden en de ſcheepsbouwmeesters den toegang erlangden tot de asſemblées, welke hij na deze reis te *Petersburg* invoerde, en zoo veel invloeds hadden op de verbetering van den gezelligen omgang (*).

Om meer kunde onder den koopmansſtand te verſpreiden moesten twaalf zonen der voornaamſte kooplieden van *Moskow* en *Archangel* naar *Holland* en *Italiën* gaan, om op kantoren aldaar den handel en het Italiaansch boekhouden te leeren (†).

Een ander bevel bepaalde, om ten minste vijftien jonge kantoorbedienden uit alle koopſteden des rijks te nemen, buitenslands, op algemeene kosten zouden onderhouden worden, en dat twintig Rusſiſche kweekelingen te *Riga* en

(*) V. HALEM, I. 270. op bl. 401, is het reglement op deze asſemblées.

(†) *Ald.* bl. 262.

en *Reval* tot kooplieden zouden worden op-geleid.

Er werd een raad van koophandel opgerigt die in 1618 zijne werkzaamheden begon. Verscheidene kundige buitenlandsche kooplieden waren leden van denzelven; eenige Russen uit verschillende oorden des rijks werden als commissarissen aangesteld. Het vragen van advis en raad van dezelve behield de Czaar aan zich (*). Hij zond nu ook consuls naar *London*, *Cadix*, *Toulon* en *Lissabon*, zoo als hij vroeger naar *Amsterdam* gedaan had.

Hij ontbood boekhouders van *Amsterdam* om in *Rusland* daartoe onderwijs te geven; later verscheen er eene wisselordonnantie geheel op den Hollandschen voet (†).

De Czaar bepaalde verder zijne aandacht niet alleen op den handel in het groot en naar buitenslands, maar lette ook op het binnenlands vertier. Hij verzuimde niets om door het ondernemen van groote en grootsche pogingen de binnenlandsche vaart en den vervoer van waren gemakkelijk te maken. Het *Ladoga kanaal*, door MUNNICH voltooit, maak-

(*) V. HALEM 270.

(†) BACKMEISTER. I. 12. C. DE BRUYN, *Reizen* II.

maakte den aanvoer van goederen naar *Petersburg* uit de meest aangelegene deelen des rijks mogelijk. Door de fluizen bij *Wischney wolotschok* werden de *Twerza* en de *Sena*, en alzoo de *Zwarte Zee* met de *Oostzee* vereenigd. De bekwaamheden van den prins MATWEI GAGARIN, naderhand door zijn ongeluk zoo bekend geworden, kwamen aan *Rusland* in dezen vooral te ftade, het gelukken van deze en andere ondernemingen, waarvoor de goederen van *Astracan* tot aan *Petersburg* te water konden vervoerd worden, mag voornamelijk aan de vorderingen van dezen man in de wis- en werktuigkunde in *Holland*, grootendeels opgedaan, worden toegefchreven (*).

De Czaar ftrekte ook zijne zorgen op de inrigting der fchepen voor binnenlandsch gebruik. De vaartuigen hiertoe gefchikt, mogten niet meer op de oude manier getimmerd worden. De *ftroegen*, de *dosfenekken*, de *lodkies* verminderden in aantal; men vindt melding van *tjalken*, *fmakken*, *damlopers*, *hekbooten*, *torenfchuiten* enz. (†).

Vlijt en beweging te vermeerderen was en bleef het hoofddoel van den Monarch. Niets werd

(*) LAMBERTY VIII. 843.

(†) V. HALEM II. 261. *Journaal van Tromp.*

werd er ook verzuimd om het den handelaar aangenaam en gemakkelijk te maken; wetende de hoe veel belang destijds in de vrije oefening van den openbaren Godsdienst werd gesteld, had hij reeds in 1702, bij ukaze vrijheid gegeven, om door het geheele rijk kerken te bouwen voor de andere gezindheden, even gelijk te *Moscow* en *Archangel* plaats vond, en hierdoor waren reeds vele vreemden in het land getrokken. In *Amsterdam* nu nader gezien hebbende dat die koopstad voor alle volken tot handel en wandel openstond, en waar een ieder het Opperwezen mogt vereeren naar eigen licht, beproefde hij dit ook te *Petersburg*, vermits hij het niet alleen aan alle Christen gezindheden toestond, op aangewezene plaatsen kerken en bedehuizen opterigten, en den Godsdienst met opene deuren te houden, maar ook de vrijheid gaf om onder elkanderen, elk voor zich zelven, eenen kerkenraad te kiezen, en de huwelijkszaken te regelen, zonder aan eenige sijnode, geregt of collegie onderworpen te zijn (*). Dit laatste gaf wel gemor bij de Grieksche geestelijkheid, dan geen patriarch aanwezig zijnde, was dit gemor, na het wegnemen van

het

(*) V. STAEHLIN I. 136.

het onderling verband, van weinige beteekenis, en de Czaar hield haar zonder moeite in bedwang.

Belangſtelling in den ſcheepsbouw en zeevaart.

Niets had de zorg van den Czaar voor de werven kunnen verminderen. In het begin van den jare 1721 had hij een groot oorlogſchip, *St. Andries* geheeten, van ſtapel laten loopen, en dit werd weldra gevolgd van drie andere linieſchepen, een van 92, twee van 72 ſtukken (*). In hetzelfde jaar kondigde hij het nieuwe reglement af, voor de zaken van de zee en de havens, het welk volgens algemeene verzekering door hem zelven bewerkt was, uit de beſtaande reglementen bij andere volken. Hij liet het in de Rusſiſche en Hollandſche talen gedrukt ronddeelen. Opmerkelijk was de voorrede, om dat hij daarin breedvoerige berigten geeft aangaande de geſchiedenis van den ſcheepsbouw en zeemagt bij de Rusſen (†).

Na

(*) *Europiſche Mercurius*, 1721. I. 129.

(†) *Ald.* 285. V. HALEM. II. 314. BACKMEISTER, *Ruſſ. Bibl.* VI. 149. beoordeel. van den druk van 1778.

Na het fluiten van den vrede moest het zien van zijne zeemagt hem vooral eene ftreelende gewaarwording verfchaffen. Aan het gebruik van dezelve had hij alles te danken, billijk wendde hij derhalve alles aan, wat dienen konde om zijne onderdanen insgelijks te overtuigen, dat de behaalde eer en voordeelen alleen aan het bouwen van oorlogsfchepen moesten worden toegefchreven.

Bij de groote en luidruchtige feesten, die te *Petersburg* gegeven werden, vertoonde hij zich in dat gewaad, waar in hij de groote pogingen had aangevangen. Hij verkoos derhalve dat van Hollandfchen bootsgezel; bij eene der optogten was hij gekleed als fcheeps-tamboer en roerde lustig den trommel, terwijl de Czarin, en die van haar gevolg, zich als Vriefche of Noordhollandfche boerinnen moesten kleeden (*).

Bij de feesten te *Moscow* werd de volksgeest nog meer zigtbaar geleid, om de groote verandering door de vloten te weeg gebragt, op te merken. De Czaar deed aldaar zijne zegepralende intogt op zestig fleden, als fchepen gebouwd.

Een

(*) V. HALEM, II, 325. *Europif. Mercurius*, 1721. II. 236.

Een der voornaamſten vertoonde eene fraai gebeeldhouwde en vergulde galei met riemen, waar op de groot-admiraal APRAXIN zich bevond. PETER volgde in een fregat met drie masten en zestien metalen ſtukjes. Dit ſchip was volkomen naar eisch toegetakeld; de ſcheepsverrigtingen werden waargenomen door veertien knapen, als Hollandſche matrozen gekleed; de Czaar zelf was in het gewaad van een' ſcheepskapitein. Alzoo werd aan de bewoners der oude hoofdſtad de vertooning gegeven van een oorlogſchip, welke niemand aldaar ooit had kunnen verwachten. Toen volgden vele kostbaar opgetuigde vaartuigen van anderen aard, loodsſchuiten, waar uit het dieplood geworpen werd, pinasſen, jollen, booten, enz. waarin de voornaamſte perſonen van het hof gemaskerd en in het costum van verſchillende volken zich vertoonden. CATHARINA verſcheen er wederom in de bij haren gemaal zoo zeer geliefde kleeding van Noordhollandſche boerin, en was met de Prinſesſen in eene ſlede, die vervaardigd was als een Hollandsch binnenjagt met ſpiegelglazen enz (*).

Bij

(*) Eene naauwkeurige beſchrijving van deze feesten, is in de *reize van* J. BELL *van Petersburg naar*

Bij eene monstering in den jare 1723, vond hij vele vaartuigen die overbodig waren, vooral vele galjooten en vrachtfchepen, die op de Zweden waren veroverd; deze en vele andere in de Lijflandfche havens gebouwd, verdeelde hij tot gebruik voor den handel onder de fteden *Petersburg*, *Riga*, *Reval* en *Wyburg*; en befloot destijds de oorlogsvloot nog eens uitterusten, en met dezelve in zee te gaan. Zij beftond uit twintig fchepen van linie, veertien fregatten en honderd galeijen. De groot-admiraal APRAXIN voerde het opperbevel, en PETER commandeerde als admiraal van de roode vlag de voorhoede, met denzelfden naam waarmede hij zijne togten begonnen had, te weten: PETER MICHAËLOFF. Hij heesch de vlag op het fchip *Catharina*, een nieuwnagel, geheel te *Petersburg* getimmerd, en ftak met hetzelve in zee. Hoezeer deze togt geen ander oogmerk fcheen te hebben,

naar Azia. Nederl. vert. 1786. II. 655. De fchrijver woonde dezelve bij. VON HALEM II. 342—423, aldaar is de befchrijving medegedeeld door WEBER gegeven; de intogt gefchiedde in fprokkelmaand over de fneeuw; het fregat werd door vele paarden getrokken en was zeer konstig gemaakt. *Europif. Mercurius* 1722, I. 223.

ben, als tot oefening, verwekte de verſchijning van zulk eene aanzienelijke magt in de *Oostzee* zoo veel ontzag bij de Koningen van *Zweden* en *Denemarken*, dat het aan PETER niet moeijlijk viel om zijne wenſchen voor het belang van den hertog van *Holſtein*, en voor den Rusſiſchen handel vervuld te zien.

PETER keerde weldra van deze kleine kruistogten in het midden van den zomer naar *Kroonſtad* terug. Het was zijne laatſte zeetogt. Nooit was hij van het gevoel van het groote, hetwelk hij verrigt had, zoo doordrongen geweest, als in dit oogenblik, toen hij aan het hoofd van zijne eigene vloot, en als ontwijfelbaar meester der *Oostzee*, de veilige *Neva* oproer. Hij beſloot in dit gevoel van eigene waarde, om met een groot feest: *de ſchepping van de Rusſiſche vloot* te vieren, die volgens de berigten van zijne admiraliteit, destijds beſtond uit een- en- veertig oorlogſchepen, in ſtaat om dienst te doen, voerende twee duizend een honderd en zes kanonnen, en bemand met veertien duizend en negen honderd koppen.

Feest

Feest van de schepping der Russische vloot.

De geschiedenis heeft geene berigten van eenig feest, hetwelk door de tegenstellingen van het verledene en het tegenwoordige, in een tijdsverloop van naauwelijks dertig jaren, zoo veel belang verwekt.

De Czaar had onlangs te *Moscow* de boot gezien, in welke hij met KARSTEN BRANDT het eerste gezeild had, of die, welke hij zelf in den tweestrijd met ARRIEN MEETJE, had getimmerd (*). Met de aandoeningen waarmede men bezield is bij het wedervinden van eenen ouden vriend, had hij dat scheepje aanschouwd, en in het warm gevoel zijner vreugde noemde hij hetzelve: DE KLEINE GROOTVADER VAN VELE GROOTE NAKOMELINGEN. Hij gaf last om de boot van *Moscow* naar *Petersburg* te brengen, ten einde dezelve aldaar

(*) Doorgaans wordt er verzekerd, dat deze zeldzame eer bewezen is aan de eerstgemelde boot, doch de beginselen der eerste werf nu beter ontwikkeld zijnde, is het ons voorgekomen, dat het meer waarschijnlijk is, dat de Czaar zoo veel belang stelde in de tweede, vooral daar er bij COXE III. 66, en bij MEERMAN, *berigten over het Noorden*, III. 45 en 46

daar te doen ſtrekken tot het beste bewijs, wat de Rusſiſche zeemagt door hem was geworden. Deze overvoering geſchiedde met een' langen naſleep van ſtaatſie, en weldra, volgde nu zijne grootſche zegepraal als ſchepper der vloot.

Op den zeventienden van oogstmaand werd de boot op een galjoot (vermoedelijk het ſchip *Amſterdam*) naar *Kroonſtad* gevoerd, omgeven van eene flotille van bij de honderd jagten en boeijers, waarop de Keizer, de Keizerin, het geheele hof, de buitenlandſche ministers, en vele der aanzienlijkſte rijksgrooten en voornaamſte kooplieden zich bevonden.

Op den achttienden begaf zich de Monarch met de meeste vlag-officieren aan boord van het galjoot, en gaf van daar de bevelen tot de verdere plegtigheden. Zeven- en- twintig oorlogſchepen werden in linie geſchaard; alle andere vaartuigen, moesten zich naar de aangewezene ligplaatſen begeven.

Op den drie- en- twintigſten van oogstmaand was alles in gereedheid. De boot werd des morgens van het galjoot af en over boord ge-

46, melding is van eene wedergade der boot; de eerſte konde geene wedergade hebben: VON REIMERS noemt ook dezelve: *eene Hollandſche jol.* Voorb. IX.

gezet, en nu werd de groote rijksvlag aan den kleinen mast geheſchen. Dit tijdſtip werd als het begin van het feest aangekondigd door eene algemeene losbranding van het geſchut op alle ſchepen en van alle batterijen; zoo men ſchrijft, van drie duizend ſtukken.

PETER aanvaarde zelf het roer. De admiraal-generaal, graaf APRAXIN diende voor kwartiermeester. De admiraal CRUYS, en de vice-admiraals SIEVERS, GORDON en MENZIKOFF, moesten als roeijers dienen. Alzoo werd de boot, door twee ſloepen geboegſeerd, de *Neva* opgevoerd.

Wanneer dezelve een oorlogſchip voorbijvoer, werden alhier de vlaggen met eerbied geſtreken. Een luid *hurrah!* van al het ſcheepsvolk ſteeg op uit het want onder het roeren der trommels en het ſteken der trompetten. Al het geſchut werd gelost, en deze begroeting werd dan met het losſen van kleine ſtukjes uit de boot of ſloepen beantwoord. Ook van de haven, van waar de Keizerin met den geheelen hofſtoet uit eene rijk verſierde galerij en onder prachtige tenten deze luiſterrijke vertooning aanzag, rees het vreugde gejuich.

De Keizer trad aldaar aan den wal en bragt zijne Gemalin vervolgens in de boot, om dat

voor hem en de gefchiedenis zoo belangrijk fcheepje te bezigtigen. Nu werd aan hetzelve eene plaats van eer gegeven onder de liniefchepen; nu bevond zich de ftamvader in den fchoot van zijn talrijk geflacht; nu zag de Czaar tot welk een ftatelijk bosch het door hem geplantte fpruitje was aangegroeid. Het ophijfchen van eenen nieuwen rijkswimpel of ftandaard werd het fein voor eene tweede losbranding van al het kanon. Wat wonder was het, dat PETER onder dit alles zijner aandoeningen geen meester bleef. Hij zwijmde van vreugde en viel zijnen hartvriend CRUYS in de armen.

Eerlang werd de boot, begeleid door alle de floepen der oorlogfchepen naar de haven gevoerd, wanneer een derde falvo van al het gefchut den landenden verwelkomde.

Vele tafels waren er tot een rijk onthaal in de opene lucht aangeregt, en de luidruchtigfte vreugde hield aan tot aan den volgenden dag (*).

De

(*) De maaltijd duurde van zes uur des namiddags tot vier uur in den morgen, en daar de Keizer lust tot drinken had, en tot verfcheidene malen zeide: *dat hij, die heden geen roes dronk een fchurk was*, werd er zoodanig gedronken, dat geen ander feest hier-

De luisterrijkste hoffeesten volgden elkander op tot aan den zeven-en-twintigsten van die maand, meerendeels op of om *Peterhof*.

Bij een later feest ter gelegenheid des verjaardags van den vrede met *Zweden*, op den tienden van herfstmaand, werd de boot in tegenwoordigheid van het geheele hof, hetwelk toen eene groote maskerade in barken op de *Neva* begon, met vele sieraden voorzien, op nieuw te water gebragt, waarna de Keizer dezelve naar de vesting voerde, om aldaar in eene kasemat als een staats-reliquie bewaard te blijven (*).

Ver-

hiervan zoo gewaagde. De vrouwen werden zelfs niet verschoond; zij mogten om twaalf uur vertrekken. Er werd op dien dag voor twaalf duizend roebels aan buskruid verschoten, v. HALEM III. 181. naar VAN BERGHOLZ.

(*) VAN HALEM, III. 60, 61. NESTESURANOI IV. 255. REITZ, II. 418. COXE IV. 36. enz. Bij het eeuw-feest van de stichting van *St. Petersburg* op den zestienden van bloeimaand des jaars 1803, zijnde de verjaardag van het leggen des eersten steens door PETER aan de vesting in 1703, en welk feest nog meer belangrijk was door de pracht, werd deze boot op nieuw den volke vertoond. Men had het plan gevormd, om vier personen, die ouder waren dan de hoofdstad, in dezelve te plaatsen,

 dan

Verſcheidene geſchiedſchrijvers hebben breedvoerige verhalen gegeven van deze zoo luiſterrijke vertooningen, dan niemand heeft onzes inziens, de aandoeningen naar eisch kunnen ſchetſen, die het gevoel van het verbazend onderſcheid, door de zoo in het oog vallende tegenſtelling, natuurlijk moesten geven.

Voortdurende betrekkingen met de Nederlanders.

De duurzaamheid van de zucht voor Nederlanders bij den Czaar, blijkt uit niets beter, dan uit den onafgebroken dienst en de bevordering van Nederlanders tot de voornaamſte eerambten.

CRUYS

dan hunne zwakheid of die van de boot maakte dit onraadzaam; nu zette men de laatſte op een nieuw gebouwd oorlogſchip, en hier voerde dezelve de groote keizerlijke rijksvlag, waarvan het ophijſchen op nieuw het fein was van het begin der feestviering.

Keizer ALEXANDER bewees op dien dag vooral eene aandoenlijke hulde, aan de nagedachtenis van zijnen doorluchtigen voorganger. Hij zoude toen met de Keizerlijke familie het middagmaal in het huisje door PETER gebouwd, gehouden hebben, had de ruimte zulks toegelaten. Het beroemde ſtandbeeld van PETER, was het middelpunt der militaire festiviteiten. Alle vanen en ſtandaarden werden hier met eer-

bied

CRUYS werd bij het dankfeest over den vrede van *Nystad*, tot admiraal bevorderd, en bleef de boezemvriend van den Vorst (*). SIEVERS, VAN HOFF en SANDERS werden ook bij deze gelegenheid tot vlag-officieren, de eerste tot vice-admiraal, de andere tot schouten-bij-nacht, verheven (†). DE HENNIN werd tot directeur van het bergwerk te *Olo-*

bied gestreken, en de Monarch ging zijn volk voor, in het bewijzen van dankbaarheid, aan de nagedachtenis van den stichter der Russische Monarchie. Het corps kooplieden bekostigde de prachtige verlichting der balustrade, waarmede dit beeld omringd is. Een fraai gevondene, en heerlijk bewerkte gedenkpenning, waarop PETER wordt afgebeeld, als door het dankbaar nageslacht met eene burgerkroon beschonken, werd met groote statelijkheid op deszelfs doodkist gelegd. V. REIMERS, I. voorb. XI.

De boot wordt alsnog doorgaans met veel eerbied, als een heiligdom beschouwd. Als het den officier van de wacht, die alleen den sleutel van het magazijn, waarin dezelve bewaard wordt, onder zich heeft, gelegen komt, kan men dezelve zien, dan deze zal de deur of poort niet openen zonder vooraf degen, stok en hoed te hebben afgelegd. VAN WOENZEL, 170.

(*) Bijlage N.° XXI.

(†) BACKMEISTER *Beyträge*.

Olonets benoemd, en deed op kosten van den Czaar eene reis door de voornaamste Staten van *Europa*, om berigten over het bergwerk en de gieterijen te verzamelen, en bragt daarna dit alles in *Rusland* tot betere orde (*). VAN VERDEN werd gelast, om de legging van de oostelijke en noordelijke kusten van de *Caspische-zee* op te nemen, en deze vervaardigde aldaar die kaart, welke aan de akademie van *Parys* gezonden, aldaar en elders zoo veel lof verwierf (†). VAN BRUYNS werd eerst tot kapitein-commandeur, later tot generaal-equipagiemeester op de werven bevorderd (§). HOVY steeg ook zoo wel in aanzien als in vermogen. PETER gebruikte hem om den vrede met *Zweden* te *Archangel* aantekondigen, hetwelk aanleiding gaf tot veel bewijs van eer en voordeel. Hij moest den Czaar ook vergezellen bij den veldtogt naar *Persiën* (⁎).

Dat PETER den beroemden Hollandschen geneesheer BIDLOO, na het overlijden van ARES-

(*) Bijlage N.° XXII.

(†) *Memoires d'un ministre*, 349. *Europ. Merc.* 1721 II. 211.

(§) V. STAEHLIN, II. 190.

(⁎) *Ald.* II. 298.

ARESKIN, tot zijnen lijfmedicus aannam, zoude ook als een bewijs dezer belangſtelling kunnen worden bijgebragt, indien de geneeskundige ſchool van *Holland*, destijds, vooral door BOERHAVE en RUYSCH, niet boven die van alle andere volken was beroemd geweest. PETER liet hierom geſtadig bij meerdere Hollandſche geneesheeren en heelmeesters aanzoek doen, om naar *Rusland* over te komen. Hij ſtichtte later eene geneeskundige kanſelarij of faculteit, die het oppertoezigt over die inrigtingen moest hebben en zich toeleggen op de vestiging en verbreiding van dezelve (*).

De uitmuntende verzameling van natuurkundige instrumenten door den beroemden VAN MUSSCHENBROEK vervaardigd en gebruikt, werd op het laatſte van PETERS leven voor zijn kabinet aangekocht (†). Een Hollander, SCHOEMAKER geheeten, was zijn bibliothecaris (§).

Behalve voor Hollandſche gewoonten, zoo als b. v. om zijn avondmaaltijd alleen met brood

(*) *Europ. Merc.* 1721, II. 211.

(†) STORCH, *Petersburg*, II. 115.

(§) *Ald. Rusland*, I. 379.

brood, boter en kaas te doen (*), behield de Czaar dezelfde zucht voor de Hollandfche taal. Hij fprak dezelve dikwijls bij voorkeur, en zeide hij iets in het Hollandsch, dan hield men zich verzekerd, dat hij het van harte meende (†). Hij fcheen zich de Hollandfche eenvoudigheid en opregtheid ten regel gefteld te hebben. Over de zoogenaamde politieke ftreken plagt hij zich grootelijks te ergeren, en op zijn goed Hollandsch te zeggen: *dit is alles geene fchranderheid, maar bedrog* (§).

Een bijzondere lust beving hem na zijne tweede reis, om de liefhebberij van zeilen, met plaifier-vaartuigen te *Petersburg*, gelijk in *Holland*, in te voeren. Hij liet hierom in 1718 eene werf aanleggen tot den bouw van boeijers, jagten en andere kleine fchepen, die dan in den beginne aan verfcheidene grooten des rijks en aan bijzondere perfonen, als gefchenken werden uitgedeeld. Reeds in grasmaand van het volgende jaar kwam er een reglement op het gebruik dezer boeijers, vooral tot het admiraal-zeilen, zoo als het toen en later in *Amfterdam* jaarlijks plaats vond. De eigenaars moes-

(*) V. STAEHLIN, II. 52.
(†) V. HALEM, III. 70.
(§) V. STAEHLIN, II. 20.

moesten op een gegeven teeken bij de herberg: *de vier fregatten*, des zondags na den middag bijeenkomen. Bij de zeventig vaartuigen maakten de *Neva-vloot* uit, waar over de *Neva-admiraal* gesteld was. De vloot zeilde dan in eskaders, en de eerbewijzingen met schieten en vlaggen, werden dààr voor den wal en uit verscheidene huizen beantwoord. Bij inhalingen en andere openbare plegtigheden moest deze *Neva-vloot* vooral verschijnen. Wij vonden er melding van bij de ontvangst van de Keizerin CATHARINA, na de krooning, en de reis naar *Moscow*, ook bij de groote plegtigheid der overvoering van het lijk van ST. ALEXANDER NEWSKY in 1724, wanneer de KLEINE GROOTVADER aan het hoofd der vloot was en de rijksvlag voerde (*).

Elk persoon van aanzien moest naderhand zulk een boeijer of jagt met drie bootsgezellen onderhouden, en hierdoor kreeg de baas op de particuliere werf, het zeer volhandig. In 1722 was aldaar in die betrekking CORNELIS CLAASZOON TROMP, de zoon van den reeds vermelden eersten baas op de werf te *Ca-*

(*) *Europische Mercurius*, 1724, I. 94. 207. V. HALEM, III. 88.

Casan; ook bij hem werden voorname Rusſen in de leeringe beſteld (*).

De Monarch wilde door dit alles de voornaamſte perſonen van jongs af, zoo als CYRUS de Perſianen aan het paardrijden, tot het varen gewennen, en dreef dit zelfs zoo ver, dat geen boijaar met eene koets of te paard aan het paleis durfde komen, maar zulks met een vaartuig moest doen (†). PETER had bij dit alles het bijoogmerk, om de weelde in het houden van paarden, zoo bijzonder kostbaar in *Petersburg*, voortekomen, en liet hierom ook geene bruggen over de *Neva* leggen ter vereeniging van de geſcheidene deelen der hoofdſtad, alwaar toen de gemeenſchap alleen met booten moest onderhouden worden.

Ook in de vriendſchappelijke betrekkingen met den Staat der *Vereenigde Nederlanden*, als mo-

(*) Het contract, gesloten tusſchen IWAN POTEMKIN, uit naam van den Czaar en gemelden ſcheepstimmerman TROMP, over het onderwijzen van KOESMA SCHETEOFF, MICHAILO TROESOWA en PETER GOLOFZIN, gedurende drie jaren, tegen een jaarlijksch genot van honderd roebels voor ieder, wordt nog bij het journaal van TROMP bewaard.

(†) VON REIMERS, I. MARTINI, 103. CATHARINA I. hield den lust en de noodzake voor het zeilen aan, doch na haren dood verviel dit geheel en al.

mogendheid, kwam na het einde van den Zweedſchen oorlog geene verandering. Een onvoorzigtig gedrag van den Hollandſchen reſident DE BYE, die aan zijne meesters meerdere zaken had overgeſchreven, dan aan den Czaar aangenaam was, veroorzaakte wel eenig ongenoegen, doch dit werd ſpoedig vereffend door het terugroepen van denzelven (*).

.... DE WILDE werd in deszelfs plaats benoemd, en is dadelijk met zeldzame gemeenzaamheid en belangſtelling te *Petersburg* ontvangen. Hij had het eerſte gehoor op den dag dat de Czaar de tijding erlangde van het nemen van vijf Zweedſche fregatten, gaf zijne geloofsbrieven over aan boord van eene galei, die op het punt ſtond van afteloopen, en werd door den Vorst bij zich aan boord en aan tafel gehouden, als behoorde hij toen reeds onder zijne meest gemeenzame vrienden (†).

Deze reſident bleef vervolgens bij den Keizer zeer gezien, gelijk ook deszelfs ſecretaris MARCELIS DE SWART, dien PETER vervolgens met zijne bijzondere vriendſchap vereerde (§).

Uit

(*) V. HALEM, II. 404.

(†) *Europ. Merc.* 1720, 187.

(§) V. STAEHLIN, II. 218. Wij hadden gehoopt vele berigten over PETER en *Rusland* te vinden, in

de

Uit alles blijkt het alzoo, dat de zeldzame belangſtelling bij den Monarch in Hollandſche zaken bleef beſtaan, tot aan het einde van deszelfs werkzaam leven, het welk voorviel op den

de handſchriften van dezen bekwamen man, welke door den heer M. E. J. SWAVING, voorheen gehuwd aan des mans kleindochter, aan ons met heuschheid waren verſtrekt, dan alle handſchriften van denzelven, bij den brand van zijn hôtel in 1737, verloren zijnde geraakt, zijn er alleen de aanteekeningen van lateren tijd overgebleven. Het bleek ons hier uit, zoo wel als van elders, dat deze man in de verſchillende betrekkingen van ſecretaris, reſident, envoyé en minister van 1716 tot 1760, aan het Rusſiſche hof gebleven is. Toen erlangde hij zijn ontſlag, op de meest vereerende wijze, met behoud van een zeer aanzienlijk penſioen.

Een zeldzamen invloed had hij aldaar verworven door trouw en bekwaamheid, en vooral door de ondervinding van zoo vele jaren, bij zulk een' afwisſelenden ſtroom van gebeurtenisſen. Hij was de NESTOR van het corps diplomaticque; zich ook toegelegd hebbende op de kennis van de Rusſiſche taal, was hij hierdoor zeer bekend geworden met de vroegere geſchiedenis van dat rijk. Dikwijls werd hij hierom geraadpleegd en gebruikt van wege het Rusſiſche gouvernement, en zijne nagedachtenis bleef lang te *Petersburg* in achting. De graaf ALEXIS DE BESTOUCHEF RUMIN, zond in 1763 kort na het overlijden van

den achtſten van ſprokkelmaand des jaars 1725; en daar gelijke gunstige gedachten jegens de Nederlanden ook bij deszelfs opvolgers onafgebroken bleven voortduren, ſcheen het zelfs als of hij deze genegenheid, als eene erfenis aan zijne nakomelingen heeft nagelaten.

Beſluit.

Zoo is dan over de reizen en betrekkingen van PETER DEN GROOTEN naar en tot *Holland* zoo veel bijeen gebragt, dat het dienen kan ter aanvulling van zijne levensgeſchiedenis. Ons niet kunnende begeven tot eene volledige beoordeeling van des Vorsten bedrijf en karakter, meenen wij nog alleen te mogen zeggen, dat het bijgedragene onzes inziens ſtrekken zal, ter bevestiging van het oordeel dier ſchrijvers, die zonder den Vorst te vergoden of te verguizen, bij het opmaken der

van DE SWART, als groot-kanſelier een aanzienlijk geſchenk van kostbare pelterijen en medailles aan deszelfs weduwe. De gemelde brand van zijn hôtel, waarbij DE SWART in zijn nachtgewaad, niet zonder teekens van brandſchade ontkwam, was te meer ongelukkig, om dat eene aanzienlijke verzameling van Rusſiſche geſchriften hierbij verloren ging.

Hij was gehuwd aan de zuster van den reſident DE WILDE, en hierdoor ook de zwager van den generaal DE HENNIN.

der flotfom van deszelfs waarde, met regtvaardigheid te werk gingen, en zich in het midden hielden.

Wij mogen het niet ontkennen, dat woestheid en wreedheid bij zijne voornaamfte bedrijven meestal doorftraalden, dan hoeveel moet hiervan toegefchreven worden aan zijne opvoeding, of liever aan een geheel gemis van dezelve.

Nimmer in zijne jeugd eenig ander voordeel van den troon gehad hebbende dan dat van aan het vermaak vrijelijk te kunnen offeren; te weinig opgeleid tot het leeren van talen en wetenfchappen; te veel aan zich zelven overgelaten, waar door hij zich overgaf aan buitenfporigheden, tot welke kracht, jeugd, gewoonte, ledigheid en rang hem te veel gelegenheid verfchaften, moet hij geheel anders beoordeeld worden, dan wanneer zijne opvoeding geëvenredigd was geweest aan zijne hooge roeping en aan zijnen gunstigen natuurlijken aanleg, bij vlugheid van bevatting, fcherpheid van oordeel, fterkte van geheugen. Nu is het wonderfpreukig, dat zulk een Vorst, in plaats van op den troon door wulpschheid inteflapen, heeft kunnen zien, waaraan het zijne zoo wijd verfpreide en verfchillende volken ontbrak; dat hij den moed heeft gehad, om

naar

naar verbetering te durven wenſchen, kracht, om zich dezelve gedeeltelijk te verſchaffen.

Van jongs af aan het heerſchen gewoon, en om zich als volſtrekt meester te beſchouwen van alles wat hem omringde, was het natuurlijk, dat zijne begeerten, zijne lusten, zijne verlangens elkander ſpoedig opvolgden, en dat de hevigheid van zijnen altijd bezigen geest, allen tegenſtand verachtte, dien tijd, plaats en omſtandigheden aan de hand gaven. Nooit geleerd hebbende wat betamelijkheid was, had hij ook geen begrip kunnen vormen van den eerbied, die de Vorst, ja elk mensch, aan zichzelven verſchuldigd is.

Wreed was hij wel is waar, zelfs in zijne vermaken, dan had hij ooit wel een ander voorbeeld gehad dan wreede? Had de geſchiedenis van *Rusland* hem iets anders geſchetst, dan misbruik van magt en van geſtadige worsteling van hofkabalen, geſtadig bloedige tafereelen verſchaffende? En zag men echter in vele zijner bedrijven niet eene natuurlijke goedwilligheid uitblinken?

Men heeft zijne plans veelmalen beoordeeld als te uitgeſtrekt, als min zamenhan-

gende en meestal boven zijne krachten; dan... was het geheel hervormen van zulk een verbazend groot rijk als *Rusland*, wel het werk van eenen leeftijd, het werk van éénen man? Waar is echter de Vorst, die zoo veel gedaan heeft als hij? die, en bij groote gevaren, en bij schijnbaar onoverkomelijke hinderpalen de slapende vermogens van zijn rijk in werking bragt, en na het vormen van eene nieuwe land- en zeemagt en na het stichten van eene nieuwe hoofdstad, het noorden en het oosten van *Europa* geheel van gedaante heeft veranderd. Die aan *Rusland* eene waardige plaats bezorgde in de vereeniging der Europische rijken; die alles zelf heeft willen zien, en zich zelve de opoffering van alle genoegens getroostende, met onbegrijpelijke werkzaamheid en moed elken maatregel aangreep, die hem dienen konde; die met onverwrikkelijke standvastigheid en volharding alles leidde en vasthield, wat hem als goed voorkwam, en alzoo meer dan iemand in de geschiedenis zich den naam van *zelfsheerscher* waardig maakte. Het derhalve met COXE betreurende, dat hij de lessen der menschelijkheid niet geleerd had, dat zijn verheven en onbeteugeld vernuft niet geregeld was door oefening, noch zijne woeste natuur

ver-

verzacht, door de beſchavende hand der kunst, maken wij geene zwarigheid te erkennen: *dat zijne deugden zijne eigene, en zijne ondeugden die zijner opvoeding en zijnes lands waren.*

BIJLAGEN EN BEWIJZEN.

BIJLAGEN EN BEWIJZEN.

N.° I.

Over de vroege betrekkingen tusschen Rusland *en den Staat der* Vereenigde Nederlanden, *zoo door wederkeerige gezantschappen, als door den koophandel.*

Indien de geschiedenis van den koophandel in eenig land waardig zij te worden ontwikkeld, dan zal het voorzeker, die des handels in *Rusland* zijn, vermits de stelling: *dat zij de hoofddraad of de ketting is, aan welke men de geschiedenis der beschaving van een volk het best kan hechten*, nergens meer proefondervindelijk wordt bewezen, en hier bij duidelijk blijkt, hoe de trapswijze beschaving, en gevolgelijk de verfijning, het gemak, de weelde, en de kunsten en wetenschappen, dochteren des overvloeds, eenen gelijken tred houden, met de uitbreiding en volmaking van denzelven.

De beroemde historieschrijver STORCH heeft hierom aan den vriend van onderzoek tot volkskennis, eenen gewigtigen dienst gedaan, met den oorsprong en den loop van den Russischen

handel op te ſporen en gade te ſlaan. Wij meenen ons werk te verrijken en te verbeteren, indien wij uit het zijne en die van anderen opgeven, welk een deel Nederlanders in dezen handel en deszelfs ontwikkeling hebben gehad, en welke ſtaatkundige betrekkingen boven dien tusſchen de beide Staten, vóór den aanvang der regering van PETER DEN GROOTEN hebben beſtaan.

Van de vroegſte tijden af, was de handel op *Rusland* door den rijkdom van onmisbare voortbrengſelen voor den ſcheepsbouw en vele andere bedrijven van groot belang en werd door verſchillende omſtandigheden gewijzigd.

De leden van het Hanzeverbond hadden zich in de vijftiende eeuw, in het volle bezit der voornaamſte voordeelen van denzelven gevestigd. In het begin en in de eerſte helft der zestiende eeuw werd dezelve voornamelijk op *Nerva* gedreven, terwijl *Groot Novogorod* en *Pleskow*, voorheen ſtapelplaatſen, in welvaart afnamen Onder die van de Hanza waren vele Nederlanders, en door dat de fabrijken in *Vlaanderen* en elders, onder de regering van Keizer KAREL V. welig bloeiden, waren de Nederlandſche kooplieden en de Vlaamſche en Hollandſche koopwaren reeds vroeg in *Rusland* bekend.

Die

Die der Hanza dreven de zucht, om deze voordeelen alleen voor zich te behouden, en de winſten boven mate te bekomen, tot uiterſten; van hier, dat toen er zich eene onverwachte gelegenheid voor de Rusſen opdeed, om langs eenen anderen weg de voortbrengſels van den eigen bodem te ſlijten, en die van warmere gewesten te bekomen, deze gelegenheid, zelfs met drift, door den Czaar en het hof van *Moscow* werd omhelsd.

De handel tusſchen de meest afgelegene deelen der wereld, was door de onderneemzucht der Portugeezen en Spanjaarden, en door de vaart naar het oosten en westen geheel van gedaante veranderd. De eerſte waren toen alleen in het bezit van den handel op *Indiën*, door het omſtevenen van *Afrika* langs het zuiden; de laatſte van dien naar het westen, door de ontdekking van *Amerika*; geen wonder was het, dat ſpoedig, na het welgelukken van deze pogingen, bij een kundig en ſtout zeeman de gedachte ontſtond: *zoude* Europa *en* Azië *niet om het noorden zijn omtevaren? en zoude er alzoo geene nieuwe vaart naar* Indiën *kunnen worden geopend?*

SEBASTIAAN CABOT, van *Venetiën* geboortig, was de eerſte die dit wilde onderzoeken. Hij wist zijne gisſingen bij HENDRIK VII. Ko-

ning van *Engeland*, waarſchijnlijk te doen worden, en ondernam eene reis in den jare 1506, doch moest onverrigter zake, om het ijs terugkeeren.

Na verſchillende togten van JOHANNES VARASANUS, die voor FRANÇOIS I. uit *Frankryk* voer, in 1524, en SEBASTIAAN GOMESIUS, een Spanjaard, in 1525, werd eene derde, in den jare 1553, op last van Koning EDUARD VI. tot ontdekking van eene noordoostelijke vaart naar *Indiën* en *China* ondernomen (*). Drie ſchepen werden uitgerust; het opperbevel werd aan HUGH WILLOUGBY opgedragen. Deze zeilde van *Deptforth* uit, en kwam op twee- en-zeventig graden, noorderbreedte. Hier werden de ſchepen door een geweldigen ſtorm beloopen en van elkander geſcheiden; één ſchip verging; WILLOUGBY liep met het zijne in eene haven van *Rusſisch Lapland*, en vond alhier met al zijn volk, door de

(*) Deze, van andere beſchrijvingen omtrent de beginſelen der vaart op de *witte zee*, verſchillende berigten, zijn ontleend uit het werk getiteld: *begin en voortgang van de Oost-indiſche compagnie in lang* 4.°, 1646, en wel uit het *aanhangſel* van JOHANNES ISACIUS PONTANUS van de reizen van WILLEM BARENDZEN en JACOB HEEMSKERK, I. 70.

de koude, den dood; het derde ſchip, op het welk RICHARD CHANCELLOR het bevel voerde, kwam in *Noorwegen*, bleef aldaar gedurende den winter, en ſtevende later naar de *witte zee.* Hij liep de *Dwina* in, en wierp het anker bij het klooster, *St. Nicolaas*, nabij *Colmogor*.

Hier vernam de bevelhebber niet zonder verwondering, dat deze kust tot *Rusland* behoorde, en hoezeer hij nu wel inzag, dat de hoofdoogmerken der uitrusting niet konden worden bereikt, was hij ſchrander genoeg om te begrijpen, dat deze toevallige ontdekking groote voordeelen aan de Engelſche natie konde bezorgen. Hij verklaarde derhalve aan de Rusſiſche waijwoden, dat hij met het oogmerk gekomen was, om een verbond van handel met de Rusſen te ſluiten.

Czaar IWAN WASILOWITSCH had naauwelijks iets van de aankomst dezer vreemdelingen vernomen, of hij verlangde hen te *Moscow* te zien. De komst was te meer aangenaam, om dat, behalve het verdriet over het baatzuchtig gedrag en den overmoed der leden van de Hanza, de oorlog, dien hij in *Lyfland* voerde, den Rusſiſchen handel op de *Oostzee* grootelijks belemmerde. CHANCELLOR werd tot een plegtig gehoor toegelaten, en men

men beloofde aan de Engelſchen alle mogelijke beſcherming, ter bevordering van den koophandel langs den nieuwen weg.

Het verſlag van het wedervaren en de verrigtingen van den bevelhebber, verwekte groote blijdſchap in *Engeland*. De ondernemers der uitrusting verwierven patent van de Koningin MARIA, en maakten eene ſociëteit uit, welke den naam voerde: *kooplieden tot ontdekking van vreemde landen*. Reeds in 1555 deed CHANCELLOR zijne tweede reis, na dat de maatſchappij voor de leden de vrijheid verworven had, om zich overal in het Rusſiſche rijk neêr te zetten, en een' geheel tolvrijen handel te drijven. Hij erlangde bij deze reis groote voordeelen, en bekwam rijke ladingen voor zijne vier ſchepen, doch op de terugreize verongelukten er drie, en hij zelf ſchoot er het leven bij in (*).

Er waren om dezen tijd Hollandſche kooplieden te *Novogorod* gevestigd, die bij de verſchijning van CHANCELLOR ten hove hun best deden, om deze Engelſchen als zeeroovers verdacht te maken, dan zij ſlaagden niet in

(*) STORCH, *Rusland* IV. 207—214. *Les relations de trois ambasſades du Comte* DE CARLISLE. *Amst.* 1672. p. 15. VON HALEM II. 70.

in deze pogingen (*). Dat zij de berigten van de ontdekking der Engelſchen en hunne uitzigten aan hunne vrienden en landgenooten bekend maakten, kan geene verwondering wekken. Deze verwaarloosden ook geenszins den tijd en de kans, vermits er reeds in het jaar 1555 Hollandſche ſchepen met koopwaren op de *Dwina* aankwamen (†).

De namen van deze eerſte Nederlandſche kooplieden en ſchippers zijn niet bekend. Volgens een ſtaatsſtuk was GILLES VAN EYCHELENBERG, gezegd, HOOFMAN, *de eerſte Nederlander, die de zeevaart naar* Archangel *heeft opgedaan, en den handel op* Moscow *geſtabileerd* (§). Waarſchijnlijk was dit dezelfde verdienstelijke en vermogende koopman, te *Antwerpen* gevestigd, die zich vóór en in 1572 als vertrouwd vriend van Prins WILLEM I. en als een ijverig voorſtander der goede zake deed kennen, en vervolgens naar *Amſterdam* verhuisde (⁎).

Het

(*) STORCH IV. 212.

(†) BACKMEISTER, *Bibl.* III. 351. Overgenomen uit eene oude Dwinaſche kronijk.

(§) AITZEMA I. 1112.

(⁎) WAGENAAR, *Vad. Hiſt.* VI. 355. *Staatkundig Nederland*, I.

Het blijkt uit velen, dat de Engelschen omtrent den tijd, waarin de vervolging in de *Nederlanden* op het ergste woedde, en bij de latere worstelingen in deze gewesten, den handel met bijzondere voordeelen dreven, daar zij in den jare 1567 nieuwe privilegien bekwamen, en in 1569 een volledig traktaat floten, met beding van uitsluitende voorregten (*). Door dit een en ander nam de bloei van den handel op de stapelplaats *Colmogor* bijzonder toe. De Hollanders bekwamen in den jare 1584 een aanzienlijk deel in den handel. MICHIEL MOUCHERON PIETERZOON, van *Antwerpen*, handelende voor FRANÇOIS LE FORT en BALTHASAR MOUCHERON, was de rivier hooger opgezeild van *St. Nicolaas* tot aan het klooster van *St. Michael Archangel*, en had hier eene zeer bekwame haven en ligplaats gevonden; MOUCHERON was van *Vlissingen* uitgevaren met een schip gevoerd door ADRIAAN KRYT, en nam als stuurman aan JUAN BUYK. Hij zag zich weldra door anderen gevolgd. Men noemde sedert het gemelde vaarwater: *Moucherons rivier* (†); en niet lang

(*) STORCH IV. 478; aldaar is een uittreksel van dit traktaat, met opgave der voorregten.

(†) AITZEMA III. 337. 866. BORR III. 866.

lang daarna werd er besloten, om voor het gemak der kooplieden eene stad te bouwen, die eerst *Nieuw Colmogor*, naderhand *Archangel* geheeten werd, het welk met goedkeuring van den Czaar geschiedde (*). De Hollanders erlangden ook door dit een en ander eenigen invloed, ten hove (†), en de privilegien der maatschappij waren zoodanig verslapt, dat ook andere Engelsche kooplieden, zoo wel als Nederlanders, voor zich zelven konden handelen (§).

Czaar IWAN II. had de tolvrijheid reeds ingetrokken, en hij volgde het voorbeeld van zijnen vader, om vreemden, vooral kooplieden in het rijk te lokken (⁎). Er zijn zelfs wenken, dat om en in den jare 1581 door Hollanders schepen gebouwd werden aan de *witte zee* (‡).

Gedurende de regering van Czaar FEODOR I. nam de invloed van, en de gunst jegens de Engelschen nog meer af, waar door zij het genot

(*) STORCH IV. 217. 218.

(†) Ald. 223.

(§) Ald. 224.

(⁎) Ald. 259. 264.

(‡) Ald. 486.

not der monopolien verloren. Onder de regering van Czaar BORIS GOUDONOW, nam de gunst voor de Hollanders verder toe, en zij bekwamen zelfs eene gelijkheid van regten. De onrustige tijden, die bij de gedurig afwisſelende overweldigingen van den troon door de valſche DEMETRIUSSEN en ZUSKI volgden, hadden tevens de ongelukkigſte gevolgen voor den handel in het algemeen (*).

De ijverige Nederlander was echter blijven uitzien en werken. BALTHASAR MOUCHERON, aanzienlijk koopman te *Middelburg*, had den uiterſten vlijt aangewend, om berigten intewinnen, aangaande de vaart om het noorden naar *China* en de *Indiën*. JACOB VALCKE, theſaurier van *Zeeland* en FRANÇOIS MAELSON, ſindicus van *West-Vriesland*, te *Enkhuizen*, boden hem hierbij de hand, en zij vervoegden zich gezamenlijk bij de regering, om bijſtand en medewerking. Nu werd er bepaald, dat er twee vliebooten zouden worden uitgerust; de eene werd door de twee eerstgenoemden en de admiraliteit in *Zeeland* uitgehaald, de andere door die in *Noord-Holland*, en MAELSON; later kwam er nog een jagt bij. De geleerde PLANCIUS bezorgde de kaar-

(*) STORCH *Rusland*, VI. 266. 267.

kaarten en andere mathematifche berekeningen. Op de twee eerfte werden Enkhuizers als fchippers gefteld, CORNELIS CORNELISZOON NAAY en BRANDT TERGALEN; op het derde WILLEM BARENTSZOON, van *Terfchelling*. Het is buiten ons beftek, deze reis te volgen; dan, hoezeer het groote oogmerk mislukte, had deze of de volgende poging gewenschte gevolgen voor den handel, daar niet alleen de *Dwina*, maar ook de *Petfora*, eene meer oostelijke rivier, door de Hollanders werd bezocht. JAN HUGEN VAN LINSCHOTEN, van *Enkhuizen*, die als commis den admiraal vergezelde, nam naauwkeurige waarnemingen, en deze vermeerderden den ijver. OLIVIER BUNEL, zijn ftadgenoot, volgde zijn voorbeeld, en meende den weg tot eenen voordeeligen handel gevonden te hebben, door den aankoop van pelterijen, Moscowisch glas en berg-kristal, doch ftierf op de terug reis. De togt van BARENDSEN en HEEMSKERK, in 1596, hoe ongelukkig ook, ftrekt ten verderen bewijze van den voortdurenden ijver, en verdere wenken zijn er, dat de Hollanders vooral hun best deden, om de Rusfen, die naar *Mangufea* door de ftraat *Waygats* hebben gevaren, op den fluikhandel van pelterijen als loodfen in hunnen dienst te bekomen;

FRANCISCUS DE LA DALE, benevens LINSCHOTEN, commis van wege de Staten bij een dezer togten, werd later een voornaam koopman te *Archangel*. De oosterſche handel, zoo als men toen dien op *Moscovien* noemde, werd in dien tijd vooral van *Hoorn* en *Enkhuizen*, zoo ſterk en met zooveel voordeel gedreven, dat men den zeldzamen bloei dier ſteden, op het einde der zestiende en het begin van de zeventiende eeuw voornamelijk hier aan mag toeſchrijven. MAELSON maakte zich bij dit alles zeer verdienstelijk (*).

Naauwelijks had Czaar MICHIEL FEODOROWITS, de eerſte uit den huize ROMANOW, de grootvader van PETER, den troon beklommen, of hij betoonde met der daad, dat hij den Staat der *Vereenigde Nederlanden* reeds als zoo vermogende beſchouwde, dat hij belang ſtelde in de vriendſchap van denzelven. Hij vaardigde in den jare 1614 een gezantſchap af, om de Staten-Generaal te verzoeken, hem met oorlogsſchepen en geld bij te ſtaan in den oorlog tegen den Ko-

(*) BORR. III. 866—872. BRANT en CENTEN, *Historie van Enkhuizen* 263—269. WITSEN *O. en N. Tart.* 946. STORCH IV. 371. *Staatkundig Nederland* II. 45. 379.

Koning van *Zweden*, en een vast verbond met hem te sluiten. De Staten wezen dit verzoek met beleefde bewoordingen van de hand. De gezanten werden eerlijk onthaald, en op hun vertrek met gouden penningen en ketenen beschonken. Een bijzonder vermaak hadden zij genoten, en de grootste verwondering betuigd bij het zien van een spiegelgevecht en andere militaire bewegingen, welke Prins MAURITS, ten hunnen vermake, door verscheidene krijgsbenden liet houden en verrigten (*).

De Staten besloten in 1615 pogingen aantewenden, om den vrede tusschen *Rusland* en *Zweden* te bemiddelen, en benoemden de heeren REYNOUD VAN BREDERODE, heer van *Veenhuizen*, ALBERT JOACHIMI en DIRK BAS, om naar die rijken te vertrekken, en tot beslissing der bestaande geschillen, door tusschenspraak te handelen; de afreize volgde in oogstmaand met een oorlogschip van den Staat, op *Nerva*. Na vele wederwaardigheden bij het reizen door landen of onbewoond, of door den wreedsten oorlog en burgerkrijg, geheel verwoest, hadden zij met onbedenkelijk veel tegen

(*) WAGENAAR, *Vad. Hist.* X. 30. BADART, *Memorien* I.

genſpoeds te worſtelen. Er werd wel een vredehandel te *Diderina*, niet ver van *Groot Novogorod*, begonnen, dan deze liep alleen uit op het ſluiten van eenen wapenſtilſtand, ſlechts voor den tijd van drie maanden.

Het werd voor de ambasſadeurs onraadzaam geoordeeld, om de woestheid der Rusſen, zich naar *Moscow* te begeven; zij beſlôten derhalve om een hunner edellieden, NICOLAAS VAN BREDERODE, aan den Czaar te zenden, ten einde denzelven uit naam van den Staat te begroeten. Hij werd in alles als een ſpion en meestentijds als een gevangene behandeld. Na zijne terugkomst vertrokken de gezanten naar *Zweden*, werden aldaar door den Koning met geſchenken en titelen van eere begiftigd, en reisden vervolgens genoegzaam onverrigter zake naar het vaderland (*).

Geene van deze gezantſchappen liet alzoo eenig gevolg na. Ook is bij beíde geen oogmerk

(*) WAGENAAR, *Vad. Hist.* X. 96. *Journaal der legatie* enz. door A. GOETERIS, 1619, in lang 8.° Dit zeldzaam geworden ſtuk is zeer opmerkelijk, als een der eerſte geſchriften over *Rusland*, en om de berigten van den deerlijken toeſtand der zaken en de ruwheid van zeden onder de Rusſen.

merk geweest, om den handel te vestigen, zoo als bij de volgende; waarom wij deze met meerdere opmerking zullen gadeslaan.

Czaar MICHAËL had onder dit alles meerdere gunst aan de Engelschen betoond, dan zijne voorgangers, en hen niet alleen in de privilegien hersteld, maar ook aan hen de monopolien terug gegeven. Dit was voor de Hollanders uiterst nadeelig, en zij verzuimden derhalve geene gelegenheid, om tot verbetering te werken.

In het jaar 1629 was de prijs der granen tot eene buitengewone hoogte gestegen, en dit veroorzaakte, dat de kooplieden de aandacht der hooge regering wenschten te leiden, om, was het mogelijk, den vrijen korenhandel voor de Hollanders in *Rusland* te verwerven; derhalve werd er voorgesteld, om eene statelijke bezending naar dat rijk te doen. ELIAS TRIP en JOOST WILLEMSZOON NYKERCHEN, zeer voorname kooplieden te *Amsterdam*, lieten zich vooral in dezen ten gunstigste kennen, en bezorgden aan de Staten-Generaal eene memorie: *over het belang van den Oosterschen handel en de middelen ter bevordering van denzelven*, welke te allen tijde, om de blijken van

oordeel, kunde en doorzigt, als van waarde zal worden beschouwd (*).

Na de bepaling, dat de kosten dezer bezending door de commercie zouden worden gedragen, werden hiertoe van staatswege benoemd, de heeren ALBERT COENRAADSZOON BURGH, schepen en raad te *Amsterdam*, en JOHAN VELTDRIEL, burgemeester te *Dokkum*, beide mannen van groote bekwaamheid en den handel kundig, dan zij konden niet vroeger dan in het begin van het volgende jaar vertrekken. Er werd een vertrouwd persoon van wege de kooplieden naar *Rusland* vooruit gezonden, die den brief van Hun Hoog Mogenden aan den Grootvorst, tot aankondiging van de komst der gezanten moest overbrengen.

Men had intusschen getracht, om aan den Czaar gunstige gedachten jegens *Holland* en *Amsterdam* in te boezemen en hierom goedgevonden deszelfs goudsmid GILLES VAN EXEL, die met een brief aan de regering dier stad, om adres te erlangen, tot het inkoopen van eenige kostbaarheden herwaarts was geko-

(*) Dit belangrijk stuk is bij AITZEMA bewaard I. 1042, en is gegeven door gemelden NYKERCHEN.

komen, als in openbare zending aan te merken, en denzelven niet alleen behulpzaam te zijn tot de oogmerken zijner komst, maar ook denzelven in alles vrij te houden (*). Men had ook om dien tijd eene blijk van wederkeerige heuschheid van den Czaar ondervonden, door te zien, dat hij eene partij salpeter, die men voor den Staat wilde koopen, aan denzelven vereerde (†). Men beloofde zich om dit alles veel goeds van deze bezending.

De gezanten namen om het belang van den lande, als moetende met de Hollandsche kooplieden te *Archangel* te rade gaan, hunne reis over die afgelegene plaats, en waren voorzien van eenen breeden lastbrief, ook met zeer aanzienlijke geschenken, die kunstig en kostelijk bewerkt en geschikt waren voor den Czaar zelven, voor deszelfs vader den Patriarch FEODOR NIKITITSCH ROMANOW en voor deszelfs zoon, den kroonprins ALEXIS.

Hunne komst was aan die van de Hollandsche natie zeer welkom. Zij erlangden dadelijk vele inlichtingen van de kooplieden, vooral, *dat de beste weg om tot goede besoignes te gera-*

(*) AITZEMA I. 1041.
(†) *Ald.*

raken was de veelheid en de aanzienlijkheid der geschenken. Zij besloten derhalve de presenten van staatswege met nog vier stukken geschut te vermeerderen, en voegden er nog vele kostbaarheden voor eigene rekening bij. Wij vonden onder kooplieden aldaar gevestigd als de voornaamste vermeld: GEORG EVERHARD KLENCK, *de weduwe* VOGELAERS, LA DALE, DANIEL RUTS, ADRIAAN WOUTERS, HENDRIK NEYZER, (of KEIZER) CAREL DU MOULIN en HENDRIK VAN RINGEN. In het hof van den eersten namen zij hunnen intrek. De drie laatste vertrokken te gelijk of vroeger met hen naar *Moscow*, en de ambassadeurs verwierven als eene gunst de vrijheid, dat deze kooplieden dagelijks bij hen mogten komen; dezelve dienden hen van raad: *als zijnde te hoof bij verscheidene grooten in crediet en hen kunnende onderrigten in hoofsche gelegenheden.*

De ambassadeurs werden te *Moscow* en aan het hof van den Czaar met staatsie, en zoo het scheen, in gunste ontvangen, in het Persiaansche hof (het gewone verblijf der gezanten van gekroonde hoofden) gehuisvest, en zoo wel als de geschenken aangenaam verklaard, doch zij waren nimmer ontslagen van de tegenwoordigheid der Præstaven, die als ceremonie-

nie-

niemeesters in naam en als ſpionnen in der daad aan hen waren toegevoegd. Zij vonden verders ook veel moeite om te handelen aan een hof, *hetwelk zich*, volgens ſchrijven van BURGH, *imagineerde bijna geene vrienſchap van eenige potentaat noodig te hebben.*

Zij verkregen na lang wachten de inwilliging van hun verzoek, door eenige rijksgrooten benoemd te zien, om te handelen over de deelen van hunne voordragt. Zij gaven aan dezelve eene tweede memorie over, waarin het belang van den handel met den Hollanders voor *Rusland* naauwkeurig werd ontwikkeld, als zullende deze vele ſchatten in het rijk brengen, hetwelk eindelijk zoude uitloopen, dat het Moscoviſche rijk zijne krachten zoude leeren kennen, de ingezetenen zich toeleggen op de bewerking van de voortbrengſelen van eigen bodem, en alzoo de behoeften niet meer van de vreemden zouden nemen. Eene memorie als met den geest van voorzegging geſchreven (*). Eindelijk is het hun gelukt om op den negenden van lentemaand des jaars 1631 een ſoort van traktaat te ſluiten.

Zij konden de hoofdoogmerken hunner zending, om namelijk voor de Hollanders, met uit-

(*) AITZEMA, I. 1104.

uitfluiting van andere volken, den vrijen korenhandel te verwerven, waartegen de vrije uitvoer van alle foorten van krijgswapenen uit *Holland* naar *Rusland* was aangeboden, en om eene groote partij rogge tot een' lage prijs intekoopen, wel niet bereiken; zij bedongen echter voor den Nederlandfchen handel zeer aanzienlijke voordeelen en verbeteringen.

Deze beftonden uit de gelijkheid der tollen met de Engelfchen, eene gelijke befcherming, het bouwen van eene nieuwe fteiger of brug in de haven van *Archangel*, voor de losfing en lading der Hollandfche koopwaren, vrijheid van de koophoven tegen het indringen der Rusfifche tappers en venters, eindelijk dat er een gelijk getal Hollandfche kooplieden aan den Czaar zouden worden voorgefteld, om in *Rusland* den handel te drijven, zoo als met de Engelfchen plaats vond, waarvan destijds drieen twintig perfonen waren gepatenteerd.

Het blijkt, zoo uit dit traktaat als van elders, dat er toen ook is gehandeld, over het belang van bijzondere perfonen, en dat er zich nog meerdere Nederlanders ophielden in andere koopfteden van het rijk, met name ABRAHAM JOOSTEN VAN BEEK, (die zich niet weinig liet voorftaan op de bloedverwantfchap met HOOFMAN,) SAMUEL BROUWER en

en GERRIT VAN DER HEYDEN te *Groot Novogorod*, ADRIAAN DE BITTER te *Jeroslaw* en andere ongenoemde te *Wologda*, *Ustinga*, enz.

VELTDRIEL vertrok weinig tijds na het fluiten van dit traktaat over *Riga* naar het vaderland. BURGH wilde eerlang naar *Archangel* reizen, doch ontving, op weg zijnde, nieuwen last van zijne meesters, zoo om te handelen over het vervoeren van waren naar en van *Perfiën* door *Rusland*, als over den inkoop van rogge en garst voor de brouwneringen. Hij moest hierom naar *Moscow* te rug keeren, doch konde aldaar niet in zijne wenfchen flagen. Hij nam derhalve de terug reize fpoedig aan. Beide gezanten ontvingen de goedkeuring van hunne meesters en den dank der kooplieden (*).

Eene ambasfade uit *Rusland*, beftaande uit den hofjonker GREGORIUS OLAIBIEF en GREGORIUS LANONOWITSCH als kanfelier volgde den heer BURGH zeer fpoedig. Zij werden van ftaatswege beleefdelijk ontvangen en met veele omzigtigheid behandeld. De heeren BURGH en VELTDRIEL waren hierom in *den Haag* befchreven.

De

(*) Het geheele verbaal dezer ambassade is bij AITZEMA I. 849 — 850. 1041 — 1051. en 1103 — 1119; in alles zeer volledig en naauwkeurig.

De Gezanten bragten het verlangen van den Grootvorst over, om bijſtand in volk en geld van de Staten te verwerven, in den oorlog tegen den Koning van *Polen*. Zij wilden geene audientie hebben als in tegenwoordigheid van den ſtadhouder prins FREDRIK HENDRIK, die destijds bij het leger was. Hier door werd het geven van een openbaar gehoor eenigen tijd vertraagd. Zij eischten ook dat de prins, zoo wel als alle leden der vergadering van Hun Hoog Mogenden, bij het noemen der lange titels en het lezen der brieven van hunnen meester moesten opſtaan en ſtaande blijven, waarin men hun te wille was.

De Staten-Generaal verſchoonden zich beleefdelijk van te voldoen aan de betoonde begeerte tot hulp, met de afdoende reden, dat de Staat als nog in den oorlog met *Spanje* gewikkeld, hulp van buiten, vooral in volk, moest zoeken. De gezanten ſchenen hier mede te vreden, en na verſchillende vergeefſche handelingen over den verkoop van granen die zij op te hoogen prijs ſtelden, bepaalden zij zich tot het inkoopen van eenige duizenden musket- en pistool-loopen, waar van de vrije uitvoer werd toegeſtaan, zoo als in het vorige jaar insgelijks had plaats gevonden, toen een commisſaris, ALEXANDER LESLEY, met een brief van

van den Grootvorst, herwaarts gekomen, om vrijen uitvoer van optekoopene oorlogs behoeften, en vrije werving van krijgsvolk te vragen, alleen het eerste verzoek had zien ingewilligd.

De gezanten, op hunne reis zoo wel als bij hun verblijf in alles vrijgehouden, en bij hun vertrek met aanzienlijke geschenken begiftigd, schenen uiterlijk wel voldaan te zijn, en hadden voor zich zelven eenen goeden naam verworven door heuschheid en bescheidenheid. Zij vertrokken niet voor zomermaand des volgenden jaars, en werden voorzien met een antwoord of recredentiaal, het welk kunstig en met luim gesteld is, in den hoogen en zwellenden oosterschen stijl der Moscovische staatsstukken van dien tijd (*).

Het werd ons zeer vermoedelijk, dat het verslag dezer gezanten de goede genegenheid van den Czaar jegens de Hollanders heeft doen toenemen; er is ten minste geene melding van klagten der Hollandsche kooplieden, en hunne handel breide zich gestadig al verder en verder uit. ADAM OLEARIUS, die de gezantschappen van den hertog van *Holstein* naar *Rusland* en *Persiën*, op raad van deszelfs beruchten staats-

(*) AITZEMA I. 1119–1122. 1232—1234.

ſtaatsdienaar BRUGMAN ondernomen, ten einde den handel der Hollanders naar *Hamburg* te verleggen, als ſecretaris vergezelde, geeft in zijne reisbeſchrijvingen geſtadig berigt aangaande ontmoetingen met Hollanders. Hij vond in den jare 1636 te *Nisſchney Novogorod* zoo vele Nederlanders, dat zij eene Protestantſche gemeente van honderd perſonen uitmaakten (*). Men merke alle deze niet aan als kooplieden op zich zelven. Gemis van gelegenheid tot verzending van brieven, en om het geld door wisſels te bekomen, maakte het noodig, dat de kooplieden te *Archangel* en *Moscow* gevestigd, in de voornaamſte deelen des rijks bedienden of factoren hielden, die de goederen kochten en verkochten, en op het inpakken en het vervoeren der koopwaren, ook op de betaling toezigt hielden. *Nisſchney Novogorod*, eene ſtad aan de *Wolga*, bij den uitloop der *Oca* was de ſtapelplaats, werwaarts de goederen geſcheept, en waar zij wederom ingeladen werden. Het was hier door voor de Hollanders de plaats van vereeniging, vooral in

(*) *Voyages en* Moscovie etc. *par* ADAM OLEARIUS, *trad. par* A. WICQUEFORT. Amſt. 1727. 394. Men zie over deze avontuurlijke gezantſchappen STORCH IV. 398.

in den winter, daar zij des zomers de omgelegene landen en plaatsen bezochten. Dit een en ander moest natuurlijk veel medewerken, om den Hollandsche naam en taal zelfs in afgelegene oorden bekend te maken.

Czaar MICHAËL heeft ook voor zijn rijk in sommige opzigten, van de bekwaamheid van Nederlanders voordeel willen trekken, zoo zond hij COUSMA of COSMO MOUCHERON, fabrijk-meester genoemd, naar *Astraçan* en *Terki* om hem aldaar met zijne wetenschap en kunst ten dienste te staan (*); zoo werd de laatsgemelde stad door den Hollandschen ingenieur CORNELIS CLAASEN bevestigd. Dezelve hielp ook OLEARIUS in het maken van eene kaart van de *Wolga*, die de eerste was van deze vermaarde rivier, die eenigen aandacht verdiende (†).

Er scheen bij den aanvang der regering van des Vorsten opvolger, Czaar ALEXIS, na den dood van zijnen vader, in den jare 1645 ten troon

(*) AITZEMA I. 1112. BALTHAZAR MOUCHERON, kleinzoon van den vroeger genoemden, was een zeer voornaam koopman in *Rusland* in den jare 1636. OLEARIUS 398.

(†) NESTESEURANOI IV. 215. OLEARIUS 485.

troon geſtegen, alle hoop te zijn, dat de Staat eene gelijke belangſtelling en genegenheid van hem zoude ondervinden. Hij zond dadelijk een edelman, MATWE SPIRIDONOF over, niet alleen om het overlijden bekend te maken, maar ook dat er eene groote of ſolemnele ambasſade zoude volgen, tot vernieuwing en vastſtelling van vriendſchap en goede verſtandhouding (*).

Deze ambasſade kwam in den volgenden zomer met de vloot van *Archangel* over en beſtond uit ILIA MILOSLAWSKI, een der aanzienlijkſte rijksgrooten, en IWAN BAYBAKOFF, kanſelier. Zij waren vergezeld van een talrijk gevolg. Voorzien zijnde van een zeer naauwkeurig afſchrift van het wedervaren der vorige ambasſadeurs, zoo had men van den beginne af veel moeite met hen, over allerleij verkeerde opvattingen, bij geſtadigen argwaan en zigtbaar gebrek aan beſchaving en ondervinding; zoo waren zij, bij voorbeeld zeer te onvreden, dat de afgevaardigden uit de vergadering der Staten - Generaal, tot de begroeting van hen aan de hoornbrug, tusſchen *Delft* en *den Haag*, kleinere baarden droegen, dan zij omtrent de afgevaardigden tot

(*) AITZEMA III. 86.

tot gelijke begroeting hunner voorgangers in 1630 vermeld vonden, zonder te denken, dat de mode inmiddels veranderd was. Zij hadden ook willen weten, wat er in elke herberg, waar de hofmeester van Staat met hen tusfchen *Amsterdam* en *den Haag* vertoefde, verteerd was; was het nu minder dan in 1630, dan waren zij te onvreden, als zoude dit een blijk van minachting zijn.

Bij de eerste audientie was er geene mindere moeite. Hoezeer men aan hen berigten bragt, dat de Prins VAN ORANJE door ziekte en zwakheid buiten ftaat was ter vergadering te verfchijnen, bleven zij echter op den eisch hier toe ftaan, en daar men algemeen verzekerde, dat de Grootvorst aan de Engelfchen den handel verboden had, om dat in het vorige jaar aan de Moscovifche gezanten, te *London* aanwezig, geene gelegenheid was gegeven, den Koning te zien, zoo vreesde men dat iets dergelijks aan de Hollanders mogte gebeuren, en voldeed daarom aan hunnen eisch. De Prins liet zich met een' ftoel naar de vergadering dragen, en hield zich, hoezeer kommerlijk, ftaande; bij het opnoemen der titels van den Czaar en het lezen van deszelfs brieven, die niets anders, dan compli-

menten behelsden en geene aanleiding gaven tot eenige onderhandeling.

De ambasſadeurs bleven echter een langen tijd hier te lande. *Niets doende*, zegt AITZEMA, *als eten en drinken, ſchenen zij alleen bedacht te zijn op allerleije aanmerkingen over de behandeling, quasie uit zorg voor de eere en reputatie van hunnen meester, die naar hunne opgave de grootſte Monarch onder de Christenen was, maar duidelijk om hun verblijf te rekken. In alles gevoelende dat* Holland *veel gelegen was aan de vriendſchap van* Moscovien, *als hebbende aldaar veel koophandel en vele factoren en* Moscovien *geen ſtuiver in* Holland *voerden zij een hoogen toon, en men moest hun wel te wille zijn.*

Hun gevolg geraakte in onmin met het Haagſche gemeen, zoo zelfs, dat de glazen van het huis, waar zij hun verblijf hielden werden ingeſlagen, en er zulk een oploop kwam, dat het gebouw door krijgsvolk moest worden beſchermd. Dit gaf nieuwe moeite; en verders had men zulk eene menigte van kleine haperingen, zoo over de geſchenken en de behoeften bij hunnen terugtogt, dat men zeer verheugd was, toen zij uit *den Haag* vertrokken en gereed ſchenen om zich inteſchepen. Toen kwam er op nieuw uitſtel, en daar de vloot reeds lang in *Texel* was blijven liggen, en er nu vrees was, dat het ſaiſoen te

ver

ver verloopen zoude, zoo moest men eindelijk nog harde woorden jegens hen gebruiken. Men had hun het genoegen gedaan, om een oorlogſchip, gevoerd door den ſchout-bij-nacht VAN CATS, voor hun gereed te maken. Zij hadden CORNELIS VAN BUKHOVEN, die als kolonel in Rusſiſchen dienst zoude treden, deszelfs zoon en nog twintig andere geoefende krijgslieden overgehaald, om met hen te vertrekken en deze voegden zich nu bij hun gevolg (*). Voor hun vertrek waren reeds de klagten uit *Rusland* ingekomen van de groote veranderingen, die de Hollandſche kooplieden ten hunnen nadeele ondervonden. Men had hun niet alleen belet, om ſchuldenaars voor regt te roepen, en hun belemmerd in de vrijheid ter oefening van den openbaren Godsdienst, door het afbreken der kerken, ook in die, om te gaan en komen naar welgevallen en hunne kinderen tot beter onderwijs en voldoende opvoeding naar *Holland* te zenden, maar men had ook dieven en moordenaars laten loopen, die door hen waren aangeklaagd, en de goede trouw geſchonden, door het openen en vertolken van brieven, waardoor vele geheimen der voornaamſte

(*) AITZEMA III. 151, 152, 194 — 196, 217, 218.

ſte handelhuizen waren verraden. De reizende kooplieden waren door de gouverneurs van ſteden en landſchappen, onder voorwendſel van genegenheid tot koop, gedwongen, om hunne goederen te ontpakken, en hadden er dan het beste uit zien nemen, zonder voldoening; de tolbedienden hadden het beloop der belastingen, niet naar de wet, maar naar willekeur bepaald, en eindelijk was de tol van rijkswege, op het onverwachtſte van twee tot zes ten honderd verhoogd. Er werd om dit een en ander eene memorie ontworpen, ten einde de ambasſadeurs dezelve ter kennis van den Czaar zouden brengen, dan hiertoe waren zij ongenegen. Het werd derhalve van de meest dringende noodzakelijkheid beſchouwd, om een' ambasſadeur van ſtaatswege naar *Rusland* te zenden, vooral na dat de tijding van het verbod van den handel aan de Engelſchen en het intrekken der privilegien, voorheen aan hen verleend, werd bevestigd.

De Engelſche kooplieden te *Archangel* ſchijnen bij het ongenoegen tegen Koning KAREL I. zich voor de misnoegden te hebben ingelaten. De Koning zond eenen LUC NICHTINGALE naar *Moscow*, om maatregelen tegen de kooplieden te doen nemen (*).

De

(*) *Relations de* CARLISLE 170.

De overmoed der Engelſchen, die den handel op de *witte zee* door de groote voorregten, in gelijke afhankelijkheid gebragt hadden, waarin voorheen die op de *oostzee* door de listen van de leden der Hanza was gekomen, had voor lang aan den Czaar en de Rusſen verdroten. Nu was de gelegenheid welkom, om zich van deze banden te ontſlaan. De privilegien werden dadelijk vernietigd en na dat het doodvonnis over Koning KAREL was geveld en uitgevoerd, nam de haat jegens de Engelſchen zoodanig toe, dat zij uit de Rusſiſche rijken werden verbannen, en hun hof te *Archangel* in een gevangenis werd veranderd (*).

Het is meer dan waarſchijnelijk, dat de naijver der Hollanders veel tot dezen maatregel heeft bijgedragen; vroeger hadden zij de oogen der Rusſen geöpend omtrent de nadeelen der monopoliën. *Dit wakker handelsvolk*, zegt STORCH, *was het, hetwelk in weerwil der voormalige begunſtiging der Engelſchen, zich in het bezit van een aanzienlijk deel van den zeehandel op* Rusland *had gevestigd. Om dezen tijd hadden hunne waren meer aftrek, dan die der Engelſchen, zoo om de lagere prijzen, als om dat*

(*) STORCH IV. 268. KILBURGER bij BUSSCHING III. 321.

dat zij beter met de Rusſen konden omgaan, en zij zich bij de grooten, door geſchenken wisten intedringen (*).

Nu werd er natuurlijk niets verzuimd, om het crediet der Engelſchen geheel te doen vallen, en het was nu vooral de tijd voor de Hollanders, om te beproeven of het water, het welk nu ſtil ſtond, niet naar hunnen molen was te leiden.

Er werd tot de voorgenomene bezending een man vereischt van ontzag en bekwaamheid, en op wien zoude deze keus beter hebben kunnen vallen, dan op den heer ALBERT BURGH, reeds vermeld, die, inmiddels burgemeester van *Amſterdam* geworden, zoo wel in aanzien, als in ondervinding was geſtegen. Hij werd op voorſtel van *Holland* benoemd, en vertrok weldra met een' wijdloopigen lastbrief, een zeer talrijk gevolg en vele aanzienlijke en kostelijke geſchenken op een oorlogſchip, onder bevel van den dapperen kapitein, JAN VAN GALEN, door de Sond naar *Reval*. Te *Groot Novogorod* gekomen, werd de ziekte, waaraan hij reeds ſedert eenigen tijd geleden had, erger, zoo dat hij op den vier- entwintigſten van wintermaand des jaars 1647 overleed. De

(*) STORCH IV. 269.

De zoon Mr. COENRAAD BURGH, later als thesaurier - generaal der unie benoemd geworden, was of secretaris of eerste edelman der ambassade, en werd nu met de zorg voor alles beladen. Hij zond berigten naar het vaderland en naar *Moscow*, en daar hij niet te *Novogorod* konde overwinteren, verzocht hij van den Czaar de vrijheid om naar de hoofdstad te mogen komen. Dit werd toegestaan en hij ingehaald, ontvangen en behandeld, als of zijn vader tegenwoordig was geweest; voor het overige scheen hem het ongeluk in alles te volgen. Eerst ontving hij ook het berigt van het overlijden zijner moeder; vervolgens, was hij getuige van het verschrikkelijke oproer, uit haat tegen den eersten Minister MOROSOW, des Vorsten schoonbroeder en den groot-kanselier TZCHESTOFF ondernomen (*); een oproer, welks woede door AITZEMA met reden bij het geweld eener aardbeving wordt vergeleken, en hoezeer niet nieuw of vreemd in de geschiedenis van *Rusland*, voor den vreedzamen Hollander de schrikkelijkste tooneelen opleverde, waarbij de angst moest toenemen, door het berigt, dat onder den dollen hoop der

(*) Hier van is een verhaal bij OLEARIUS I. 290, 295.

der muitelingen verſpreid was, als of hij groote ſchatten bij zich had.

Dit gevaar werd afgeleid, doch een ander kwam hem nog nader. Bij den grooten brand van *Moscow* werd ook zijn verblijf vernield; zijne bezittingen en de geſchenken werden niet anders dan met veel moeite en ten koste van het leven van vier zijner dienaren gered, en in de toen reeds beſtaande brandkelders geborgen.

Hij bekwam verlof, om in het groote hof der gezanten zijn verblijf te nemen; kort hier na ontving hij de commisſie van de Staten-Generaal, om als buitengewoon ambasſadeur, den last aan den vader gegeven, uittevoeren, en nu ſcheen het beter te zullen worden; dan bij het volbrengen van dezen last ontmoete hij in alles den geest van de ambasſadeurs, die in *Holland* geweest waren, vooral door de tegenwoordigheid van MILOSLAWSKI, wiens dochter inmiddels aan den Czaar was gehuwd, waardoor deszelfs invloed en magt, zoo wel als de vermetelheid en trots waren vermeerderd.

BURGH werd wel met gewone ſtaatſie ten hove geleid, hij konde ook wel gehoor verwerven, dan hij bekwam geen andwoord op eenig voorſtel, en geene voldoening op eenige

klag-

klagten. De grooten zeiden: *de Hollanders trekken voordeel genoeg van de Rusfen. Deze zochten de Hollanders niet; wilden zij niet in* Rusland *komen, zij mogten thuis blijven. Men deed in* Holland *niets voor de Moscoviters.*

De keus van den tijd van zijn vertrek werd zelfs aan hem niet vrijgelaten, en hij keerde alzoo geheel onverrigter zake over *Archangel* terug. Hij verwierf echter de goedkeuring van zijne meesters en van verftanddigen. De kooplieden gaven aan hem het getuigenis dat hij voor hun helang de ijverigfte pogingen had aangewend (*).

Het aantal van deze kooplieden nam te dien tijde aanzienlijk toe; van de mededinging der Engelfche ontflagen, werden de Hollanders voor de Rusfen in vele opzigten noodzakelijk, en de eerfte zagen door de groote winften vele onaangenaamheden verzoet. Zij floten vele bijzondere contracten met de rijksambtenaren omtrent den inkoop en uitvoer van bepaalde foorten van goederen, als lijnzaad, teer, traan, hennep, enz. met uitfluiting van anderen; voorheen hadden deze contracten meest alleen met de Engelfchen beftaan. Hoezeer men van Staatswege dergelijke octroijen en

(*) AITZEMA III. 218—224, 229—234.

en monopolien beschouwde als zeer nadeelig voor den handel in het algemeen, waren er verscheidene kooplieden, die zich in dezen naar den gang van het werk schikten en daar door groote voordeelen trokken, welke zich naar *Holland* mededeelden.

Omtrent dezen tijd hebben ook verscheidene Hollanders aanzienlijke fabrijken in *Rusland*, opgerigt. JOHAN VAN ZWEDEN ondernam eene papier- en lakenfabrijk, de laatste met Duitsch werkvolk, dan dezelve nam in den beginne weinig op, zoo om de prijzen, als om dat de Russen zich liever in camelot, dan in laken kleedden (*). JULIUS COYET vestigde toen de eerste glasblazerij in de nabijheid van *Moscow*, alwaar vele flesschen werden vervaardigd (†).

De hooge regering was ook door de onaangename behandeling van hunnen ambassadeur niet afgeschrikt, om alle mogelijke pogingen aantewenden, ter verwerving van de gunst des Czaars voor den Hollandschen handel. Zoo zijn er blijken van het overzenden van kostbare en kunstige geschenken aan dien Vorst ook buiten den tijd der ambassades; met name van

(*) STORCH IV. 246.
(†) *Ald.* 294.

van het zenden van eene groote koperen globe, door onzen beroemden BLAAUW vervaardigd, in den jare 1650 (*).

De Engelschen lieten niets onbeproefd om hun belang te bevorderen. CROMWEL zond reeds in den jare 1654 een gezant over, die vergezeld was met verscheidene koopvaardijschepen. Op de vraag om herstel der privilegien werd geandwoord: *dat zulke personen die hunnen Koning onthoofden, geene privilegien waard waren*; op eene tweede (†): *of zij den handel konden voortzetten*, was het andwoord: *ja, mits gelijk met die van andere natien, en dat de kooplieden niet verder kwamen dan tot* Archangel; eindelijk werden na latere onderhandelingen en een tijdsverloop van zes jaren, de betrekkingen op nieuw aangeknoopt, en de Engelschen geraakten met de anderen op één' gelijken voet (§).

Na dat de Koninklijke regering in *Engeland*, in den jare 1660 wederom was hersteld, zond de Czaar wel een plegtig gezantschap naar *London*, om Koning KAREL II. met de gelukkige wending zijner zaken geluk te wenschen

(*) V. WOENSEL. 263.

(†) KILBURGER bij BUSSCHING III. 321.

(§) *Ald.* 271.

ſchen (*), dan deze ambasſadeurs alleen tot complimenten gelast, lieten zich in niets in, wat betrekkelijk was tot den handel.

JOHN HEBDON, een geboren Engelschman, in *Rusland* rijk geworden, had inmiddels niet ſtilgezeten en was, een credentiaal van den Czaar aan de Staten-Generaal en aan den Koning van *Engeland* bekomen hebbende, om betuiging van de genegenheid des Czaar te doen, in wintermaand van 1660 als envoijé herwaarts gekomen. Hij zette, na eenen brief van den Grootvorst aan Hun Hoog Mogenden te hebben overgegeven, ſpoedig zijne reis naar *Engeland* voort en wist hier het aanwenden van pogingen tot wederkrijging der voorregten te bewerken (†).

De graaf VAN CARLISLE vertrok reeds in den jare 1663 als buitengewoon ambasſadeur van *London* naar *Moscow*. Hij was uitgerust met verbazende pracht, en voorzien met de kostbaarſte geſchenken, en deed zich vergezellen door gemelden HEBDON, die door den Koning tot ridder was verheven.

Men verwachtte in *Engeland* de gunſtigſte gevolgen van de verrigtingen van dezen, zoo be-

(*) *Relations de* CARLISLE p. 1.
(†) AITZEMA IV. 217.

bekwamen ſtaatsman, doch hij was niet gelukkiger dan de laatſte Hollandſche ambasſadeur, en onder voorwendſel van het destijds nog beſtaande Oosterſche hofceremonieel, werden hem ontelbare en onoverkomelijke ſtruikelblokken gelegd. Niet alleen werd hij tusſchen *Archangel* en *Moscow*, geſtadig dan hier dan daar opgehouden, maar hij moest zelfs te *Moscow* bij zijne intogt gedurende eenen geheelen dag en nacht met zijnen ganſchen ſtoet op weg blijven, om dat renboden, die volgens gewoonte, orde tot den voortgang en ſtilſtand van den marsch moeten brengen, in den weg gedwaald hadden. Op de voordragt tot herſtel der privilegien ontving hij tot antwoord: *dat dezelve op verzoek van Koning* KAREL I. *waren ingetrokken, dat zij, aan wie dezelve waren verleend reeds voorlang waren overleden en dat er geene redenen beſtonden om ze op nieuw te verleenen* (*). CARLISLE konde in geene opzigten naar wensch ſlagen en door het een en ander liep eindelijk het ongenoegen zoo hoog, dat hij zich verpligt beſchouwde, om zonder recredentiaal naar *Engeland* terug te keeren en voor

(*) *Relations de* CARLISLE 130.

voor alle geschenken van wege den Czaar te bedanken (*).

De Engelsche kooplieden schijnen zich zelven echter wederom in het genot van eenige der vroeger bestaande voordeelen hersteld te hebben, vermits zij in den jare 1664 in het uitsluitend bezit waren van den teerhandel, waarover de Hollanders zich grootelijks beklaagden.

De Czaar scheen inmiddels den lust opgevat te hebben, om door het doen van bezendingen aan andere Mogendheden, zijne betrekkingen en de kunde van zijne rijksgrooten te doen toenemen. Hij zond in den jare 1663 een groote statelijke ambassade herwaarts, waarvan de komst met een brief van hemzelven, door den edelman BAYHOF overgebragt, was aangekondigd. Het gezantschap zelve bestond uit den staatsraad BAGDAN NASCHOKKIN en ABRAHAM KOTSCHEOFF, als kanselier, en was vergezeld van meer dan zestig personen. De ambassadeurs geenen anderen last bekomen hebbende, als om naar de gezondheid van Hun Hoog Mogenden te vragen en hun geluk en voorspoed te wenschen, verrigtten hier te lande niets, dan eten

(*) *Relation de* CARLISLE 190.

en drinken, en alzoo had deze bezending geene gevolgen voor den handel. Zij verſchafte alleen moeite aan de regering en kosten aan den Staat. De gezanten weigerden volſtrekkelijk, om eene memorie van klagten der kooplieden in *Rusland*, ingediend, als mede een vertoog over den titel van: *Hoog Mogende Heeren*, welken de Staten-Generaal voor zich zelven van den Czaar, even gelijk van andere Mogendheden verlangden, mede te nemen. Men zag hen derhalve met genoegen vertrekken, alhoewel zij voor zich zelven eenen goeden naam verworven hadden door beleefdheid en beſcheidenheid (*).

De aankomst van eenen anderen gezant met name WASILI JACOFLITS, vergezeld van DIMITRY JANOWITS, als kanſelier, werd derhalve in het volgende jaar met leedwezen vernomen, doch na een kort bezoek tot begroeting, vertrokken dezelve naar *Engeland*, zijnde gelast, om aldaar de ongunſtige bejegening, door den Graaf van CARLISLE ondervonden, te verontſchuldigen. Zij zouden wederkeerig aldaar met groote onverſchilligheid en koelheid zijn behandeld (†).

On-

(*) AITZEMA IV. 1066—1071.
(†) *Ald.* V. 250.

Onder dit alles waren bij den geftadigen aanwas van den handel der Hollanders, de klagten der kooplieden over mishandelingen en grieven tot eene hooge mate geftegen. Zonder nu van bijzondere bezwaren te gewagen, was het aan de Duitfchers in het algemeen verboden geworden, Rusfen als dienaars in hunne huizen te gebruiken. Zij hadden de kerken, die men na het doen der vorige klagte buiten *Moscow* had mogen bouwen, wederom zien afbreken; zij waren in het midden van den winter genoodzaakt geworden de hoofdftad te verlaten. Het koopen van hennep, kalk, pot-en weedasch, juchten en pelterijen, was in den jare 1661, eensklaps verboden geworden, hoezeer de Hollanders reeds veel geld hierop hadden voorgefchoten; en eindelijk waren ook de belastingen op den buitenlandfchen handel op het onverwachtfte zeer aanzienlijk verhoogd.

Verders had het aan het fcherpziende oog van den fchranderen DE WITT niet kunnen ontgaan, dat de hooge regering dezer landen in dien tijd, lager dan voorheen bij het Czaarfche hof werd gefteld, om dat er toen geen ftadhouder of kapitein-generaal aanwezig wás. Met reden werd er derhalve op voorftel van *Holland* goedgevonden, om een aanzienlijk lid der

der regering: als buitengewoon ambassadeur naar *Rusland* te zenden.

Mr. JACOB BOREEL *van Duinbeeke*, raad en oud schepen van *Amsterdam* werd hiertoe gekozen, en hij vertrok weldra met een zeer luisterrijk gevolg. Mr. NICOLAAS WITSEN was een der vier edellieden van de ambassade. De geschenken, die hij medenam, muntteden niet minder uit door kunst en kostbaarheid, dan door het aantal. Behalve de last om herstel op de reeds genoemde en andere grieven te vragen, was het hem stellig bevolen, om op het verleenen van den titel te blijven staan.

BOREEL werd in de hoofdstad met gewonen luister ontvangen. Er werden commissarissen benoemd, om met hem te handelen, dan wat hij ook voordroeg, over de zaken hem aanbevolen, hoe hij ook betuigde, dat de Russen wederkeerige voordeelen van de Hollanders genoten, *als drijvende zij destijds op dat rijk grooteren handel alleen, dan alle andere volken te zamen*; niets baatte. Men zocht en vond uitvlugten over den titel enz.; men besteedde den tijd met twisten en harrewarren over nietige zaken, en hij kreeg op acht en twintig verschillende klagten, aan hem in last gegeven en aan den Czaar voorgedragen, geen antwoord naar genoegen. Vele punten waren met stil-

zwijgen voorbijgegaan, andere vragen werden in weerwil van het duidelijkste regt afgewezen; op eenige was alleen met ijdele beloften geantwoord. Ook werd aan hem de vrije keus tot blijven of vertrekken niet overgelaten, maar de tijd van het affcheids-gehoor werd aan hem voorgefchreven. De pogingen tot eene tweede onderhandeling bleven insgelijks zonder gevolg. Met den meesten ijver had hij getracht, dat de Hollanders wederom deel erlangden in den teerhandel, maar ook hierin konde hij niet flagen. In alles, vooral in het lang weigeren van de brieven van recredentie, om dat de titel niet naar de begeerte van zijne meesters was gefteld, had hij de waardigheid van den Staat gehandhaafd, met inachtneming van deszelfs belang. Hij heeft derhalve in het oog van hen, die de zaken naar eisch en niet naar de uitkomst alleen beoordeelen, aan den naam van BOREEL, zoo aanzienlijk op de lijst der bekwame ftaatsmannen, ook hiermede eenen nieuwen luister bijgezet (*).

Het

(*) AITZEMA V. 250—256, 469—476. LUÏSCIUS, *algemeen woordenboek* II. op het woord BOREEL (JACOB), aldaar is het volledig verflag van deze ambasfade.

Het werd ons waarschijnelijk, dat weinig tijds na het vertrek van deze ambassade uit *Moscow*, in de gesteldheid van het Russische hof, ten opzigte der Hollanders eene gunstige verandering kwam. Of de dood van des Keizers schoonvader, MILOSLAWSKI deze verandering te wege bragt, of iets anders, bleef ons onbekend, dan wij vonden vermeld, dat de overzeesche kooplieden veel invloeds ten hove verwierven, zoo zelfs dat het bezoeken van hen door den Czaar, gevolgd van den geheelen hofstoet, een gedeelte werd van de ceremonien op plegtige dagen (*). De heer KOENRAAD VAN KLENCK, zoon van GEORG EVERHARD KLENCK, reeds vermeld, was om dezen tijd onder de Goosten, of een der ambtenaren, die de inkomsten, welke van den handel kwamen invorderden en de benoodigdheden van het hof inkochten (†). Het bleek

(*) DE BRUYN, *reizen* II. 22.

(†) *Voyage* van K. VAN KLENCK enz. *Amst.* 1677 4.° bl. 2. DE BRUYN, *reizen* II. 15. Het ambt van Goost was wel voordeelig maar niet zonder gevaar, vermits de baatzucht van het Russische gemeen en der boeren dikwijls door hen beteugeld moest worden, en zelden knoden zij buiten opspraak blijven. Sommige hunner veroorloofden zich veel voor hun bijzonder belang. KILBURGER *bij* BUSSCHING III. 324.

bleek ons tevens, dat deze, benevnes de heeren LUPS, HOUTMAN, VAN ZWEDEN en anderen, toen ten hove in groot aanzien waren. De hindernisfen, die bestaan hadden in het wonen binnen de hoofdstad waren dus opgeheven, en vermoedelijk was het een en ander daargesteld, na dat de graaf ARTEMIN MATWEOFF en de prins JURRIE DOLGOROUKKI de voornaamste ministers van den Czaar waren geworden.

Op welk eene hooge waarde de Moscovische handel destijds bij de regering hier te lande werd gesteld, blijkt uit niets beter, dan door de uitzondering van de vaart op *Rusland*, bij het generale verbod van alle navigatie om den oorlog in 1666; welke uitzondering niet alleen plaats vond, om dat de Staat destijds den aanvoer van scheepsbehoeften noodig had, maar voornamelijk ook, om dat de Oostersche handel beschouwd werd: *als eene hartader der welvaart van den Staat* (*).

Omtrent dezen tijd is het besluit van den Czaar, die bij het bouwen van *Kamisinski* in den jare 1665 Hollandsche ingenieurs in zijnen dienst had genomen, om den scheepsbouw in zijne rijken voor den binnenlandschen handel

(*) AITZEMA V, 822. *Gesch. aant.*

del te bevorderen, eenigzins in werking gebragt. Welke de eerste verrigtingen van VAN BUKHOVEN, reeds in 1647 naar *Rusland* vertrokken, geweest zijn, bleef ons onbekend; wij vonden hem of zijn zoon in 1669 gereed, om aan het hoofd van twintig Hollanders naar *Astracan* te varen, met twee schepen, die te *Dedinova* of *Gedino*, een dorp aan de *Oca* gelegen, gebouwd waren door Hollandsche scheepstimmerlieden, in 1667 hier toe gehuurd, waarvan reeds is melding gemaakt (*). Het eene was een fregat, *de arend* geheeten; het andere een jagt. Het oogmerk van dezen togt was, om onder bevel van DAVID BUTTLER, neef van den voornamen koopman VAN ZWEDEN, meerdere schepen te vervaardigen, geschikt om op de *Caspische zee* te varen.

Hoe deze poging verijdeld werd, door het ongeluk, dat deze schepen vielen in handen van STENKO RASIN, bij den opstand der Donsche kozakken, ligt buiten ons bestek, gelijk ook het lot der ongelukkige Nederlanders, die herwaarts en derwaarts verstrooid, meerendeels het ijsselijkste lot ondervonden (†): Over CAR-

STEN

(*) D. I. 38.

(†) J. J. STRUYS, *drie aanmerkelijke reizen*, *Amst.* 1746, STORCH IV. 384.

STEN BRANDT, de eenigste der scheepstimmerlieden, die van *Astracan* naar *Moscow* te rug keerde en aldaar later bij Czaar PETER bekend werd, is reeds gesproken.

Czaar ALEXIS lag zich verders voornamelijk toe, om het bergwerk of het smeden van ijzer te bevorderen, en bediende zich hierbij bijzonder van de ervarenheid en ijver van Hollanders.

Het eerste werd begonnen te *Istia*, niet ver van *Moscow*, en voor de helft aan WERNER MULLER, en voor de wederhelft aan eenen Deen afgestaan, wiens eigendom sedert werd overgedragen aan den huize NARISCHKIN (*). Een tweede werd door PIETER MARCELIS ondernomen. De Czaar liet deze fabrijk wel niet vrij van belastingen, dan schonk aan hem vier honderd boeren. Hij moest voor de bekomene vergunningen, eene zekere hoeveelheid geschut en amunitie leveveren, en hij scheepte verders veel staafijzer en gietwerk af. Een derde Hollander, TIELEMAN AKEMA, was door een geschenk van twee honderd boeren aangemoedigd, en gaf alleen smeedijzer, zeer vermaard door de taai-

(*) STORCH II. 486.

taaiheid en ſmeedbaarheid (*). Een vierde bergwerk was ook wel het eerſte in handen van eenen Hollander .... ROOSENBOSCH, dan kwam naderhand wederom in eigendom van den Czaar. De kanonnen alhier of op de fabrijk van MARCELIS gegoten, werden destijds naar *Holland* gezonden, alwaar zij geboord of opgewerkt werden (†). De kopermijnen te *Olonets* waren ook door eenen Hollander DENYS JOVIS ontgonnen. Dezelve, kwamen in den jare 1674 ook aan het huis van MARCELIS (§). Allengskens ſtegen deze Hollanders tot een zeer aanzienlijk vermogen; vooral de laatstgenoemde, die, toen de ſtad *Archangel* in den jare 1667 bijna geheel, en met zeer vele koopmanſchappen afbrandde, de wederopbouwing van dezelve, en op vele plaatſen van ſteen, met WILLEM SCHARFF, bevorderde (⁎). De welvaart der Hol-

(*) Deze heeren MARCELIS en AKEMA, hadden zoo vele Nederlanders in hunnen dienst, dat er gereformeerde gemeenten werden opgerigt, en er predikanten uit *Holland* waren geroepen.

(†) STORCH II. 381.

(§) KILBURGER bij BUSSCHING. III. 324.

(⁎) STORCH II. 218; aldaar is door eene drukfout 1637, in plaats van 1667 geſteld. *Voyage* V. KLENCK, 24.

Hollanders bleek vervolgens door het bouwen van groote huizen aldaar. Zij kochten hier zoo vele erven, dat de Rusfen zich daar over eindelijk beklaagden. Tot een klein ftaaltje van de uitgeftrektheid van hunnen handel dient, dat het huis VERPOORTEN of VAN DER POORTEN, alleen negen of tien fchepen in één jaar ontving en wederom laadde (*).

Eenige Amfterdamfche kooplieden hadden in betrekking met WERNER MULLER, om dien tijd alle masten gekocht, die aan de *Juga* zouden vallen. In 1675 werden er alleen vijf vaartuigen met masten afgefcheept en men begon toen ook hout-zaagmolens bij *Archangel* te bouwen (†). Door wien dit gefchiedde bleef ons onbekend, het bleek ons wel, dat het huis van negotie VAN LILAAR vervolgens deze trafijk in het groot dreef, zoo wel met wind- als watermolens (§).

Bij dit alles had zich de handel der Hollanders op *Rusland* niet alleen over *Archan-*
gel

(*) STORCH II. 273, 274.

(†) KILBURGER bij BUSSCHING III. 265. De Czaar genoot van elke mast 4 of 5 roebels, en zij kostten aan de compagnie 25 tot 30 roebels.

(§) Deze familie is als nog in *Rusland* in groot aanzien.

gel bepaald. Deze werd ook ſterk op *Riga*, *Reval* en *Nerva*, hoezeer aan de Zweden behoorende, gedreven; ook op de *Nyeſchans* aan de *Neva*, van waar het verband, met het *Ilmermeer* goede gelegenheid gaf tot vervoer van goederen, naar en uit *Rusland*. Onder anderen was op deze laatſte plaats een koopman FRISIUS geheeten, gevestigd, die door het verſtrekken van aanzienlijke geldſommen aan Koning KAREL XI, bij denzelven zoodanig in gunst geraakte, dat hij met den naam: VON FRIESENHEIM in den Zweedſchen adelſtand werd verheven (*).

Czaar ALEXIS trachtte verders tot betrekkingen met andere mogendheden. Hij zond in het jaar 1667 PIETER IWANOWITS POTEMKIN en SEMEN ROMANSOW, als gezanten naar *Spanje* en *Frankryk*, dezelve kwamen in herfstmaand van het volgende jaar in *Holland*; zij werden overal vrijgehouden en in *Amſterdam* bewees men hun veel beleefdheid. Zij vertrokken op kosten van den Staat, met een oorlogſchip naar *Riga* (†).

Aan

(*) STORCH IV. 287, 288.

(†) BACKMEISTER *Ruſſ. Bibl.* III. 221—236. Het berigt hunner reizen en bevindingen op dezelve, is zeer belangrijk om hunne wijze van zien. Het geen hun het

Aan BORREEL waren openingen gegeven, dat het den Czaar niet onaangenaam zijn zoude, indien de Staten-Generaal zich wilden bemoeijen met de bemiddeling van den vredehandel tusschen denzelven en de kroon van *Zweden*. De geleerde NICOLAAS HEINSIUS, destijds resident aan het hof van *Stokholm*, kreeg last om zich als envoyé naar het hof van *Moscow* te begeven, en was aldaar in den jare 1670 aanwezig. Hij ontving op zijne memorien zulk duister antwoord, dat hij de oogmerken van zijne meesters niet kunnende bevorderen, moest besluiten, om, hoezeer onverrigter zake, terug te keeren (*).

Deze poging moet met dit alles zeer aangenaam geweest zijn, aan den Grootvorst, vermits deze in hetzelfde jaar wederom eene plegtige ambassade naar *Holland* zond, ter aankweeking van vriendschap. Het geleide van AITZEMA missende, kunnen wij hiervan geene andere berigten geven, als dat JEMEL UKRAINOF, die later de belangen van den Hollandschen handel zoo bijzonder begunstigde, de-

het meest in *Spanje* verwonderde, was dat zij aldaar nooit een dronken mensch hadden ontmoet. enz.

(*) SYLVIUS *vervolg op* AITZEMA I. 112.

deze ambasſade als kanſelier vergezelde (*), en dat de Czaar bij deze gelegenheid, eindelijk voldeed aan de begeerte der Staten-Generaal, met betrekking tot den titel van *Hoog Mogende Heeren* (†).

De Vorst had ook ten tijde van den ongelukkigen oorlog in den jare 1672, een zigtbaar belang geſteld in het behoud van den Staat, en bezendingen gedaan aan de mogendheden van *Europa*, met name aan de hoven van *London* en *Parys* (§). Een dezer gezantſchappen kwam in februarij van het jaar 1673 in *den Haag*, had gehoor bij de Staten-Generaal en vertrok eerlang naar *Engeland*, tot volbrenging van den bekomen last (⁂).

Omtrent dezen tijd hield de Czaar een' bijzonder gelastigden in *Holland*, om bekwame perſonen, in verſchillende vakken, die genegen waren naar *Rusland* te gaan, in dienst te nemen, met namen . . . WERSTIN, een Duitsch kapitein. Door dezen was het, dat LE FORT en zoo vele anderen uit deze gewesten naar het noorden togen, en er de bekwaamhe-

(*) V. KLENCK 69.
(†) SYLVIUS I. 126 en 132.
(§) V. KLENCK. 86.
(⁂) *Hollandſ. Mercurius*, 1673. 27.

heden en kundigheden van het beschaafd *Europa* meer en meer bekend maakten en in werking bragten (*).

Naauwelijks was de Staat in 1674, eenigzins bekomen van de rampen dezes oorlogs, of de hooge regering oordeelde het van belang, om eene plegtige bezending aan den Grootvorst te doen, niet alleen ter bevordering van den handel, maar ook, om, vermits de Koning van *Zweden* zich bij de vijanden van den Staat gevoegd had, den Czaar te bewegen, om dien Vorst tot vredelievende gevoelens te brengen, en vooral te zorgen, dat de Zweden niets ten nadeele van den Hollandschen handel aan het Russische hof bewerkten (†). Wijsselijk werd tot volbrenging van dezen last gekozen de heer KOENRAAD VAN KLENCK, heer van *Lohrheym* en *Ohrzee*, reeds vermeld, die voor eenige jaren uit *Rusland* met groote schatten naar *Amsterdam* verhuisd, aldaar zijne handelsbetrekkingen op *Rusland* had aangehouden (§), en lid van de regering dier

(*) V. HALEM I. 54.

(†) Tweejarige geschied. Amst. 1678, 4°. 413.

(§) In 1674, hadden de drie huizen KLENCK BERNARD en VOGELAAR, te Amsterdam de hof-commissien. KILBURGER bij BUSSCHING III. 324.

dier ſtad en van den Staat was geworden Hij was bij den handel opgevoed, en zeer ervaren in de Rusſiſche taal; hij kende verders den ſtand van zaken aan het hof, en had in zijne vorige betrekkingen bijzondere gunst van den Czaar genoten. Hij werd voorzien met geloofsbrieven, zoo van den Stadhouder Prins WILLEM III, als van de Staten-Generaal, en men gaf hier bij aan hem den titel van *den grooten ambasſadeur*. Van deze benoeming werd aan het Rusſiſche hof vooloopige kennis gegeven met eenen brief, tot bezorging van welken de kapitein RICHARD KEIZER vooraf werd gezonden.

Eerlang ging hij op reis met een gevolg van meer dan vijftig perſonen, waar onder vijf edellieden van ambasſade, aan welker hoofd JOHAN WILLEM BARON VAN KELLER, domheer te *Utrecht* ſtond, als opperhofmeester, met den naam van *marſchalk van het gezantſchap*. Alle waren zij uitgerust met eene pracht en rijkdom, welke die van alle vorige gezantſchappen verre overtrof. Bij de keuze der geſchenken had men zich niet alleen op pracht en kostbaarheid, maar ook op de bruikbaarheid en het in het oogvallende toegelegd (*).

Leest

(*) Wij vermelden alleen uit de lange lijst, een ſpier

Leest men het wel geſchreven verhaal van deze ambasſade, te gelijk met de niet minder belangrijke ***memorien van*** CARLISLE, dan bevindt men, dat de behandeling dezer twee ambasſadeurs, als de dag met den nacht van elkander verſchilt, zoo veel leed en teleurſtelling de graaf ondervond, zoo veel genoegen en eere genoot VAN KLENCK. De voorloopige toeſtel tot de ontvangst, daar een golwa of overſte van het hof, MICHAEL OUWAROF, gedurende vijf weken te ***Archangel*** met een groot gevolg op hem gewacht had, om hem van des Czaars wege te verwelkomen, had reeds den nijd der Engelſchen zoodanig gewekt, dat zij, hoe zeer de Hollandſche koopvaardijſchepen in den jare 1675, in eenen tijd van oorlog, den graaf bij zijne aankomst te ***Archangel*** met eereſchoten en andere bewijzen van beleefdheid ontvangen hadden, nu na het ſluiten van den vrede zelfs geene vlaggen lieten waaijen, bij de aankomst van den Hollandſchen ambasſadeur. Wij

ſpier witte hengst van zeldzame ſchoonheid, acht uitſtekend fraaije zwarte koetspaarden, alle kostbaar met rijk geborduurde dekkleeden, tuigen enz. uitgerust; eene geheel vergulde ſtaatſiekoets. Groote kristallen kerk- en kamer-kroonen, gedreven zilverwerk, groote bekers, enz.

Wij kunnen geen breed verhaal geven van de reize naar en het onthaal te *Moscow*. Niets ondervond de gezant van het vroeger wantrouwen en van vroegere onachtzaamheid; men voorkwam hem als het ware met beleefdheden, zoo te *Archangel*, als op de reis en in de hoofdstad. Niet alleen, dat men aldaar dadelijk van het voornemen afzag, om aan hem geene meerder eere te bewijzen, dan aan den Ambassadeur BOREEL betoond was, zoo dra hij had aangetoond, dat hij kwam met het karakter van *grooten gezant*, dat de Czaar nu aan de Staten-Generaal den titel van *Hoog Mogende Heeren* had gegeven, en dat men hem alzoo moeste ontvangen, met gelijk bewijs van eere als de gezanten van gekroonde hoofden, en dezelfde staatsie, als voor twee jaren met den ambassadeur van *Zweden* had plaats gevonden (*), maar hij werd zelfs vrijgelaten van den last, om gestadig vergezeld te zijn van de prestaven of ceremoniemeesters van welke alle vorige ambassadeurs (en vooral CARLISLE) zoo veel moeite hadden ondervonden; ook werd aan de leden van zijn hofgezin toegestaan buiten huis te komen, vóór de eerste audientie, of *vóór dat zij de kla-*

(*) *Holl. Merc.* 1676. 13. Aldaar is een breedvoerig verhaal der intrede enz.

klare oogen van den Czaar gezien hadden; zoo men dit noemde, eene gunst nooit aan eenig ander gezantschap toegestaan.

Tot eene van beide zaken meenen wij veilig te mogen besluiten, of dat de beschaving en nadering van het Russische hof der Europische beleefdheid reeds zeer aanmerkelijk en wel in de laatste tien jaren, als met reuzenschreden was gevorderd, of dat de Hollandsche natie boven andere bij den Czaar in gunst en aan het hof en in *Rusland* in aanzien en ontzag was gestegen. Wij vonden vele wenken voor het laatste. De beide laatste boijaren of staatsministers, JURRIE DOLGOROUKKI en ARTEMIN MATWEOFF, betoonden vooral dat zij den ambassadeur en de Hollanders wilden verpligten.

Weinig tijds na het eerste gehoor overleed de Czaar, en hoezeer VAN KLENCK door dit sterfgeval zijne pogingen zag mislukken, om eene alliantie tegen *Zweden* te sluiten, bragt hij echter te wege, dat er eene aanzienlijke Russische magt op de Zweedsche grenzen werd bijeengebragt, wier aanwezigheid den Koning verpligtte, een sterk legercorps in het rijk te houden, met welker zending naar *Duitschland* hij anders de magt der vijanden grootelijks zoude hebben versterkt.

In een ander voornaam oogmerk zijner zending, om voor de Perſiaanſche en Armeniſche kooplieden verlof te bekomen, de Perſiſche waren over de *Caspiſche zee* door het Rusſiſche rijk naar *Archangel* te mogen voeren, waartoe alle voormalige Hollandſche ambasſadeurs vergeefs gehandeld hadden, ſlaagde hij insgelijks naar wensch. De bijzondere klagten van kooplieden ſchenen reeds vroeger opgeheven te zijn; hieromtrent is ten minſte niets in zijnen lastbrief of in de handelingen zijner legatie vermeld. Het wordt wel uit dezen kennelijk, dat de raad aan de eerſte Hollandſche ambasſadeurs, door de kooplieden gegeven: *om door vele geſchenken zich den weg tot goede beſoignes te banen*, als nog zijne waarde had en wel gegrond was. Verbazend groot is de lijst der geſchenken (*) aan allerleije ſoort

(*) Vooral van wijnen en ſterke dranken. De ambasſadeur moet een geheel magazijn in *Moscow* in voorraad gehad hebben. Behalve het noodige voor eene hofhouding van meer dan zestig bekende perſonen en voor het bijna dagelijks onthaal van Nederlandſche kooplieden en Rusſiſche grooten, waarbij telkens zooveel gedronken werd, dat men geſtadig melding maakt van het opvolgen der toenmalige etiquette, om op den volgenden of tweeden dag te doen betuigen: *dat*

ſoort van ambtenaren, welke tevens met wederkeerige heuschheid werden beantwoord. Het verhaal zijner reize geeft verders het beste berigt, hoevele aanzienlijke Hollandſche kooplieden destijds in *Rusland* gevestigd waren, te *Archangel*, te *Wologda*, *Jeroslaw* en vooral te *Moscow*, alwaar een corps van meer dan zestig Duitſche kooplieden hem bij den ſtatelijken en overprachtigen intogt, te paard op het kostbaarste uitgerust en met Oranje-echarpes voorzien opwachteden. Wij hebben de namen der Hollandſche kooplieden reeds in het werk vermeld; er waren toen reeds Nederlanders in voorname posten ten hove; de heer THOMAS KELLERMAN was Goost en had zeer veel invloeds; de heer ANDRIES WINIUS was tolk van wege den Czaar; aan eene rijke Rusſiſche vrouw gehuwd, leefde hij in grooten luister en werd naderhand geheimraad en kanſelier van den gouverneur van *Siberiën*.

Czaar

dat men nog niet wederom op zijn ſtel was, is er bijna dagelijks melding van geſchenken van okshoofden gewone wijn, ankers brandewijn, ſtoopen fijne wijnen en likeuren enz. Bij zijn vertrek werd het overſchot door den keldermeester van den Czaar overgenomen en wel voor tweeduizend dukaten, in eens; men had het uiterſte niet gerekend.

Czaar FEODOR gaf van het overlijden van zijnen vader en van zijne troonbeklimming op de meest vriendelijke wijze kennis aan de Staten-Generaal, door het zenden van een' gezant, die op den negenden van zomermaand 1676, met gewone ſtaatſie, gehoor erlangde en verzekering deed van de genegenheid zijnes meesters (*).

Het overlijden van den Czaar ALEXIS maakte geene verandering in de gunst ten hove. De groote gezant nam den rouw aan op het ſtatelijkſte, en na nieuwe geloofsbrieven bekomen te hebben, legde hij het plegtig bezoek van rouwbeklag af bij den jongen Vorst FEODOR. Hij vernieuwde de betuigingen der genegenheid van den Staat tot het onderhouden eener beſtendige vriendſchap, en de ministers verzekerden hem dit wederkeerig van de zijde des Monarchs, met bijvoeging: *dat het nog beter zoude worden* (†).

Dit volgde ook waarſchijnlijk voor den handel; wij vonden ten minſte vermeld, dat het handelhuis ADOLPH HOUTMAN EN ZOON de vrijheid verwierf, om granen uit te voeren, waarvan geene vroegere voorbeelden zijn (§).

De

(*) *Holl. Merc.* 1676, 101.

(†) *Reisverhaal van* VAN KLENCK op vele plaatſen.

(§) STORCH IV. 150.

De Staten-Generaal droegen voor dien handel destijds de meeste zorg, en om de asſuradeurs voor de ſchade, door de late reizen, te bewaren, werd er op het rekwest van de kooplieden en geinteresſeerden door dezelve, bij publicatie van den twee- en- twintigſten van grasmaand bepaald, dat geene ſchepen dezer landen of andere, die van *Archangel* herwaarts varen, later van daar zouden mogen vertrekken, dan op den eerſten van herfstmaand, oude ſtijl (*).

Van bijzondere betrekkingen tusſchen den Czaar FEODOR en den Staat zijn geene berigten; alleen, dat hij in 1681 een gezant herwaarts zond. Van dezen vinden wij ſlechts vermeld, dat hij, met een der Hollandſche ſchepen naar *Rusland* zullende te rug reizen, groote moeite veroorzaakte in het *Vlie*. Geen denkbeeld kunnende vormen van de noodzakelijkheid, om met een ſchip naar wind en ſtroom te wachten, eischte hij van den ſchipper, even als van een' voerman, dat deze, zoodra hij aan boord was gekomen, vertrekken zoude, en ging hierbij met zoo veel drift te werk, dat hij den ſchipper en het volk van boord wilde jagen en de touwen zou-

(*) *Holl. Merc.* 1679.

zoude gekapt hebben, indien de tolk dit niet had belet. De wrevel liep bij het gebruik van wapenen zoo hoog, dat Hun Hoog Mogende den hofmeester van ſtaat met een jagt en de noodige manſchap naar het *Vlie* moesten zenden, om den gezant tot reden te brengen, met last om hem des noods te ontwapenen en de geweren enz., in eene kist te doen ſluiten, om ze door den ſchipper in *Rusland* wederom te doen overgeven. Hij hield zoodanig vol, dat de hofmeester, de heer HESSELT VAN DINTER, tot den laatſten ernstigen maatregel moest overgaan (*).

Het werd ons waarſchijnlijk, dat de heer JOHAN WILLEM BARON VAN KELLER, de gewezen marſchalk, gedurende den tijd der regering van FEODOR, als envoyé of reſident van wege den Staat naar *Moscow* is gegaan en aldaar eenigen tijd is gebleven (†).

In het eerst mogen de Nederlanders en de andere vreemdelingen, door WERSTIN den gelastigden van den Czaar ALEXIS, voor den dienst van *Rusland* aangenomen, door of op naam van Czaar FEODOR, met mindere belang-

(*) SYLVIUS II. 8. c.

(†) WITSEN, *N. en O. Tartarijen. Voorrede.*

langſtelling zijn ontvangen, het lot van LE FORT zelven en van zoo vele Nederlanders in het tijdvak der regering van FEODOR, van 1675 tot 1682 in den krijgsdienst aangenomen, ſtrekt ten voldoenden bewijze, dat ook deze Czaar belangſtelde in de meerdere kennis en beſchaving bij de vreemdelingen, en het wordt alzoo waarſchijnlijk, dat ook in dien tijd de zucht aan het Rusſiſche hof, voor de Hollanders eerder vermeerderd dan verminderd is.

Wij meenen alzoo ten volle betoogd te hebben, dat er van de vroegſte tijden af betrekkingen tusſchen *Rusland* en *Nederland* hebben beſtaan, en dat deze zijn aangekweekt zoo door gezantſchappen, als door den handel. De gezantſchappen mogen als kortſtondig vergeleken worden bij luchtverſchijnſelen, die ſlechts voor eenen tijd de aandacht wekken; het is opmerkelijk, dat door de Czaren aan geene mogendheid zoo vele en zoo plegtige ambasſades zijn gezonden als aan den Staat der *Vereenigde Nederlanden;* het wordt bovendien hoogstwaarſchijnlijk, dat zij bij de Rusſen in het algemeen meerdere gevolgen hebben nagelaten, dan men in het eerſte zoude veronderſtellen. Gewoonlijk reisden de gezanten van daar met een zeer talrijk gevolg;

daar

daar het reizen aan de Rusfen verboden was, waren de thuis gekomene perfonen in hunne plaatfen menfchen van belang; die veel van de geziene wonderen in *Holland* konden verhalen, terwijl de pracht der uitrusting van de Nederlandfche gezantfchappen, en de kunst en kostbaarheid der gefchenken, van daar aangevoerd, de aandacht en de verwondering van de inwoners der plaatfen van *Archangel* tot *Moscow*, en van die hoofdftad moesten tot zich trekken, en hoog gefpannen denkbeelden doen ontftaan, over den rijkdom en het kunstvermogen in dat land.

Meer ftellig en meer algemeen waren de weldadige gevolgen van den koophandel, *die* volgens zeggen van STYL, *de verst afgelegene volken bijeen brengt, een' gezelligen band vlecht om de bewoners van alle werelddeelen, en de fchatten van elk land tot een eigendom maakt der geheele aarde;* van den koophandel, die buiten tegenfpraak de aangenaamfte en met den meesten lust aangenomene betrekkingen te wege brengt. Zoo dra de Rusfen bekend werden met de voortbrengfels van warmere en meer befchaafde gewesten, kregen zij kunstbehoeften, en aan deze niet kunnende voldoen, als door de ruiling der ruwe voortbrengfelen van hun land, ontftond er weldra meerdere drift en werk-

zaamheid om deze te bekomen en te vervoeren. De vreemdelingen, die aan hen wijn en brandewijn aanvoerden, of ftoffen tot betere kleeding, en meerder gemak of pronk in de huishouding, moesten hun welkom zijn, en van hier geftadige wrijving en meerdere beweging, zelfs eene wederkeerige nadering in de taal, waar bij de Hollanders boven de Engelfchen vele voordeelen hadden.

Wij vermeenen veilig uit dit alles als eene flotfom te mogen trekken, niet alleen dat de befchaving van *Rusland* reeds vroeg in de zeventiende eeuw is begonnen, en dat dezelve allengskens en trapswijze is voortgezet, maar ook, dat er ten tijde van de geboorte van Czaar PETER DEN GROOTEN in 1672, en ten tijde zijner kindschheid en eerfte jeugd tot 1690 reeds het fchemerlicht, ja het morgenrood beftond van den dag, die onder zijne regering aanbrak, als mede, dat de Nederlanders tot de eerfte beginfelen en voortgang van dit licht veel hebben bijgedragen; en eindelijk dat de Hollandfche natie in het geftelde tijdvak, zoo wel het meest geliefde als het meest bekende volk was bij de Rusfen, waar door derhalve de lust en de belangftelling van PETER in Hollanders en in de Hollandfche taal en zaken, zeer aanmerkelijk werd bevorderd en was voorbereid.

N.º II.

N.° II.

Brief van den Czaar van Moscovien *aan de Staten-Generaal.*

Hooge en Mogende Heeren Staten Generaal over de loffelijke fouveraine vrije en vereenigde Nederlanden. Lieve naburen en vrienden.

Wij verwittigen u en laten u weten, dat wij tot u zenden onze groote gezanten, dewelke zijn de generaal en admiraal, FRANÇOIS JACOBOWITS LE FORT, gouverneur van *Novogorod*, de generaal en commisfaris van oorlog, FEODOR ALEXOWITS GOLLOWIN, gouverneur van *Siberiën* en als kanfelier, de geheimraad PROCOPIUS BAGDANOWITS WOSCHNITSCHIN, gouverneur van *Bolkhow*, die van onzentwege reeds zijn vertrokken.

Het is dan daarom, Hooge en Mogende Heeren! dat onze groote en magtige Czaarfche Majesteit wenscht, dat gij dezen brief met eerbied ontvangt, en wij verzoeken u, dat wanneer onze gevolmagtigde gezanten op

uwe grenzen zullen gekomen zijn, gij ze niet alleenlijk met hun gevolg ontvangt, en de eere doet, die men aan hun karakter en ter hunner voldoening ſchuldig is, maar ook dat gij aan hen het gehoor toeſtaat waarom zij zullen vragen. Dit doende bevelen wij u, Hooge en Mogende Heeren! in de beſcherming des Almagtigen.

Uit ons Czaarsch hof in de groote reſidentie ſtad *Moscow* den achtſten van lentemaand in het jaar der ſchepping 7205, van onze regering het vijftiende (*).

(*) *Eur. Merc.* 1697, II. 101. REITS III. 231. NESTESEURANOI II. 169. SIJLVIUS, *vervolg op* AITZEMA IV. 1697.

N.° III.

N.° III.

Brieven van de Keurvorstinnen van Brandenburg *en* Hanover, *aangaande het bezoek bij den Czaar en het gezantſchap op de reis naar* Holland.

N.° 1. *Van de Keurvorstin van* Brandenburg, *naar het Fransch.*

Ik heb den grooten Czaar gezien. Hij had mij eene rendezvous gegeven te *Koppenbrugge*, een ſlot in het land van *Celle*, alwaar hij niet wist, dat de geheele familie komen zoude; dit was oorzaak, dat wij een geheel uur moesten handelen, eer wij hem konden zien; eindelijk ſtond hij toe, dat de Hertog van *Celle*, mijne moeder, mijne broeders en ik hem zouden bezoeken in de zaal, waar in hij zoude ſouperen, en waar in wij dan te zelfder tijd zouden intreden door eene andere deur. Hij wilde niet gezien zijn, door de menigte, die hij bij het inkomen op het voorhof bemerkt had, en zoude het vlek hierom bijna hebben willen verlaten.

Mevrouw mijne moeder en ik begonnen ons compliment te maken. Mijnheer LE FORT moest

moest voor hem antwoorden. Hij deed zich voor, als of hij beſchaamd was, en hield de hand voor het aangezigt, zeggende: *ik kan nicht ſprekken*, maar wij naderden hem terſtond en hij zette zich aan tafel, tusſchen mijne moeder en mij, alwaar wij hem beurteling onderhielden, nadat hij zich tot ééne onzer rigtte. Somtijds antwoordde hij zelf, ſomtijds liet hij dit doen door twee tolken, en waarlijk hij antwoordde op niets, of het was welgepast, en dat over alle onderwerpen, waarop het geſprek viel. Door de levendigheid van mijne moeder werden hem vele vragen voorgeſteld; op alles antwoordde hij zeer vaardig, en ik verwonderde mij, dat hij niet vermoeid was door de converſatie, vermits dit in zijn land zoo niet in gebruik zoude zijn.

Aangaande kuren bij hem, waarvan ik mij zoo veel grappigs had voorgeſteld, heb ik weinig gevonden, en het is niet in zijn vermogen om eenige te verhelpen. Men konde wel uit alles zien, dat hij geen meester had gehad, om zindelijk te leeren eten, maar hij deed alles natuurlijk en zonder dwang, hetwelk mij behaagde. Het was of hij te huis ware.

Nadat hij toegeſtaan had, dat de edellieden,
die

die den dienst waarnamen, konden binnen komen en ook de dames, die hij in den beginne niet had willen zien, liet hij voor zijn volk de deuren fluiten, doch dezelve weder openen voor zijnen gunfteling, dien hij *zijne regterhand* noemde (*). Daarna liet hij groote glazen brengen, en gaf last om niemand te laten gaan. Hij gaf aan ieder drie- of viermaal te drinken en zeide: *dat dit was om aan hun eere te bewijzen.*

Hij gaf het glas aan ieder zelf over. Een der aanwezigen wilde het ontvangen glas aan QUIRINI overhandigen, dan hij nam het dadelijk uit diens handen en gaf het zelf aan QUIRINI; dit is eene politesfe, waarop wij niet zouden gedacht hebben.

Ik liet muzijk maken, om te zien, hoe hij zich hierbij gedragen zoude. Hij zeide: *dat het hem behaagde, vooral* FERDINANDO, dien hij, gelijk de heeren van het hof, met een glas wijn beloonde.

Wij bleven bij de vier uren aan tafel, en dronken om hem te behagen op zijn Muscovitisch, dit is, alle te gelijk en ftaande, op de gezondheid van den Czaar. FREDERIK (†) werd

(*) Waarfchijnelijk MENZIKOFF.

(†) De Keurvorst van *Brandenburg*.

werd niet vergeten; vervolgens dronk hij weinig..

Ik verzocht den heer LE FORT om zijne ſpeellieden te ontbieden, die ook na het eten kwamen; doch de Czaar wilde niet beginnen met danſen, voor dat hij gezien had, hoe wij dansten, hetwelk wij daarop deden om hem te behagen, en ook om het van hem te zien; doch hij wilde of konde later niet beginnen, omdat hij geene handſchoenen had, en hij liet ze vergeefs zoeken bij zijnen geheelen trein. Mevrouw mijne moeder danste met den dikken commisſaris (*), en mijnheer LE FORT met de dochter van de gravin VON PLATEN. De kanſelier (†) danste voor, met de moeder van deze. Dit alles ging zeer deftig toe, en de Moscoviſche dans werd ſraai gevonden. Enfin wij waren zeer te vreden over den Czaar, en hij ſcheen het ook over ons te zijn. Ik wenschte wel, dat gij van de partij waart geweest, die ik u beſchrijf. Zoo gij het gepast oordeelt; kunt gij mijnheer den Keurvorst er mede diverteren.

Zie daar genoeg, om u te vermoeijen, maar ik kan het niet helpen; het is mij thans aange-

(*) GOLLOWIN.
(†) WOSCHNITSCHIN.

genaam, om van den Czaar te kunnen ſpreken, en geloof mij ik zoude er meer van kunnen zeggen.

Ik blijf genegen om u te dienen.

(*get.*) SOPHIE CHARLOTTE.

P. S. De hofnar van den Czaar kwam ook voor den dag. Die is dan wel gek. Wij moesten wel lagchen, toen wij zagen, hoe den Czaar eene groote bezem nam en hem daar mede afveegde.

N.° 2. *Van de Keurvorstin van* Hanover, *uit het Hoogduitsch.*

Herrenhauſen, den elfden van oogstmaand 1697.

Nu moet ik u verhalen, dat wij den grooten Czaar gezien hebben. Zijne Majesteit wordt van wege den Keurvorst van *Brandenburg* geheel vrijgehouden tot aan *Wezel* toe. Zij moesten door *Koppenbrugge* gaan, hetwelk een leen is van dit huis, en aan den Vorst van *Nasſau* in *Vriesland* behoort.

Daar wij audientie bij zijne Czaarſche Majesteit lieten verzoeken, (hij wil overal *incognito* zijn, en de drie ambassadeurs voeren den

den ſtaat), zoo liet hij zich welgevallen om ons in het particulier te zien, mij, mijne dochter (*), den hertog van *Celle* (†) en mijne drie zonen (§). Schoon het vijf groote mijlen van hier is, gingen wij met groote vreugde heen. KOPPESTEIN was vooraf gezonden, om alles tot de opwachting en het onthaal gereed te maken.

Wij waren er vroeger dan de Moscoviters, die eerst om acht uur aankwamen en aan een boerenhuis aftraden. Er had zich tegen afſpraak zulk eene groote menigte menſchen verzameld, dat de Czaar niet wist, hoe hij ongezien en onbekend voorbij zoude komen. Hierover moesten wij lang capituleren. In het eind liet mijn zoon de menſchen door de gardes wegjagen, en inmiddels dat nu de gezanten met den trein kwamen, ſloop de Czaar langs een' kleinen trap in zijne kamer, die achter de eetzaal was.

Hier kwamen wij nu alle bij Zijne Majes-

(*) De Keurvorstin van *Brandenburg*, van wie de vorige brief was.

(†) Hertog GEORG WILLEM.

(§) De Keurvorst GEORG LODEWYK en de Prinſen CHRISTIAAN en ERNST AUGUST.

jesteit, en de eerste ambasſadeur, mijnheer LE FORT, van *Geneve*, was onze tolk. De Czaar is een lang heer, ſchoon van gezigt, knap van postuur, en heeft eene groote levendigheid van geest. Hij geeft een goed en vaardig beſcheid, maar hij konde wel meer beſchaafd zijn bij zoo vele voordeelen van de natuur.

Wij gingen ſpoedig aan tafel. De Heer KOPPESTEIN, nu als maarſchalk dienende, preſenteerde aan Z. M. het ſervet, dan dit begreep hij niet. Bij BRANDENBURG had men lampetten of gietbekkens gebruikt. Mijne dochter en ik plaatſten Z. M. tusſchen ons, en deze had een tolk aan elke zijde. Hij was regt vrolijk en zelfs vrij. Wij maakten zamen groote vriendſchap. Mijne dochter en de Czaar ruilden van ſnuifdoozen. Op die van Z. M. ſtaat zijn cijfer; die doos is bij mijne dochter in groote eere. Wij zaten wel lang aan tafel, doch de tijd viel ons gansch niet lang; al had het nog langer geduurd, want de Czaar was regt vrolijk, en ſprak geſtadig.

Mijne dochter liet hare Italiaanſche zangers komen, hetwelk hem wel beviel, doch hij zeide: *hij vroeg niet veel naar de muzijk.* Ik vroeg hem: *of hij dan een voorſtander was*

van de jagt. Hij zeide: *zijn vader had deze bijzonder bemind, dan hij had van jongs af eene pasfie gehad voor de zeevaart en voor vuurwerken.* Hij werkte er dikwijls zelf aan, en wees ons zijne handen, en liet ze voelen, hoe hard ze waren door den arbeid.

Na het eten liet Z. M. zijne fpeellieden komen, en wij dansten toen op het Moscovitisch, hetwelk veel aardiger is dan op zijn Poolsch; dit danfen duurde tot vier uren in den morgen.

Wij hadden ons nachtverblijf in een adelijk huis, niet ver van daar befteld, maar dewijl het reeds dag was, reden wij zonder te flapen herwaarts, buiten mate te vreden over onze vifite.

Het ware te lang, om u alles te melden, wat wij gezien hebben. De heer LE FORT en zijn neef zijn op het Fransch gekleed, en hebben veel verftand. Met de andere ambasfadeurs konden wij niet fpreken, ook niet met die menigte prinfen, die in het gevolg zijn. De Czaar die de flechte gelegenheid van het oord niet kende, meende ons des anderen daags weder te zien, en had zich voor ons willen oppronken; ook zijne lieden: hadden wij dat geweten, wij waren zoo ver niet weggegaan, en wedergekomen. Mijnheer (der

Herr)

Herr) had ons regt vermaakt. Hij is wat buitengewoons; men kan hem niet beſchrijven, noch hem zich verbeelden, zonder hem te zien. Hij heeft een goed hart en edele ſentimenten. Hij heeft bij ons in het geheel niet gezopen, maar zijne lieden verſchrikkelijk, vooral toen wij weg waren. Koppestein heeft de ſabelvellen, die men aan hem geſchonken heeft, dubbeld en drie dubbeld verdiend, door het met hen uit te houden. Zij waren echter bij den dronk aardig en vrolijk. Koppestein heeft de overwinning op hen behaald. De drie Moscoviſche gezanten wisten toen zij wegreden, niets meer van zich zelven, zoo vol waren zij.

N.° 3. Van dezelve.

Herrnhauſen den 15/25 aug. 1697.

Dat de groote Czaar zoo galant zoude zijn, als de mooije teekening aanduidt, mag het verhaal zijner reize opſieren, maar zoo galant komt hij mij niet voor, en hadden wij zoo vele aanſlagen niet gemaakt, om hem te zien, hij zoude aan ons niet gedacht hebben.

In zijn land moeten de dames zich alle rood en wit blanketten (*), en daarom wordt er onder de bruilofts prefenten ook blanketfel vereerd. Hierdoor was het misfchien, dat de gravin PLATEN het meest aan de Moscoviters behaagde. Onze keurslijven zouden zij onder het danfen, als tot ons ligchaam behoorende, hebben aangezien, en de Czaar gezegd hebben: *wat hebben die Duitfche dames, doch duivelfche harde knokken.*

N.° 4. Van dezelve.

Herrnhaufen, den 5/15 *fept.* 1697.

Mijn goede vriend, de groote Czaar heeft mij vier fabelvellen gezonden en drie ftukken damast; dan deze zijn zoo klein, dat ik ze alleen voor ftoelen kan gebruiken. Zijne Czaarfche Majesteit diverteert zich in *Amfterdam*, door met de fchippers in het fpeelhuis te gaan. Hij bouwt daar zelf een fchip, want hij kent veertien handwerken in perfectie. Het is wel eene

(*) Het Rusfifche woord: *Krasna* beteekent en *rood* en *mooi*. V. WOENZEL, 97.

eene rare perſonaadje. Ik wilde om nog zoo veel niet, dat ik Zijne Majesteit en zijn hof niet gezien had. Zij hebben vier dwergen, waarvan twee zeer aardig, klein en wel opgevoed zijn; dan kuste hij den eenen, dien hij het liefſte had; dan kneep hij hem in de ooren. Onze kleine prinſes (*) nam hij ook bij beide en kuste ze tweemaal; de fontange (de muts) liep groot gevaar (†). Hij kuste ook haren broeder. Hij is een regt goed heer, doch ook boos er bij, zoo als in zijn land gebruikelijk is. Wanneer hij goed was opgevoed, dan zoude hij geheel volmaakt zijn, want hij bezit vele goede qualiteiten en heeft veel verſtand (§).

N°.

(*) SOPHIA DOROTHEA, oud tien jaren, later aan FREDRIK WILLEM I, Koning van *Pruisſen*, gehuwd.

(†) GEORG, later GEORG II, Koning van *Engeland*, toen veertien jaren oud.

(§) Overgenomen uit het werk van VON HALEM, I. 301—306, aanm. Deze brieven zijn ook geplaatst in MEIJNERS *und* VON SPITTLERS *Historiſches Magaſijn*, II. heft. 1, en in de *Memoires pour ſervir à l'Histoire de* CHARLOTTE SOPHIE, *par* ERMAN. *Berlin* 1801, p. 106.

N.º IV.

Het huisje of de hut van Czaar PETER *te* Zaandam.

Dit huisje, hetwelk onder de geringſte te *Zaandam* mag gerekend worden, ſtaat op het *Krimp* aan de westzijde, en in eene der meest afgelegene buurten van die plaats; het ontleent de eenige opmerkenswaardige zeldzaamheid van den voormaligen doorluchtigen bewoner.

Het is geheel van hout, op eenen ſteenen voet. Een gedeelte is wat hooger en ruimer gebouwd, en komt aan de ſtraat of liever aan het pad uit; een lager huisje ſchiet hier tegen aan; dit heeft den ingang van ter zijde, thans door den tuin, doch voorheen, toen ook dit gedeelte van *Zaandam* zeer digt bewoond was, door een ſteegje of gang. Het voorſte gebouw was in 1697 de woning van den ſmids-knecht GERRIT KIST; het achterſte gedeelte werd toen door eene weduwe van eenen anderen daglooner aan den Czaar ingeruimd. Het vertrek of de kamer is van eene ſtook- en eene ſlaapplaats voorzien; uit de kamer gaat men in een klein ſchuurtje, waaraan voorheen een lootsje was gehecht,

het-

hetwelk door ouderdom bouwvallig geworden, onlangs is weggenomen. Op den zolder is eene tweede slaapplaats.

Voor ruim dertig jaren was dit huisje bijna in vergetelheid; het achterste gedeelte werd toen, zoo wel als het voorste, door arbeidslieden bewoond; vroegen er vreemdelingen naar, dan werd het wel aangewezen, doch dit gebeurde weinig. Toen de doorluchtige reizigers, Keizer JOZEPHUS, de Koning van *Zweden* en de Grootvorst en Grootvorstin van *Rusland*, in 1781 en 1782 deze landen en deze plaats bezochten, werd ook dit huisje bezigtigd en vermits de dagbladen hiervan gewaagden, steeg hetzelve in vermaardheid.

Men sprak destijds veel van overblijfselen van den Czaar, van kleedingstukken en meubelen door hem gebruikt, ook van geschenken hier uit, die rijkelijk vergolden waren, dan dit is alles bezijden de waarheid. Weinig tijds nadat Keizerin ELISABETH den troon beklommen had, heeft de heer HOVY, destijds voornaam bankier te *Amsterdam*, last bekomen, om alles op te koopen voor rekening van het Russische hof; toen is alles wat er was, of maar opgegeven werd, als tot PETER betrekkelijk te zijn, tot zeer hooge prijzen overgenomen.

Een der graven ORLOW heeft, toen hij, vergezeld van den ridder VAN KINSBERGEN, dit huisje bezag, zijne hulde aan de nagedachtenis van den Czaar bewezen, door het fchenken van eenen gouden gedenkpenning, beftempeld met het borstbeeld van CATHARINA II. Deze medaille wordt als nog in het huisje met zorg bewaard.

Toen de Grootvorst en Grootvorstin, met den naam van graaf en gravin van het Noorden, het huisje bezochten, is de bewoner DIRK JACOBSEN DE VRIES zeer edelmoedig beloond. Men heeft toen aldaar eene teug wijns gedronken ter gedachtenis van PETER. De bewoner liet eenig berigt hiervan op de kelkjes plaatfen, en tot voor weinigen tijd waren er twee van bewaard Ook liggen er fragmenten van eene: *Eloge Historique de Pierre le Grand*, welke door den fchrijver, GUILLEAUME LE FEBURE, *Baron de St. Ildephont*, aan Hunne Keizerlijke Hoogheden in dit huisje is aangeboden. Het exemplaar, hetwelk hij in het huisje liet liggen, is deerlijk gehavend en beklad. Er zijn ook eenige meubelen en gereedfchappen van geringe waarde, doch zonder eenig blijk van echtheid, dat dezelve in 1697 door PETER zijn gebruikt; het opmerkelijkfte is de groote prent, met de

de afbeelding van den Czaar, waarvan reeds melding is gemaakt.

In 1803 liet de hertog van *Meklenburg* een model van dit huisje vervaardigen, om een geheel gelijk gebouw op een zijner lusthoven, ter gedachtenis van zijnen doorluchtigen bloedverwant, te ſtichten. Dit model is door den bekwamen timmerman, JACOB HOOGERBEETS, met de uiterſte naauwkeurigheid vervaardigd. Dezelve kunſtenaar heeft ſedert voor eigen vermaak, een gelijk model zamengeſteld, hetwelk meermalen door ons bezigtigd is, en naar ons inzien eene beste plaats waardig zoude zijn in verzamelingen van dergelijken aard.

Omtrent denzelfden tijd neigde dit achterhuis geheel ten val; toen is het in het openbaar geveild. Men had uitgeſtrooid dat voor hetzelve een groote prijs zoude gegeven worden, om het in ſtand te doen blijven. Men zette het hierom zeer hoog in den ſlag, dan er kwam geen bod. Vervolgens is het door den toenmaligen kastelein in de herberg: *de eendragt* gekocht, die veel belang hebbende bij de inſtandhouding van hetzelve, het, zonder er veranderingen aan te maken, eenigzins heeft doen onderhouden. Door denzelven is er vervolgens een boek aangelegd, waarin de bezoekers hunne namen kunnen teekenen. Zeer

aanzienlijk is derzelver getal; en onder deze vindt men zeer vele van perfonen in de gefchiedenis van onzen tijd bekend. In het jaar 1811 is dit huisje door NAPOLEON, bij deszelfs komst te *Zaandam*, bezocht. Hij bezag alles met geringe belangftelling, en betoonde hierbij zijne gewone lompheid en wrevel. Bij H. M. de Keizerin, die zeker, na gehoord te hebben, dat men de woni g van den Keizer van *Rusland* zoude bezoeken, iets verwachtte, hetwelk met hare denkbeelden van keizerlijken luister overeenkwam, wekte het zien der armoedige en bouwvallige hut, door de tegenftelling, een fchaterend gelach.

Onlangs heeft dit huisje eene bijzondere vermaardheid bekomen. ALEXANDER DE GEZEGENDE deze landen met een bezoek zullende vereeren, had reeds vroeg te kennen gegeven, dat *Zaandam*, om de betrekkingen tot de Rusfifche gefchiedenis, zeer zeker zoude bezocht worden. Voornemens om het verhaal van deze reis in een afgefcheiden werk te geven, ftellen wij uit, te vermelden, wat bij deze gelegenheid is voorgevallen, en zeggen nu alleen, dat deze nieuwe vermaardheid ons heeft overgehaald, om, daar er volftrekt geene goede afbeeldingen van het huisje beftonden, hetzelve zoo wel van binnen, als van buiten te doen afteekenen.

Toen

Toen Czaar PETER in dit huisje zijn verblijf hield, zeide een der bewoners van deze geringe buurt: *nu wij een keizer in ons midden hebben, nu mogen wij dit pad wel* de keizersgracht *noemen.* Een ander ſtelde voor, om aan het *Krimp* den naam van *Vorstenburg* te geven. Deze, of misſchien een derde ſloeg een bord, met dit woord beſchreven, aan het hoekhuis. Dit bord is nog aanwezig, en men heeft deze buurt wel eens met dezen naam genoemd.

N.°

Nº. V.

Afkondiging te Zaandam, *op den* 20 *van oogstmaand* 1697.

Burgemeesteren tot hun leedwezen vernomen hebbende, dat de baldadige jeugd haar niet en hadde ontzien, fommige voorname perfonen, die vreemdelingen zijn en onbekend willen blijven, te gooijen met fteenen en velerleije vuiligheid, verbieden dit aan een iegelijk bij dezen zeer fcherpelijk, om weer te doen, op de hoogfte boete en ftraffen daartoe ftaande, en dat de misdadigen aan den E. heer baljuw zullen worden overgegeven Hierme-de zij een ieder gewaarfchuwd, en elk wachte zich voor fchade en fchande.

N.

N.° VI.

Het winden van ſchepen over den dijk of dam te Zaandam.

Hiervan op drie plaatſen in den tekst geſproken zijnde, zoo vereischt dit, naar ons inzien, eenige opheldering, als zullende hetzelve anders door velen niet worden begrepen.

Het bouwen van ſchepen te *Zaandam* was allengskens toegenomen. In den beginne had men aldaar ſlechts kleine ſchepen getimmerd, die van de werven aan de binnenzaan, door de ſluizen in den dam, naar de buitenzaan konden komen; doch, toen men ook grootere ſchepen bouwde, moest men andere wegen inſlaan; het verleggen der werven was te moeijelijk, en men vervaardigde derhalve reeds in 1609 eenen overtoom aan den dam, om de ſchepen alzoo over den dijk te winden. Hier toe werd eene maatſchappij of reederij aangegaan, die al den toeſtel bekostigde, en zich hiervoor liet betalen naar de grootte van het ſchip, van tachtig tot twee honderd en vijſtig guldens toe.

Het winden van een ſcheepshol van een groen-

Groenlandsvaarder of van een Hinloper fluit van honderd twintig en meer voeten lengte, over een' dijk van honderd en vijftig voeten breedte en van zeven voeten hoogte, boven het gewone binnenwater, was zeker een werk van grooten omflag, en moeijelijker, om dat de ruimte tusfchen de huizen niet wijder was, dan vijfen-twintig voeten, en bovendien krom of met eene bogt liep.

De geheele weg werd dan belegd met in elkander fluitende balken. Het hellend vlak was naar de binnenzijde bij de negentig voeten lang; de vlakte boven op den dijk bij de twintig voeten, en de afloop naar het buitenwater bij de vijftig voeten. Nabij het midden werd op deze balken eene andere of dwarsbalk gelegd en vastgewerkt, die, *de leijer* geheeten, diende om de kiel aan de oostzijde te keeren. Aan de beide zijden van den dijk werden groote fpillen gezet met zware blokken en touwen, die aan dikke ijzeren bouten, door den voorfteven en de kiel geflagen, werden vastgemaakt. Alles werd fterk befmeerd, en vele voorzorgen werden er gebruikt, om het flingeren van het fchip, (*het zwaggen*), voortekomen; dan ging men aan het winden, zoo met de fpillen aan de west- en oostzijde van den overtoom, als met die op kielligters,

welke,

welke, vooral bij het overwinden van groote ſchepen, in de buitenzaan werden gelegd. Doorgaans was dit alles wel geregeld en op de beste wijze bezorgd, dan men konde ſomtijds niet beletten, dat de groote ſchepen hier bij veel leden, vermits het ſchip tweemaal op één punt in evenwigt kwam, wanneer bij het overkantelen alles wel eens knipte en kraakte, vooral bij droog weêr.

Bij het toenemen der welvaart en neringen werden weldra ook werven aan de buitenzaan opgerigt, en ſedert heeft men eindelijk geheel opgehouden met groote ſchepen aan de binnenzaan te timmeren; hierdoor werd de overtoom eerlang onnoodig, weshalve dezelve na 1718 is opgebroken, en de maatſchappij of reederij ontbonden.

Voorheen had dit overwinden zeer veelvuldige malen moeten geſchieden. Na het jaar 1700 verminderde dit allengskens; tusſchen dit jaar en den 10 van lentemaand 1718 waren er echter nog zeven-en-negentig ſchepen overgewonden (*).

N.°

(*) LOOSJES, *Beſchr. der Zaanlandſche dorpen*, bl. 117—131, alwaar zeer volledige berigten zijn, meerendeels gevonden in de aanteekeningen van MEINERT BLOEM, wiens vader de laatſte boekhou-

N.° VII.

Uit het doopboek der Euangelisch Lutherſche Gemeente te Zaandam.

De voorleden 18 augustus des morgens om 8 uur, is de Czaar of Grootvorst van *Moscovien*, PETER ALEXOWITS, met een Keuls ſchuitje met 6 Moscoviters alhier op *Sardam* incognito aangekomen, en heeft 8 dagen gelogeert op Krimpenburg, bij een ſmids-knecht van BOIJ THIJSSEN; daarna is hij naar *Amſterdam* gevaren, alwaar zijne groote ambasſade is aangekomen. Hij is 7 voeten lang; hij ging gekleed in Sardammer boeren kleeren; hij timmert op de admiraliteits werf en is een liefhebber van ſchepen (*).

N.°

houder was van de reederij; bij bl. 120 is de afbeelding van het afloopen van een ſchip. Zie ook het *Dictionaire de Marine*, bij COVENS *en* MORTIER, art. *Lancer*.

(*) Geſchreven met de kennelijke hand van Do. G. H. PETRI, destijds leeraar dier gemeente.

PETER DE GROOTE bij NICOLAAS WITSEN.

II. D. bl. 209.

Nº. VIII.

Getuigenis van ONNO ZWIER VAN HAREN, *aangaande* WITSEN, *in betrekking tot* PETER.

Hetzelve komt voor in het nooit volprezen dichtstuk: *de Geuzen.* Het is een gedeelte van den droom van Prins WILLEM I, alwaar hij, door de Hoop rondgeleid, wordt bekend gemaakt met het toekomend geluk van den Staat. Hij treedt in het kabinet van WITSEN:

En hier met minzaamheid ontvangen,
Is 't eerste dat hij gadeslaat
De beeldt'nis van een deftig wezen,
Daar eer en kunde in is te lezen
In 't Burgemeesterlijk gewaad.

De wereldkaart ligt hem voor de oogen,
't Kompas is in zijn regterhand.
Hij zoekt of MAALZON is bedrogen,
Of de omtrek wist van 't noorder strand.
Een Vorst, gekleed in *Lena's* (*) vellen,
Schijnt nieuwe wegen voorte stellen,

En

(*) De rivier in *Siberiën*, aan welks boorden de kostbaarste pelterijen vallen.

En wijst de kust van *Kolima* (*).
Een oog van 't beeld gaat derwaarts zweeven;
Het ander schijnt de wet te geven
Van *Suriname* aan *Jacatra*.

ORANJE voelt zich 't hart verblijden
Op 't aanzien van de aanstaande magt,
Die eens in naderende tijden
Het kapitool des Amstels wacht.
Hij vraagt: wie is 't, die ik zie zorgen
Van daar het Oost den frisschen morgen
In purpren glans naar 't Westen stiert,
Tot daar de zon op ijs en klippen
Van verre een bleeke straal laat glippen
En 't Noorderlicht de nachten siert?

't Is WITSEN, zegt de Hoop, geheeten
In Stads en Staatsbewind vermaard.
De jonge Vorst bij hem gezeten
Verstrekt ten wonder aan onze aard.
Hij, wien in 't afgelegen Noorden,
Europa's kundigheên bekoorden,
En die door 't nut naar glorie joeg —

Hij

(*) Destijds de laatste bekende rivier in het Oosten van *Siberiën*.

Hij vraagt: hoe doet men handel bloeijen,
Hoe 's werelds einden zamen vloeijen?
  En WITSENS geest is hem genoeg.

Dus in *Oasis* dorre zanden,
  Daar de aarde van den gloed versmacht;
Beschaafden TERMOSIRIS handen
  Den Griek, dien hem MINERVA bragt.
't Was niet genoeg in *Thebes* zalen
Den les in 't Rijksbestuur te halen,
  Zij deed hem vreugd in de armoe zien,
Daar nijverheid en vrede wonen,
Als 't voorbeeld aan een Vorst te toonen,
  Die eens aan menschen zou gebiên (*).

(*) *De Geuzen*, achtste zang, bl. 73.

N.° IX.

Uit de resolutien van heeren Bewindhebberen der Oost-Indische Compagnie; kamer Amsterdam.

Extra ordinaire vergadering.
Donderdag den 29 augustus 1697, des voormiddags om negen uren.

De luitenant VAN DER HULST ter vergadering binnen gestaan zijnde, heeft uit den naam en van wege het groot Moscovisch gezantschap voorgedragen en bekend gemaakt, dat eene hooge personagie (*) (die zich thans alhier incognito is ophoudende) wel genegenheid zoude hebben, om zich op de compagnies werf met het bezien van timmeren van schepen als anderszins, voor eenigen tijd te verlustigen, verzoekende ten dien einde dat het huis van den baas van de lijnbaan tot deszelfs verblijf mogte worden ingeruimd, alsmede een fregat van nieuw opgezet en aangebouwd worden, waar door hooggedachte personagie plaisir zoude geschieden.

Waar-

(*) De woorden: *Czaar Peter I.e*, staan hier op de kant.

Waarop gedelibereerd zijnde is goedgevonden het bovenſtaande volkomen te accorderen; zullende ten reguarde van het fregat aan de reſpective kameren geſchreven en qualificatie daartoe verzocht worden, mitsgaders onderſtaan van wat charter hooggemelde perſonagie hetzelve zoude begeren, hetzij van 130, het zij van 100 voeten lang, en waartoe de heer WITSEN bij deze wordt verzocht; des is het gemeend, zoo het met het welbehagen en de zinnelijkheid van die perſonagie konde overeen te brengen zijn, dat een fregat van 100 voeten lang wel het dienstigst zijn zoude voor de compagnie te timmeren.

Preſent de heeren GEELVINK, WITSEN, POLSBROEK, HOOFT, VAN DAM, VAN COLLEN, ALSTORPHIUS, VALCKENIER en DE WITT.

N.° X.

Brief van den Czaar aan den Patriarch van Rusland.

Uw Heiligheids brief van den dertienden augustus heb ik op den negentienden feptember ontvangen, en daaruit uwe goede genegenheid en gebed voor mij gezien, waar voor ik uw perfoon veelvuldigen dank betuig. Daar gij iets van ons verlangt te weten, zoo meld ik u, dat wij in de Nederlanden en in de ftad *Amfterdam* ons door Gods genade en uw gebed zeer wel bevinden, en het woord Gods tot onzen vader Adam gefproken, volgen; het welk wij wel niet uit noodzake doen, maar om goede inrigtingen in het zeewezen te maken, op dat wij na volledige kennis in dezen opgedaan te hebben, kunnen te rug komen, over de vijanden des naams Jefus Christus mogen zegepralen en door zijnen bijftand de zich aldaar bevindende Christenen mogen bevrijden. Dit zal tot aan den laatften adem mijn wensch zijn,

zijn, waarna ik mij aan de zalige kerk en uw gebed aanbeveel (*).

Amsterdam den
10 september 1697.

(*was get.*)
PETER.

Het opschrift was:

Aan
den Heiligen Patriarch,
ADRIAAN.

(*) Deze was waarschijnlijk dezelfde brief van den Czaar aan den Patriarch, die tot voor de verwoesting van *Moscow* op het *Kreml* bewaard werd in eene doos, door PETER zelven met snijwerk voorzien. Zie *Vaderlandsche letteroefeningen* 1814; N.° VIII. st. II. 409 uit DR. CLARKES *Travels* 1800.

N.°

N.° XI.

Uit het ceremonieboek van Amſterdam.

Pro memoriâ.

Op den 14 december 1697, wanneer de capitale justitie werd gedaan, te weten twee onthalsd, drie onder de galge en eenige gegeſeld en gebrandmerkt, is de Czaar of Grootvorst van *Moscoviën*, PETER ALEXOWITSCH, in perſoon mede op de puije van het ſtadhuis preſent geweest, en heeft den geheelen tijd uit het middelſte venſter gelegen en deze executie bijgewoond en naauwkeurig bezigtigd, gelijk hij alzoo alles, wat hem van tijd tot tijd voorkwam, heeft gedaan. Oud zijnde, omtrent 26 jaren, heel lang van perſoon, en vele zullen hierna niet gelooven, het geen mogelijk van hem beſchreven zal worden (*).

N.°

(*) Bladzijde 61 in fine en 62 in de kantteekening; ter gelegenheid van de executie van JAN HENDRIKS BLOEMZAAD, alias *Jan de Zilverſmid*, van *Deventer*, oud twintig jaren en JAN SIEVERTS, van *Koppenhagen*, oud zeven- en- twintig jaren, beide wegens manſlag onthalsd.

N.º XII.

Getuigenis van GILBERT BURNET, *Bisschop van* Salisbury *over* PETER.

Ik wachtte hem dikwijls op, en had order zoo wel van den Koning als van den Aartsbisschop en de Bisschoppen, om hem te vergezellen, en aan hem zulke onderrigtigen te geven van onzen Godsdienst en onze regeringsvorm, als hij begeerde te weten. Ik had goede tolken, zoo dat ik heel vrije redeneringen met hem had. Het is een man van een vurig naturel, zeer oploopend, en dierlijk in zijne driften; vermeerderende zijne aangeborene hitte met veel brandewijn te drinken, dien hij zorgvuldig overhaalt. Hij is aan stuiptrekkingen over zijn geheele ligchaam onderhevig, en zijn hoofd is er niet geheel vrij van. Het ontbreekt hem aan geene bekwaamheid, ja hij bezit meer kennis, dan men van zijne opvoeding, die zeer verwaarloosd is, zoude verwachten. Gebrek aan oordeel en veranderlijkheid doen zich echter in hem al te dikwijls en al te klaar op. Zijne natuurlijke bekwaamheid strekt geheel tot de werktuigkunde en de ambachten, en hij schijnt eerder door de natuur tot een scheepstimmerman, dan tot een

een groot Vorst gefchikt te zijn; dit was zijne voorname bezigheid en oefening, zoo lang hij zich hier ophield. Hij floeg dikwijls zelf de handen aan het werk, en alle die van zijn gevolg waren, moesten aan afteekeningen van fchepen arbeiden. Hij verhaalde mij, dat hij eene groote vloot naar *Azof* meende te zenden, om daarmede het Turkfche rijk aan te tasten, maar hij fcheen niet bekwaam te zijn, om zoo groot eene onderneming te besturen, fchoon zijn gedrag in zijne oorlogen naderhand meer beleid in hem ontdekt heeft, dan men toen ter tijd gewaar werd. Hij was begeerig om onze geloofsleer te verftaan, maar hij fcheen niet genegen, om de zaken in *Rusland* te hervormen. Hij had inderdaad voorgenomen de geleerdheid aan te moedigen en zijn volk te befchaven, met eenige van hen in vreemde landen te laten reizen en vreemdelingen aan te lokken, om onder hen te komen wonen. Hij fcheen nog voor zijne zuster en hare geheime aanflagen te vreezen. Daar was eene mengeling van goede hartstogten en geftrengheid in zijne gefteltenis. Hij is onverzaagd, maar verftaat weinig van den oorlog, en fchijnt er ook niet weetgierig naar te zijn. Na hem dikwijls gezien en veel met hem omgegaan te hebben, konde ik mij

niet

niet onthouden van de diepte van Gods voorzienigheid te aanbidden, die dezen doldriftigen man tot een volſtrekt gezag over zulk een groot deel van de wereld heeft verheven (*).

(*) History of his own times II. 221. *Historie van zijnen tijd.* (Nederduitſche vertaling) 8vo VI. 54. REITZ, III. 245. MEERMAN, discours. V. HALEM I. 113.

N.•

N.° XIII.

Over den Prins van Georgiën en *deszelfs vader, in betrekking tot* WITSEN.

De vader, doorgaans Czaar ARTSCHIL BAGARATION genoemd, was een Vorst van een derde deel der Georgifche of Grufynifche landen, te zamen *Iberiën* geheeten. Zijn aandeel werd *Imireti* genoemd, terwijl de andere deelen *Cartueele* en *Gaquetti* aan zijne broeders behoorden, die zich onder de befcherming van den Koning van *Perfiën* hadden begeven en der leere van MAHOMETH waren toegedaan. Czaar ARTSCHIL deed belijdenis van den Griekfchen Godsdienst, en zoude hierom door de Perfen vervolgd zijn, volgens andere om de fchoonheid zijner vrouw. Het kwam tot eenen fellen oorlog in de ommeftreken van den berg *Caucafus*, met dat gevolg gevoerd, dat hij, land en luiden verloren hebbende, zijne toevlugt moest nemen tot den Czaar van *Moscoviën*. Vier jaren bleef hij in *Astracan*; twee zijner zonen, die nog jong waren, kwamen vooraf te *Moscow* en werden aldaar in gunst ontvangen;

gen;

gen; eerlang volgde de vader, die vervolgens in die hoofdſtad niet zonder luister leefde.

WITSEN geraakte in 1686 in de gelegenheid, om aan dezen Vorst vriendſchap en dienst te bewijzen, en vond bij denzelven zoo vele dankbaarheid, dat hij een brief ontving in de Gruſyniſche taal geſchreven, en verſierd was met Oosterſche pracht.

De Burgemeester heeft dezen brief in plaat medegedeeld en daarvan een zoogenoemd *fac ſimile* gegeven, dan voor den Nederlandſchen lezer was het meer wenſchelijk geweest, dat hij eene geheele vertaling van denzelven er had bijgevoegd, indien hij zulks niet door de overmaat van zedigheid had nagelaten. Hij geeft alleen het volgende, hetwelk dienen kan om des Vorſten dankbaarheid te kennen.

Door Gods genade, ARTSCHILLUS BAGARATIONIS, *uit den huize van* DAVID, *de twee-en-veertigſte Koning van* Iberia *en* Gaquetti. *Na voorafgaande dankzegging aan onzen Heere Jesus Christus niet minder in dit ons tegenwoordig ongeluk, als eertijds gelukkiger in onzen Koninklijken troon geſteld. Wij zenden dezen brief aan U E. voorzigtige en deugdzame heer* NICOLAAS WITSEN, *om kennis en vriendſchap te maken in eene zuivere liefde met U, heldere en eerlijke man,* *on-*

onder de wijzen van de Hollandſche Republiek tot Burgemeester en medebeſtuurder van de magtige ſtad Amſterdam *verkooren enz. Wij hebben het onzen pligt geacht met dezen onzen brief U E. te bedanken voor genomene moeite in enz. en bidden ernstelijk dat alzoo wilt voortgaan. De almagtige* God *overſtelpe U E. met volle genoegen en zijne genade.*

Moscow, *den* 17 *december in het jaar der wereld* 7195 (1686).

Deze bekendheid met den vader gaf aanleiding, dat de zoon ALEXANDER, bij zijne komst hier te lande door WITSEN met onderſcheiding werd behandeld.

De vader was door het onthaal, aan den zoon bewezen, zoo dankbaar, dat dezelve den volgenden brief in de latijnſche taal aan WITSEN zond.

Dei gratia, qui e radice DABIDIS *atque* SALOMONIS, *familiæ* PAGRATII *totius* Lychtimeriæ *Rex*, ARSZIL BACHTANGEADES.

Amico nostro charisſimo, nec non benefactori magnifico, domino, NICOLAO WITSEN, *Burgomistro, ſalus.*

Princeps oratorum, DEMOSTHENES, *interrogatus, quidnam habet homo ſimile Deo? in-*

inquit: benefacere. *Hoc igitur virtutis ſplendore multos ac varios ſuperfuit veſtra munificentia. Nam non aliter alienos quam ſuos conſanguineos ornare beneficiis non denegaſti, cujus atque amoris verus teſtis filius noſter* ALEXANDER, *qui variis bonis per veſtrum amorem et laborem abundans depropagavit nobis. Ob id ergo maximas agimus gratias veſtro amori et labori. Verus enim amicus cognoſcitur:*

Labore,
Amore,
More,
Ore,
Re.
Salve.

WITSEN geeft de volgende vertaling van dezen brief:

Door Gods genade wij, geſproten uit den wortel van DAVID *en van* SALOMON *en de ſtamme* PAGRATIUS, *koning van het geheele rijk*, Lychtimeria ARSZIL BACHTANGEADES.

Aan onzen lieven vriend en edelmoedigen weldoender, den heer NICOLAAS WITSEN, *Burgemeeſter, zij veel heil.*

De prins der welſprekendheid, DEMOSTHENES, *gevraagd wat dat de menſch hadde Gode gelijk? zeide:* wel te doen. *Dit heeft*

uwe

uwe heerlijkheid en glinsterende deugd aan velen dikmaals bewezen, die den vreemden gehandeld hebt in weldaden, als eigene bloedvrienden, van welke liefde en goeddoen mijn zoon ALEXANDER *een ware getuige is, die ons verhaald heeft, hoe UE. uit liefde overvloediglijk hem veel goeds hebt toegebragt, wes wij daarover hooglijk danken, roemende uwen arbeid en de liefde, want een waar vriend wordt gekend, uit arbeid, liefde, goed gedrag, de mond en de zaak zelve, vaarwel!*

Deze brief was wederom gelijk de vorige versierd (*).

Er bestaat bij WITSEN een verhaal, uit eenen brief van *Schamachie* van den veertienden van grasmaand 1699, door een Armenisch koopman geschreven, dat deze Vorst door de grooten van *Bassachioch* tot hunnen Koning zoude aangenomen zijn, doch dat hij na vier maanden den rijkstaf gevoerd te hebben, nieuwe worstelingen te gemoet ziende, zijne waardigheid had nedergelegd en wederom naar *Moscow* zoude zijn gekomen; dan tegen de geloofwaardigheid van dezen schrijver in andere pun-

(*) Dezelve waren besloten in een' langwerpigen zak van roode zijde, en toegebonden met zilveren koorden, het zegel was gedrukt in wit was.

punten, verscheidene bedenkingen zijnde aangevoerd, beslissen wij dit niet; meer zeker is het, dat de zoon den rang van generaal-veldtuigmeester in het Russische leger heeft bekleed; dat hij krijgsgevangen is geworden in den slag van *Nerva*, en dat hij, toen het op het punt was, om uitgewisseld te worden tegen den Zweedschen generaal WACHTMEISTER, vijf kapiteins, zes luitenants en zeven vaandrigs, benevens den koninklijken secretaris TEPATI, in *Zweden* is gestorven. De vader stierf van verdriet en droefheid over den dood van dezen zoon. Hij benoemde den Czaar van *Rusland* tot erfgenaam van alle zijne Staten en regten. Zijne vorige onderdanen beschouwden dit testament van kracht, bij de aannadering van een Russisch leger in den jare 1722, en onderwierpen zich aan den schepter van PETER.

Zijne weduwe sleet verder hare dagen in droefheid en devotie. Beider dochter DAVIDA of DARIA leefde nog lang in *Petersburg*, en hield een groot gevolg. PETER vroeg haar eens, waarom zij zich niet ontsloeg van zoo vele kostgangers? waarop zij ten antwoord gaf: *ik kan niet besluiten, om zoo vele ongelukkige slagoffers van hunne getrouwheid wegtezen-*

den. Zij hebben hun vaderland om mij verlaten; zoo lang ik een brok brood heb, zal ik het met hen deelen.

Wij zouden ons beſtek te veel overſchrijden, indien wij al het goede, het welk van deze ongelukkige Vorsten is opgeteekend, willen vermelden. Gaarne brengt men eenige hulde aan de deugd, bij zoo veel rampſpoeds (*).

(*) VOLTAIRE V. 643. C. DE BRUYNS Reizen II. 451. *Anecdotes, Londres* 1792. III. 162.

Het overige is ontleend uit WITSENS *Noord- en Oost-Tartarijen*, 524—534. Aldaar is ook de afbeelding van het gelaat van vader en zoon.

N.°

N.° XIV.

Over den ſtaat der fabrijken en van den koophandel te Zaandam, *in of kort na* 1697.

Eene breedvoerige beſchouwing van den toenmaligen ſtaat van den koophandel en het fabrijkwezen in de *Zaanlandſche dorpen*, — waarmede wij bedoelen de dorpen *Oost-* en *West-zaandam* (thans de ſtad *Zaandam*) *West-zaan*, *Koog*, *Zaandyk*, *Wormerveer* en *Oost-zaañ*, en alzoo de beide bannen *Oost-* en *West-zanen*, zonder de destijds insgelijks bloeijende plaatſen, *Asſendelft*, *Krommenie*, *Wormer*, *Jisp* en *de Ryp* hier onder te betrekken, — zoude eene zeer belangrijke bijdrage kunnen worden, dan wij hebben dit vroeger nagelaten, om geene ſmartelijke vergelijking te doen maken met den ſtilſtand en de algemeene vermagering, welke wij zagen; nu er hoop is van herrijzing en herſtel, vermeenen wij iets te moeten zeggen, om eenig denkbeeld te geven van den voormaligen bloei, ten einde de zoo zeldzame belangſtelling van den Czaar in deze plaatſen te regtvaardigen.

In dien tijd was aldaar de groote ſtapel van

den Noordschen en Oosterschen houthandel bijna alleen gevestigd. Vijftig grootscheepmakersbazen waren er in den jare 1702, en deze hadden niet alleen alle hunne werven aan den gang, maar eenige dreven het bijna tot uitersten, door kracht van volk. Een hunner bragt twintig schepen in twee-en-twintig maanden te water, terwijl een ander een schip van negentig voeten te *Amsterdam* voor de palen leverde, waarvan vijf weken te voren de kiel gelegd was. Er waren destijds bij de twee honderd en vijftig houtzaagmolens, over de honderd en vijftig oliemolens, ten minste zestig pelmolens, bij de veertig papiermolens, zonder die tot het kloppen van den hennep en het malen van granen, verwaren, schors, tabak, snuif, mostaard en andere vakken van kleiner bedrijf te vermelden. De eigenaars der meeste molens dreven verders hun bedrijf met zoo veel ijver, dat zij dubbelde ploegen werkvolk hielden, om ook des nachts te kunnen malen, ten einde vooral *geen wind* (zoo als men hier zegt) *door de hekken te laten gaan.*

Van de 117 schepen, die in het jaar 1697 naar *Groenland* en *de Straat* zijn uitgevaren, behoorden meer dan twee-derde gedeelten aan ingezetenen van de beide gemelde bannen.

De

De trafijken hiertoe behoorende, als de traankokerijen, de lijmhuizen, de baardſnijderijen enz. waren meest alle hier gevestigd.

Let men verders hierbij op den bloei van den kleinen ſcheepsbouw voor binnenlandſche vaart en van booten enz., der mastwerven, der blokke- kompas- en zeilmakerijen, der lijnbanen, der anker- en andere ſmederijen; wijders op die van andere fabrijken en trafijken, als loodwit- en blaauwſelmakerijen, de ſtijſſelhuizen, de looijerijen, de pot- en weedasch-branderijen, het kaarſenmaken, de kuiperijen, het breiden der netten voor de groote visſcherij of de haringvangst, en voornamelijk het reeden van zeildoek; eindelijk op de drukte van het aanvoeren der onbewerkte en het afſchepen der bewerkte waren, en de levendigheid, die de algemeene bloei, voor de veren, winkels, en aan alle handwerken, tot het wel onderhouden van huizen, molens en fabrijken veroorzaakte, bij overmaat van nering en winst, — dan worden de algemeene berigten, dat men zorgen moest, dat de kinderen om het begin en einde van den gewonen ſchofttijd van de ſtraat moesten zijn, niet alleen ten volle geloofelijk, maar de reden van den vorigen rijkdom van dezen burgerſtaat, wordt alsdan ook volkomen opgelost, bij het

inachtnemen der oud Hollandsche spaarzaamheid en werkzaamheid, alsmede het ten minste gedeeltelijk en uiterlijk bestand zijn, tegen de bijna ongeloofelijke verliezen, schaden en winstdervingen in onzen tijd.

De eigenlijke koophandel der Zaandammers, vooral in granen, ook in assurancie en als scheepreeders, om te deelen in de voordeelen der vrachtvaart, was destijds ook zeer aanzienlijk. Wij vonden, behalve de reeds gemelde huizen CALF en BLOEM, melding van de voorname kantoren SALM, GROOT, LOUWEN, HONIGH, SEM, NEN, HOOFT, GYZEN, ROOS, SPECIAAL, KORF, DUYN, KUYPER, en meerderen.

N.°

N.° XV.

Request der kooplieden te Amſterdam, *op* Rusland *handelende.*

Aan de Edele Grootachtbare Heeren burgemeesteren en regeerders der ſtad Amſterdam.

Geven met ſchuldige eerbiedigheid te kennen de ondergeſchrevene Moſcoviſche negocianten, dat zijlieden, voornamentlijk na het groot Moscovisch gezantſchap in deze landen is, tot domestieke costen wel eenige gelden nodig hebben, om die tot welwezen van de negotie op die quartieren te worden gedistribueerd, dan dewijle ſulks bij geene vrijwillige gifte ofte contributie te vinden is, door de ongelijkheid van ieders reſpectieve intrest, en dat nogthans de billijkheid vereischt, dat elk van de Moscoviſche handelaars naar proportie van zijne belangen in de negotie daartoe contribueere, ſoo ſijn de ſupplianten te rade geworden, ſich te keeren tot UEdele Grootachtbare, ootmoedig verzoekende, dat UEd. Grootacht-

achtbare door hunne gunstige en gerefpecteerde voorfpraken, die zaak daar heen gelieft te dirigeeren, dat haar Hoog Mogende de heeren Staten-Generaal mogte welgevallen, om tot een fonds van de voorfc. benodigde gelden, de coopmanfchappen en goederen van hier uitgaande naar *Archangel*, en van daar binnen deze landen komende, te belasten met een half percento hooger, dan die tegenwoordig betalen, als wanneer zij fupplianten op dezelve fonds voor rekening van de gezamentlijke negocianten zouden uitfchieten of negotieeren, eene fumma van vijftig duizend guldens, omme die fumma met kennis van U Edele Grootachtbare te emploijeeren.

Sullende het voorfc. fournisfement uit gemelde verhooging van een half percento, binnen korten jare worden gevonden met den intrest van dien, alzoo gezeide half percento zoude kunnen worden ingevorderd, op die maniere, als het premie-geld, het geen Hun Hoog Mogende in den voorleden jare anno 1697, tot beveiliging van de zee hebben geordonneerd.

Gelijk dan ook de gemelde belastingen aanftonds fouden ophouden, foo dra de voorfc. hoofdfomme en verfchenene renten ten vollen afgelegd en betaald fullen fijn.

De

De ſupplianten verſoeken op het geene voorſchreven is UEdele Grootachtb. favorabele dispoſitie.

Het welk doende enz.

(was geteekend) ADOLF HOUTMAN EN ZOON, EGBERT THEESING, EDUARD BICKER, PIETER ERMEN, JOHANNES VAN DER BURGH SYBRANDSZ.N JAN THEESING, ABRAHAM GEORGIN, CHRISTOFFEL BRANTS, JACOB NIEUWPOORT en HENDRIK IMME, LEENDERT DE JONGE, LEONARD DEDERIKS, als procuratie hebbende van AARNOULT ERNST, MATTHYS STRAALMAN, GILLES VAN EYS, JOHANNES BOELENN en WILLEM VAN SCHIE, PIETER ENGELRUIJES, JACOBUS VISKORFF, ABRAHAM MOUTMAN, ROZEKRANS, JACOB LEEUW, JAN SEGERS VAN DORDT, PIETER BARTS, JOHANNES VAN HORSTEN, MATTHYS MUTEN, JAN BOELEN, JAN HEUTHER, CHRISTIAAN TIEWELEN, DIRK GEERKENS, ANTHONY BITNIE, PIETER OLOFF.

Abſenten die geconſenteerd hebben:

AREND BOS, PIETER BALDE, PIETER SEYEN, HENDRIK GROENEWOUD, ABRAHAM VAN OLDENHAD, ANTHONY TIMMERMAN.

Vertrokkene perſonen naar *Archangel*, die mede conſenteeren.

STEFFEN ELOUT, DANIEL SCARBOTTEUR.

N.° XVI.

Over het gedenkteeken ter nagedachtenis van den Czaar te Zaandam, *waar van de oprigting door den Koning van* Holland *was voorgenomen.*

Deze Vorst heeft een bijzonder belang gesteld, in het bewaren der nagedachtenis van het verblijf van den Czaar PETER, te *Zaandam.* Niet alleen heeft hij zorg willen dragen, dat het huisje door denzelven bewoond geweest, niet zoude worden afgebroken, door orde te stellen, om hetzelve, was zulks noodig, voor het rijk aan te koopen (*), maar hij heeft ook bij eene decisie, op den negen-en-twintigsten van wintermaand 1808, N.° 7, den minister van binnenlandsche zaken gelast, om aan hem een project aantebieden voor een gepast monument.

Reeds op den negenden van louwmaand 1809 gaf Z. E. de minister zijn verlangen aan de vierde klasse van het koninklijk instituut te kennen, dat dezelve hare gedachten aan hem me-

(*) MEERMAN, discours, p. 63.

mededeelde, omtrent de wijze, waarop het best aan de bij gemelde decisie uitgedrukte bedoelingen van Z. M. den Koning zoude worden voldaan.

De klasse nam dezen last gereedelijk op zich, en verschafte weldra drie teekeningen, met meerdere en mindere sieraden geordonneerd. Zij adviseerde voor de eenvoudigste; en als dan zoude dit gedenkteeken bestaan hebben, uit eene zuil, naar de Dorische, orde en van eene aanzienlijke hoogte, op een geëvenredigd voetstuk, het welk geschikt was voor een opschrift, door de derde klasse te ontwerpen.

Op de schaft der zuil zoude een scheepsroer, de drietand van NEPTUNUS en de slangenstaf van MERCURIUS worden gebeiteld, ter aanduiding, dat de bevordering van den scheepsbouw, de zeevaart en den koophandel, de hoofdbedoelingen waren van den Monarch bij dit verblijf, terwijl de top van de zuil zoude prijken met eene vergulde ster, de noordster, welke betrekkelijk op de zeevaart in het algemeen, hier tevens ten gepasten zinnebeelde zoude dienen van den Vorst, die stichter en schepper van de grootste zeemagt in het Noorden, zoo veel toebragt om zijne volken voor te lichten en ten baak te verstrekken.

Men oordeelde verders, dat dit gedenkteeken

ken, moest worden opgerigt, op den hoek van den hoogendijk (den hoogen horn) te *West-zaandam* aan de waterzijde, als nabij gelegen aan de woning en de werf, door PETER betrokken, alwaar het, bij het inkomen van de *Zaan* door een ieder te zien, zeker eene goede vertooning zoude hebben gemaakt.

De klasse had niet alleen het genoegen te ondervinden, dat haar advis met de teekeningen, door den minister aan den Koning werd aangeboden, maar zij zag ook hare pogingen met de lofspraak van den Vorst vereerd. Gewigtiger zaken hebben het ten uitvoer brengen van dit ontwerp belet.

N.°

N.° XVII.

Geloofsbrief door den eersten gewonen gezant, den graaf MATWEOFF, *bij het eerste gehoor aan de Staten-Generaal overhandigd.*

Wij, door Gods genade, Allerdoorluchtigste Grootmagtigste Groote Heer, Czaar en Grootvorst PETER ALEXOWITS enz. (*) groeten met behoorlijke eerbiedigheid de Hoog Mógende Heeren Staten-Generaal der loffelijke, vrije Vereenigde Nederlanden.

Wij doen te weten, dat wij de zaak van het zenden van eenen vasten en aangenamen gezant met groote genegendheid hebben overgelegd en dezelve nuttig beschouwd voor tegenwoordige en toekomende voorvallen, als in zich klaarblijkelijk begrijpende eene bijzondere en blijvende kracht, om de verbindtenis van eene bestendige vriendschap met welwillendheid te onderhouden.

Wij wenschen dit met hartelijke toegenegendheid, ook met onveranderlijke standvastigheid, op dat onze wederzijdsch voorvallende za-

(*) Hier volgen alle de titels.

zaken met wederzijdsch genoegen en tot nut en voordeel mogen worden afgedaan.

Overzulks hebben wij, Groote Heer, met Czaarfche grootheid wel aan U, Hoog Mogende Heeren gelieven te zenden als onze gewone gezanten den boijaar (*Okolnitsch*) Gouverneur van *Jeroslaw*, ANDREW ARTEMINOWITS MATTWEOFF, en onzen kanfelier IWAN WOLKOFF, die wij ter oorzake van wederzijdfche noodwendigheden, geboden hebben, eenigen tijd bij U Hoog Mogende te blijven en de geheimenisfen van dit gezantfchap voor te dragen, en tot bevordering der zaken getrouwelijk te overhandigen.

Wij twijfelen niet, of deze gewone gezanten van onze Czaarfche grootheid zullen aan U Hoog Mogende, wegens deze nodige zaken aangenaam en welgevallig zijn, en dat Gijl. aan hen alle vereischte en verdiende beleefdheid, zoo veel hun, ingevolge onze Czaarfche grootheid toekomt, zult bewijzen en de behulpzame hand bieden, en bij het aanbrengen van zaken in onzen naam en aan hen bevolen, met opregte trouw gehoor geven, op dat onze fterkmakende vriendfchap volkomentlijk werde onderhouden, ten einde beiderzijdfche raadflagen op het beste, nuttigfte en allerkragtigfte wortel mogen fchieten.

Waar

Waarmede wij Groote Heer naar onze Czaarſche goedheid U, Hoog Mogende Heeren in de beſcherming des Almagtigen Gods aanbevelen.

Geſchreven in onze groote reſidentieſtad *Moscow*, in het jaar na de ſchepping 7207 (1699) den 27 april, van onze regering het zeventiende (*).

(*) Uit de Leidſche courant van den 5 maart 1700 N.° 28, alwaar het gevonden wordt naar een afſchrift, om dien tijd te *Hamburg* in druk uitgegeven.

Wij hebben de ſlechte vertaling op eenige plaatſen duidelijkheidshalve moeten verbeteren.

N.°

N.º XVIII.

Over NICOLAAS CALF.

VOLTAIRE heeft zich in zijne zoogenoemde *historie van* Rusland *onder* PETER DEN GROOTEN, aangaande dezen man een uitſtap veroorlofd, die aanleiding heeft gegeven, dat er voorheen veel over dezen Zaandammer geſproken en geſchreven is, zoo zelfs, datmen nog allerleije verhalen heeft, over den *Marquis* of *Comte* DE VEAU, en over de zeldzame tegenſtellingen in zijne leefwijze te *Parys* en te *Zaandam*, enz.

Wij vermeenen onzen lezeren geenen ondienst te doen, indien wij, na de betrekkingen van de heeren CALF, vader en zoon, tot den Czaar vollediger, dan elders is vermeld, in den tekst te hebben aangewezen, het lot en bedrijf van den laatſten naar waarheid ontwikkelen, en wij doen dit te liever, om dat er zoo veel gezegd zijnde van de onbegrijpelijke losheid en ligtvaardigheid, waarmede VOLTAIRE in deze historie, welke hij echter als de eenigſte echte geſchiedenis van *Rusland* en PETER wil aangemerkt hebben, is te werk gegaan, eenig bewijs niet onaangenaam zal kunnen zijn. Wij geven een eenvoudig en kort

kort verhaal, en hieruit kan een ieder ligtelijk opmaken, wat er waar is aan het gesnap van dien schrijver *over den jongeling, dien de Czarin gaarne hoorde vertellen, die naar* Parys *ging om fransch te leeren, zich aldaar, hoezeer een Noordhollandsche boer zijnde,* Comte DE VEAU, *liet noemen, zich bij de prinsessen van den bloede aan tafel zette, zich gemeenlijk op de speelpartijen bij de Hertogin* VAN BERRY *liet vinden, en die meer dan eenig vreemdeling in* Parys *in aanzien was, en te* Zaandam *terug gekeerd, wederom als knecht op de scheepstimmerwerf van zijnen vader werkte, enz. enz.*

CLAAS CALF, die zich naderhand NICOLAAS noemde, was in het jaar 1676 geboren, en alzoo in 1717, toen de Czaar *Zaandam* voor de tweedemaal bezocht, een- en- veertig jaren oud.

Zijn vader CORNELIS MICHIELSZOON CALF, was wel een voornaam scheepsreeder, maar bezat geene scheepstimmerwerf. Deze had geene kosten gespaard aan de opvoeding van zijnen eenigen zoon, en oordeelde het, naar de gewoonte van dien tijd dienstig, dat deze opvoeding geëindigd werd, door reizen in vreemde landen, tot welke zijn reeds verworven rijkdom hem in staat stelde, en de veelvuldige betrekkingen in de voornaamste koop-

ſteden van *Europa*, den zoon van dienst konden zijn.

Deze vertrok op den tienden van zomermaand 1698 in gezelſchap van den heer TESTARD van *Haarlem*, over den *Briel* naar *Engeland*, en vervolgens over *Oostende* door *Vlaanderen* en *Braband* naar *Frankryk*; eenige maanden werden in *Parys* doorgebragt. De heer VAN HERSEELE vergezelde hem op eenen togt langs de kusten en door het zuiden van dat rijk, ook door *Spanje* en *Savoijen*. Te *Geneve* veranderde hij van reisgezelſchap. De heer NICOLAAS DE VICQ, zoon van den burgemeester van *Amſterdam*, die vergezeld was van den vermaarden WILLEM FLEERTMAN haalde hem over, om met hem naar *Italiën* te gaan, en hierop werden de voornaamſte ſteden en plaatſen bezocht, tot aan *Napels* toe. Te *Rome* zagen zij veel van de plegtigheden aan de verkiezing van eenen Paus verknocht. Men reisde vervolgens over *Venetiën* en door *Tyrol* en *Beijeren* naar *Weenen*. Na *Hongaryen* en *Bohemen* gezien te hebben, keerden zij eindelijk door *Duitschland* en het oostelijke deel van *Braband* naar het vaderland terug, na eene afwezigheid van ruim twee jaren.

Het bleek ons ten volle uit het dagboek de-

dezer reize, dat hij in alles als een jongman van aanzien en vermogen en met nut gereisd heeft. Veel was er bezigtigd. Zijn lust viel bijzonder op oudheden en beeldhouwwerk. Zeer vele penningen, gesnedene steenen, kunststukken in basrelief, beelden enz. werden er opgekocht, vooral te *Rome*, *Florence* en *Bononiën*, en van daar naar de zeehavens gezonden, om naar *Holland* te worden afgescheept. Opmerkelijk zijn vooral zijne aanteekeningen, om daar uit te kunnen zien, welke Hollandsche handelhuizen destijds in de bezochte koopsteden gevestigd waren.

Hij trad kort na de terugkomst, in den handel van zijnen vader, en bleef, hoezeer hij aan zijnen lust als bevorderaar en kenner van kunst toegaf, een zeer werkzaam en ondernemend koopman, door wiens zorg zoo wel als door die van den vader, het crediet van het handelhuis: CORNELIS CALF EN ZOON, zoodanig rees, dat de woorden: *zoo wis als Calf*, even gelijk die: *zoo wis als Pels* ten opzigte van het beroemde kantoor van DE WEDUWE PELS EN ZONEN te *Amsterdam*, ten spreekwoord werden, om alle zorg voor wanbetaling wegtenemen.

Hij huwde in 1702 aan AAFJE PIETERS. De bundel huwelijks gezangen, die voorzien zijn met eenen prachtigen titel, naar eene teeke-

ning van GOËREE, getuigde niet minder van de achting waarin hij ftond, als van den rijkdom, die bij de feestviering werd ten toon gefpreid.

Hij verloor deze vrouw in den jare 1713, zonder kinderen overtehouden. Het was waarfchijnlijk, dat hij tot afleiding der droefheid, de tweede reis naar *Frankryk* ondernam, die in wijnmaand 1713 begon en in herfstmaand des volgenden jaars eindigde.

Op deze reis zoude het dan geweest zijn, dat de heer CALF zoo veel van zich zelven als *Comte* DE VEAU zoude hebben doen fpreken, dan wij vonden in des mans eigene gefchriften hier van niets.

Uit dezelve bleek het wel, dat hij, vermits zijn vermogen hem zulks toeliet, te *Parys* op eenen zeer aanzienlijken voet leefde, doorgaans in gezelfchap en in een hôtel, met den heer JOHANNES THESING, zoon van een voornaam koopman op *Rusland*, te *Amfterdam*.

Toen de heeren WILLEM BUYS en SICCO VAN GOSLINGA, na het fluiten van den vrede van *Utrecht*, te *Parys* als ambasfadeurs van dezen Staat waren aangekomen, werd CALF gelijk eenige andere aanzienlijke Hollanders, destijds te *Parys* aanwezig, verzocht, om zich als edelman van het gezantfchap te willen doen

aan-

aanmerken, en hij liet zich deze kostbare eere welgevallen. Hij huurde met den heer THESING eene karosse met zes paarden en volledig staatsie-liverei voor vijf dienaren. Alzoo waren zij tegenwoordig bij de inhaling en bij het plegtig gehoor der ambassadeurs, en zoo bragten zij het hunne bij, om den stoet van dezelve, die zulk eenen bijzonderen naam verwierf, door deftige pracht te helpen vermeerderen, dan dit was slechts voor vijf dagen.

Het bleek ons wel, dat CALF door of met de ambassadeurs toegang verwierf, tot de feesten ten hove, dan hij maakte hiervan een spaarzaam gebruik; veel teekende hij op van het geen hij zag, doch alles met nedrigheid omtrent zich zelven. Hij zag onder het geleide der ambassadeurs zeer veel, waartoe hij anders misschien bezwaarlijk toegang zoude hebben gevonden; naauwkeurige berigten geeft hij, zoo als hij LODEWYK XIV zag in zijne kindschheid door ouderdom, en LODEWYK XV als kind. Met dankbaarheid erkende hij de beleefdheden door de heeren BUYS en GOSLINGA genoten, en wederkeerig onthaalde hij deze en andere voorname Hollandsche en Fransche heeren dikwijls aan zijne woning.

Vroeger had hij een bezoek erlangd van de prinsen DOLGORUKKI en ALEXANDER NA-

RISCHKIN, die hij waarſchijnlijk te *Zaandam* had leeren kennen, en bij PETER in groote gunst ſtonden. Hij bezocht hen vervolgens, en ſedert onthaalden zij elkander meermalen. In gezelſchap van de heeren VAN SLINGELANDT, HALEWYN, VAN SCHWARTZENBERG en andere bezag hij *Verſailles* en meerdere lusthoven van den Koning, met bijzondere aanſchrijving aan de intendanten. Overigens beſteedde hij te *Parys* den meeſten tijd, om verzamelingen van kunst en de werkplaatſen der kunstenaren te bezigtigen. Veel werd er door hem opgekocht.

Hij had ook op deze reis de voornaamſte koopſteden in het westen van *Frankryk* bezocht. Te *Bourdeaux* bevielen hem de zachte lucht en de aangename landsdouw zoodanig, dat hij gaarne bij zijnen neef MICHIEL CALF, als voornaam koopman aldaar gevestigd, zoude gebleven zijn, indien de begeerte van den vader hem dit niet had afgeraden.

Bij zijne terugkomst ſchikte hij zich wel wederom naar de Zaandammer gewoonte in het ſtuk der kleeding, dan wat men ook vertelle *van het werken met den bijl op de werf, van het beteeren eener heining*, enz. dit zijn ſprookjes, geheel der waarheid bezijden.

Het deftig huis door hem te *West-zaandam* ge-

gebouwd en als nog aanwezig, en de aanzienlijke hofstede *Polanen*, door hem bij *Halfwegen*, tusschen *Haarlem* en *Amsterdam* gesticht, welke wel voor eenige jaren is gesloopt, doch voorheen om den rijkdom in kostbaar en kunstig beeldwerk zoo beroemd was, en nog niet geheel vergeten is, strekken ten sprekenden bewijze, op welken voet hij leefde.

In 1718 hertrouwde hij aan GRIETJE LOUWEN. Ook dit huwelijk werd door vele dichters bezongen; de pracht der uitgave van deze verzen, was gelijk aan die des eersten bundels. Uit dezen echt werden hem geene kinderen geboren en hij zag zijne vrouw voor zich ten grave dalen. Zijne zucht voor den koophandel, de zeevaart en de fabrijken bleef zoo wel voortduren als zijne liefde voor kunst en wetenschap. De roem zijner weldadigheid bleef niet alleen bestaan maar vermeerderde nog, toen zijn uiterste wil na zijn overlijden in 1734 bekend werd. Veel goeds stichtte hij bij denzelven, en als nog is zijn naam en nagedachtenis te *Zaandam* in zegening. Een klein maar fraai kabinetje oude penningen en gesnedene steenen, door hem aan een der doopsgezinde gemeenten te *Zaandam* gelegateerd, wordt als nog met zorg bewaard, doch zijn groot kabinet van natuur en kunst,

 waar-

waarvan hij de bijeenhouding in zijn testament had begeerd, is door het ongeluk van een zijner erfgenamen in den handel, verkocht en verſtrooid geraakt (*).

(*) Ontleend uit des mans eigene aanteekeningen op zijne reizen, beſlaande vijf banden in 4to, zijn testament en andere echte ſtukken tot hem bijzonder betrekkelijk.

N.°

N.° XIX.

Over de kunstkas op last van PETER *ten vermake van* CATHARINA *vervaardigd.*

Het verhaal aangaande deze kas is, dat de Czaar, veel over *Holland* ſprekende, eens aan CATHARINA beloofde, haar eene Hollandſche huishouding in alle netheid en allen rijkdom te doen kennen, en dat de heer CHRISTOFFEL BRANDTS de commisſie ontving, om dit op de beste wijze te bewerkſtelligen. Deze ontzag hiertoe noch moeite noch kosten. Verders, dat bij het gerezen ongenoegen of misverſtand tusſchen de Czaar en BRANDTS, de eerſte zoude hebben gezegd: *ik wil de kas niet hebben*, en dat hierop was geantwoord: *goed, dan houd ik hem voor mijn eigen vermaak*; eindelijk, dat BRANDTS toen reeds de ſomma van dertig duizend guldens hier toe beſteed hebbende, opgehouden had, de verdere kosten aanteteekenen.

Het beloop dezer ſom zal niemand verwonderen, wanneer men op de kunst en kostbaarheid let, waarmede alles is vervaardigd. Het porſelein en lakwerk is in *China* en *Japan* vervaardigd, het linnen er expresſelijk voor geweven, enz.

 Moei-

Moeijelijk is het, om van dezelve eene eenigzins voldoende befchrijving te geven zonder wijdloopig te worden.

De kas zelf beftaat uit eene foort van kabinet op een' openen voet met drie laden, opgelegd met fchildpad of karet van de eerfte foort, hetwelk geestig ingelegd is met fijn loofwerk van zilver, en is verder rijk voorzien van zilveren fieraden enz. De deuren zijn van het beste fpiegelglas en hier door ziet men als in een aanzienlijk Amfterdamsch dubbeld huis, waar van de gevel en de hooge ftoep is weggenomen. Het huis is van drie verdiepingen. In het onderhuis is aan de regterzijde een woonkamer, waar door men gaat in een boekvertrek, waar in de kasfen wel voorzien zijn met boeken en kaarten. In het midden is een keuken, waaronder een kelder, die in de middelfte lade fchiet; aan de linkerzijde een pronkkeuken met porfelein- en glazen-kasfen.

In de voornaamfte verdieping is in het midden het voorhuis, waarin een portaal, boven het welk het kantoor is met al zijn toebehooren. Aan de regter zijde is de zaal, die voor kraamkamer dient; aan de linkerzijde is eene zij- of fpreekkamer.

Boven zijn een logeer- of kinderkamer, een vertrek voor het beredden van de wasch ge-

fchikt

ſchikt en een zolder, waar op kamertjes voor de dienstboden en voor proviſie. Alles is ingerigt naar de proportie van een' duim voor een' voet.

De voornaamſte meesters, die destijds leefden, hebben hun kunstvermogen aan hetzelve beproefd; zoo zijn de beelden in de nisſen van het voorhuis en boven de deuren door DE LARESSE geſchilderd; het plafond, hetwelk het geliefd emblema van PETER voorſtelt, PROMETHEUS met den aangeſtoken fakkel terugkeerende, is van BENOÏST; het behangſel in de zijkamer is door VAN HUIZUM vervaardigd; het zolderſtuk met vogels door WEENIKS, de ſchoorſteenſtukken zijn van HONDEKOETER en VERBRUGGEN. In de zaal of kraamkamer verbeeldt het plafond: MOSES *met de wet*, en het ſchoorſteenſtuk: *de vinding van* MOSES, beide zijn door HOOGZAAT geſchilderd. De kamer is met karmozijn fluweel behangen; in de vakken zijn armblakers van zilver met ſchilden, op de vier getijden des jaars zinſpelende, door VIANEN gedreven.

In de andere vertrekken zijn ſchoorſteenſtukken en ſchilderijen van VOORHOUT, DUSART en anderen. Alle kamers zijn geſtoffeerd met bewoners, kostelijk naar de mo-

mode van dien tijd en naar den eisch van elken ſtand gekleed, en wel met zulk eene netheid, dat de vrouwen dit als het meest opmerkelijke van alles beſchouwen; de beeldjes en deze kleeding hebben het meeſte door den tijd geleden; met een woord niets kan in eene aanzienlijke en deftige huishouding, om den jare 1710 tot 1720, voor noodzake, nut, genoegen, pronk en weelde in gebruik zijn geweest, of men vindt het hier in het kleine bijeen, naar eisch van zilver, koper, ijzer, ſteen, hout, of mandewerk bearbeid. De catalogus van dit een en ander heeft bijna de uitgeſtrektheid van die eener aanzienlijke verkooping.

De Czarin zoude hieruit alzoo den ſtaat eener Hollandſche huishouding in alle hare netheid en volledigen rijkdom hebben kunnen leeren kennen. Hadden wij zulke beſchrijvingen en afbeeldingen van den toeſtand der huishouding bij een der oude volken, hoe veel zoude er dan over zulk eene kas geſchreven zijn? of is het kennen van den toeſtand der huishouding bij onze welgeſtelde voorouders geheel onverſchillig? of is het tijdvak van honderd jaren niet genoegzaam, om aan zulk een kunstſtuk de belangrijkheid, die de oudheid geeft, bijtezetten? Wij zullen deze vragen

niet

niet ontwikkelen; hoe ſpoedig had de ruime leefwijze der rijke Nederlanders geheel en al onder de rubriek: *oudheden* kunnen komen.

Deze kunstkas is lang in de familie van eene der erfgenamen van den reſident C. VAN BRANDTS bewaard gebleven, is thans in eigendom van den heer CORNELIS SEBILLE ROOS, kunstkenner, en ſecretaris van de vierde klasſe van het Inſtituut te *Amſterdam.*

N.°

N°. XX.

Lierzang van ELIZABETH KOOL-AART, *geb.* HOOFMAN.

Den Grooten Heere Czaar en Grootvorst
PETER ALEXEWITS,
Keizer van Rusland enz. enz.

O zangeres! van ouden tijd gewoon,
Der helden lof, op fluit of citertoon,
Te voeren tot den ſterrelichten troon,
Vergeet die helden.

Zing langer niet van Vorst Achilles zwaard;
Of Scipioos of Cezars, hoe vermaard;
Van Numa, noch Lycurgus, die aan d' aard'
Eerst wetten ſtelden.

Roem d'Atlas, die het wigtig noorden ſchraagt;
Der Rusſen held, van wien de wereld waagt,
Der Christnen Vorst, die zoo veel rijken draagt
Als zegevanen.

Eerteekenen van Azofs wondertogt;
Wanneer hij op d' Euxynſche golven vocht,
En zegevierde op 't Ottomansch gedrocht
En Mekkaas manen.

Wiens

Wiens lof de faam de wereld overkraait,
't Zij hij in 't veld den blanken fabel zwaait,
Daar de ijzren vuist een oogst van lijken maait,
Of fteen of floten

Beftormt en wint, bij 't grimmen van den dood;
Of rustig, met zijn nieuw gebouwde vloot,
Zijns vijands magt in 't hart des afgronds ftoot,
Tot gruis gefchoten.

Of 't oproer dempt door fchrander ftaatsbeleid.
Laat Tarter, Turk en Zweed, nog rood befchreid
Om hun verlies, van zijn manhaftigheid
Getuigen ftrekken.

Doch zing niet flechts Czaar Peters oorlogsdaên.
Zijn kruin is reeds met lauwren overlaên.
Help met een krans van cierelijker blaên
Zijn fchedel dekken.

Roem zijnen geest meer dan zijn krijgstrofeën,
't Weetgierig brein vond Rusland lang voorheen,
Hoe groot het zij voor zijn vernuft te kleen.
Het fchrander oordeel

Begreep wat vlijt, beleid of konst vermag:
Wat fijn vernuft, bij allerleijen flag
Van volken, ftelt in eenen heldren dag
Tot 's Landzaats voordeel.

Geen

Geen raadsman geeft hem raad in 't kabinet,
Noch fchrift met waan, in waarheids plaats, bezet.
Noch hoveling, gewoon Monarchen met
Gevlei te paaijen.

Zijn fchrandre geest ftreeft hooger in zijn vlugt,
En klapwiekt als een arend in de lucht,
Verzekerd van een glorierijke vrucht
Zijns vlijts te maaijen.

Hij durft beftaan, dat nimmer Vorst beftond;
Reist over zee, en door het wereldrond,
Om 't nutst geheim, in zijnen diepen grond,
Zelf op te fporen.

Hij kipt 'er uit wat dienftig is en nut;
Wat fteden bouwt; wat flinkfche flagen fchut;
Wat koopmanfchap en zeevaart onderftut;
En 't rijk kan fchoren.

Zoo draaft de held het boschrijk Duitschland door;
Doorfnuffelt wat bij Deen, en Pool, en Noor
Te vinden zij; en klieft het golvend fpoor
Der zilte baren,

Daar hem de Brit op 't krijtwit ftrand begroet.
De Seine trad hem juichend te gemoet,
Zoo ras zij hem haar kronkelenden vloed
Zag opgevaren.

Zoo

Zoo wellekomt in hare vorsten zaal
Hem Nederland, met ſtatelijk onthaal,
Nu 't haar gelukt den Keizer andermaal
Verheugd te ontvangen;

Verzelſchapt van de ſchoone Keizerin,
Die flonkerſter, dat voorwerp zijner min,
Die, nevens hem, haar naam ziet leven, in
Der dicht'ren zangen.

o! Rijksmonarch, o! zegebarend licht,
Waarvoor de nacht der onbeſchaafdheid zwicht,
Uw onderdaan moet, duur aan u verpligt,
U altoos danken.

Uw glorie ſtreeft der helden roem voorbij,
Geſchiedkunde en vergode poëzij
Vereeuwigen uw eernaam, naar waardij,
Met grootſche klanken.

N.° XXI.

Over CORNELIS CRUYS.

Wij vermeenen het geen wij, behalve het vermelde, aangaande dezen verdienstelijken Nederlander hebben gevonden en bekomen, niet ongebruikt te mogen laten.

Cruys bleef bij de Keizerin CATHARINA I, ook na het overlijden van den Czaar, in gunst, vermits hij door haar tot Ridder der orde van ST. ALEXANDER NEWSKY werd verheven; eene orde, wel door PETER gesticht, maar voor welke zijne weduwe de eerste benoemingen deed.

Hij stierf in den jare 1727 in het een- en-zeventigste zijnes ouderdoms, en bleef dus bewaard voor het gevoel van de ijzeren roede, waar mede MENZIKOFF in het laatste der regering van CATHARINA I en in het eerste van die van PETER II, zoo vele getrouwe dienaren van PETER DEN GROOTEN kastijdde.

Zeer verdienstelijk had hij zich gemaakt als stichter der Evangelisch-Luthersche gemeente te *Petersburg*. De eerste kerk werd in den tuin van zijn hôtel gebouwd; en hierbij had de, destijds misschien elders onbekende,

ver-

verdraagzaamheid plaats, dat de Gereformeerden, zoo wel als de Lutherſchen hier van gebruik maakten. In plaats van door eene klok, werd de tijd voor den Godsdienst geſchikt, aangekondigd door het ophijſchen der vlag van den admiraal, zijnde wit met een blaauw kruis.

De eerſte Lutherſche leeraar, WILLEM TOLLE, een geleerd en zeer beſcheiden man, werd door CRUYS in 1704, op zijne reis naar *Holland* overgehaald, om met hem naar *Rusland* te gaan. Dezelve bediende ook de Lutherſche gemeente in *Kroonſtad*, waartoe alsdan ook de woning van CRUYS werd gebruikt. De beroemde geſchiedſchrijver ANTON FRIEDRICH BUSSCHING heeft in zijn werk: *Geſchichte der Evangelisch Lutherſche Gemeinte in Rusſiſchen Reiche*, zeer veel aangaande de verdienſten en lotgevallen van CRUYS vermeld, dan wij hebben hetzelve nergens kunnen bekomen. In een ander, getiteld: *die St. Petersſchule*, verheft hij de waarde van den admiraal niet minder.

In het eerstgemelde werk moet ook veel gevonden worden aangaande zijn geſlacht. De naam zijner echtgenoote bleef ons onbekend; vermoedelijk was hij door dit huwelijk verwant aan den vice-admiraal, GIL-

LES SCHEY. Hij liet twee zonen na; de een, JAN CRUYS bekwam den rang van kapitein ter zee in dienst van den Staat. Bijzonder in achting bij den vice-admiraal LYNSLAGER deed hij verſcheidene reizen met denzelven, en op ëene van deze huwde hij de dochter van den gouverneur van *Christiaanſant*. Hij beſloot toen, om naar *Petersburg* terug te keeren, trad in den handel en werd aldaar een zeer voornaam en vermogend koopman. De tweede zoon, PETER genaamd, trad in Deenſchen dienst en ſtierf ongehuwd als kapitein-commandeur.

De eerſte heeft een' zoon nagelaten, die door zijne groote bekwaamheden en vast karakter den naam van den grootvader, dien hij droeg, waardig was. Hij ging met den beroemden LAUDON in Oostenrijkſchen dienst en werd generaal-majoor. Keizer JOSEPH ſchatte hem bijzonder hoog, en dit wekte den naijver van anderen. Eenig misnoegen met ſtaf-officieren veroorzaakte dat hij zijn ontſlag nam; en welk aanbod de Keizer ook aan hem deed, niets konde hem doen veranderen. Hij leefde ſedert te *Milaan* en ſtierf aldaar ongehuwd.

Er zijn alzoo van den admiraal geene mannelijke nakomelingen over, doch zijn geſlacht bloeit

bloeit bijzonder in de vrouwelijke liniën. Zijne dochters huwden aan zeer aanzienlijke Rusfen en Zweden; eene aan....DE LANGE, vermoedelijk de fecretaris der ambasfade van PETER naar *China*, wiens belangrijk journaal, bij de reizen van BELL, vertaald is uitgegeven.

De dochters van JAN CRUYS huwden aan de heeren J. STELLING, voornaam koopman, H. J. STEGELMAN, zeer aanzienlijk ambtenaar aan het Rusfifche hof, en Mr. J. D. VAN MEINERTZHAGEN, envoijé extraordinair van dezen Staat te *Petersburg*. De heer H. N. MOLLWÖ, van wien melding is D. I. bl. 274, trouwde de dochter van den eerften en volgde op in de handelsbetrekkingen van den grootvader. Die der tweede huwden aan de baronnen VON CORFF, VON REUTERSSKIOLD en VON STIERNKROON, en aan den graaf VON DERFVELDEN. De baronnes VON CORFF werd in de nieuwe gefchiedenis bijzonder vermaard, door het aandeel, hetwelk zij met den graaf VON FERSSEN nam in de poging tot de ontvlugting van LODEWYK XVI. wanneer de Koningin afreisde op een paspoort te haren name genomen. Het ongeluk heeft de zeldzame bekwaamheden van deze groote vrouw te meer ontwikkeld, en haar

vast karakter bijzonder doen kennen. Zij leeft nog in *Duitschland*. Door het huwelijk van de jongste dochter zijn er vele nakomelingen van den admiraal in de Nederlanden, zoo wel in de familie VAN MEINERTZHAGEN, als in die van DE GEER en KARSSEBOOM. Een hunner Mr. JEAN LOUIS KARSSEBOOM heeft ons bijzonder verpligt met de opgaven dezer familieberigten. Deze is eigenaar van een miniatuur portret van den admiraal in het laatst van deszelfs leven, zijnde omhangen met het roode lint; er bestaat nog eene andere afbeelding van den admiraal, in zwarte kunst. Deze prent komt zeer zeldzaam voor. CRUYS is aldaar voorgesteld in het harnas: de prent is voorzien met het volgende bijschrift, van L. SMIDS:

Groot Keizer, die den naam van *Mekka* doet bezwijken,
Zie hier uw CRUYS, uw held, uw dapp'ren admiraal;
Die als een leeuw uw troon bewaakt met vuur en staal,
En op d' *Euxyn* voor 't kruis de groene vlag doet strijken.

Wij hebben naar de laatste prent de afbeelding van CRUYS laten vervaardigen, zoo als hij op de tweede plaat voorkomt, als staande achter den Czaar of PIETER-BAAS.

N°. XXII.

Over JACOB VAN HENNIN.

Wat CORNELIS CRUYS was voor *Rusland* en den Czaar, ten opzigte van den ſcheepsbouw en de zeevaart, was deze verdienſtelijke Nederlander voor dat rijk en dien Vorst, ten opzigte van het zoo gewigtig vak der bergwerken, ook der geſchutgieterijen en geweerfabrijken. Wij vermeenen derhalve dat de pligt van regtvaardigheid vordert, om ook het lot van dezen man eenigzins nader te leeren kennen.

Hij was te *Utrecht* geboren, en reeds vroeg zijne ouders verloren hebbende, werd hij opgevoed door den hoogleeraar VAN HENNIN, te *Duisburg*. Door dezen was hij aanbevolen aan den burgemeester WITSEN, en aan den hoogleeraar RUYSCH, en geraakte door deze in kennis met den Czaar. Dezelve nam hem na de eerſte reis mede naar *Rusland*, en bemerkte ſpoedig bij den jongman eene bijzondere zucht en tevens bekwaamheid voor de kennis der metalen, en het ſcheiden en gieten van dezelve, en plaatſte hem weldra bij de geſchutgieterijen de geweerfabrijk op *Sestrabeck* of *Seisterbeek*. De last bekomen hebbende om

van

van de voorkomende zaken mondeling verflag te doen, nam de perfoonlijke kennis met den Czaar geftadig toe, en deze vereerde weldra VAN HENNIN met zijn bijzonder vertrouwen. De laatfte werd vervolgens als artillerist bij de armee geplaatst, en klom in den Zweedfchen oorlog tot overfte. Toen PETER bij het verdoven van het oorlogsvuur, en nog meer bij den vrede, bedacht werd, om van de eigendommelijke fchatten van het rijk meer genot te hebben, vestigde hij voornamelijk zijne aandacht op de beftaande bergwerken, en bediende zich vooral hierbij van dezen onzen zoo werkzamen als bekwamen landgenoot.

Niet alleen werden de oude vervallene bergwerken herfteld, en weldra in zulken ftaat gebragt, dat de vloten en de armee uit dezelve met groot en klein gefchut en andere ammunitie konden worden voorzien; dan bij een nader onderzoek het gebleken zijnde, dat bijna overal in het groote rijk ertfen voorhanden waren, werd de reis naar de voornaamfte bergwerken in *Europa*, waarvan in den tekst melding is, noodig geoordeeld, en HENNIN verwierf veel lichts over de wijze van opfporen, ontginnen, bewerken en zuiveren der verfchillende metaaladers, zeer ve-

le gereedschappen werden er gekocht en vele bekwame werklieden overgehaald om naar *Rusland* te komen, die met toelating van de Koningen van *Pruissen* en *Polen* derwaarts vertrokken. Dadelijk na zijne terugkomst werd de zaak met ijver ter hand genomen, en in 1719 een bergwerkscollegie opgerigt, waarvan VAN HENNIN een voornaam lid was. Hij deed eerst te *Olonets* verscheidene ijzer- en staal-draadtrekkerijen, staal- blik- en rek-hamers, staalovens, ankersmederijen en andere werken oprigten, die alle door het water gedreven werden.

Kort hierna werd hij als directeur naar *Siberiën* gezonden, om de aldaar begonnene werken te voleinden. Hij rigtte te *Jekatarijnenburg* een opperbergambt op, en te *Pernisschen* een bergambt, en bouwde verscheidene ijzerhutten, smeltovens, gieterijen, hamer- en snijdwerken enz. Hij kwam binnen zes jaren zoo ver, dat de gemaakte kosten vergoed werden. In de jaren 1726 en 1727 zond hij jaarlijks 9 à 10000 pud koper en 140 à 150,000 pud stafijzer langs de gemaakte waterlinie op *Moscow*. Deze diensten verwierven hem den rang van generaal directeur van alle Siberische ijzer- en koper-werken en mijnen.

Ook bij de geschutgieterijen en geweer-

fa-

fabrijken had hij de grootste diensten gedaan. Hij bragt het in de laatste zoo ver, dat van de duizend stukken slechts drie sprongen. Hij had insgelijks het bijzonder opzigt over de groote gieterij te *Olonets*.

Hij bleef ook bij de opvolgende regeringen in gunst, en werd vervolgens tot generaal-majoor en luitenant-generaal bevorderd, ook met het ridderorde van ST. ALEXANDER NEWSKY vereerd.

Hij stierf in den jare 1748, in hoogen ouderdom, en liet eenen goeden naam na, bij groote schatten. Hij was gehuwd aan de zuster van den Hollandschen resident DE WILDE. Zijne kinderen zijn in de aanzienlijkste huizen gehuweli̇jkt. Zijne nakomelingen leven alsnog in *Rusland* in groot aanzien (*).

(*) STORCH, *Rusland* II. 487—489. III. 311, 331, 382. V. STAEHLIN II. 198.

N.°

N.º XXIII.

Oordeel over PETER DEN GROOTEN,
door ERNST MORITS ARNDT (*).

Eindelijk verscheen PETER DE GROOTE, en een nieuw tijdvak begon.

Geene geschiedenis is meer en erger mishandeld, dan die van hem en van zijnen grooten tijdgenoot, KAREL XII.

Hadden de geschiedschrijvers en hunne beoordeelaars deze mannen zoo wel gekend, als zij zich zelven kenden, het opgesmukte gesnap van VOLTAIRE, het onregtvaardig oordeel van FREDRIK II, en het onverstandig nabaauwen van tallooze weetnieten en vleijers, waren nooit voor den dag gekomen.

VOLTAIRE, de slimme, de geslepene, dan eens de vleijer en dienaar van de uiterste boosheid, dan eens de verdediger van CALAS en de hulp van ongelukkige huisgezinnen, dan wederom de ellendige tafelschuimer van den her-

(*) Aan ons kwam, na dat het *besluit* van het werk, op bl. III beginnende, was afgedrukt, het voortreffelijk werk van deze schranderen en geleerden schrijver, getiteld: *Geist der Zeit*, ter hand. Wij meenen het onze te versieren, door dit *getuigenis*, hetwelk een gedeelte uitmaakt van een overzigt der geschiedenis van het Russische rijk, overtenemen.

hertog van RICHELIEU of van mevrouw DE POMPADOUR, de geesfels van *Frankryk* en *Duitschland*. VOLTAIRE was te klein, te kortzigtig om het groote en verhevene van den mensch en van het lot te kunnen opmerken.

Waar de flimheid en list heerschten, waar alles bij grijs vooroordeel en verjaard bijgeloof het oude zandpad voortkroop, waar een bedorven tijdperk zich door zwakheid en domheid deed kennen, daar was zijn gezigt toereikende; daar konde hij lagchen en fchimpen en hekelen.

Hij zoude de gefchiedenis van PETER fchrijven voor goud en titels; dit zoude hem reeds de oogen hebben doen verdraaijen, al ware hun veld wijd en groot genoeg geweest, om de grootheid van den Czaar te kunnen opmerken. Hij maakte zich van het werk af, ligt en los, gelijk een Franschman gewoonlijk doet, en PETERS beeld is onder zijne handen het belagchelijkfte en platfte karikatuur geworden, dat men zien kan. Het groote is overal ingekrompen, en het dolle en wilde van den barbaar heeft hij overal vergeefs getracht weg te veegen. In eenen tijd, waarin de gefchiedenis bekend is, is het al tè moeijelijk om het ware en wezenlijke weg te liegen.

Wij

Wij laten het armzalig, zoo genoemd *zedelijk*, oogpunt en het bekrompen oordeel daar, en zien de in beweging gebragte wereld en derzelver frisch leven aan, als hierbij noodzakelijk. Nu treedt PETER waardiglijk op als plaatsbekleeder van dat volk, waar van hij de tweede fchepper was, ftaande of vallende, naar het gebruik van zijne eigene kracht.

Waarom zoude men den ruwen als beminnenswaardig, den wreeden als gevoelig, den onverbiddelijken als toegevend fchilderen? PETER was niet anders, dan een buitengewoon reusachtige barbaar, met *alle* deugden en ondeugden van eene groote natuur in verhevene ruwheid. Met die vreesfelijke onwrikbare vastheid van dat karakter, en met het gevoel van de phijfieke en verftandelijke overmagt over zijn volk, en ook met den geheelen toeftand van den geest en de vorming diens volks, konde hij *alleen* zijn reufenwerk uitvoeren. De PETER van VOLTAIRE zoude met zijne beleefdheid en geregtigheid bij de Rusfen, zoo als zij toen waren, niet ver zijn gekomen. Geen mensch, hij zij zoo groot en geweldig als men wil, zal als heerfcher en krijgsman iets uitwerken, indien zijn bedrijf niet overeenkomt met de

ſtemming, het gevoel en den ſtand van het volk, waaronder hij ſtaat.

Door bekwaamheid, geſlepenheid en verſtandelijk overleg alleen brengt men de menſchen niet in beweging. Er moet iets zigtbaars, iets aardsch, daarbij zijn, onmiddelijk als het leven en de kracht, welke het onderhoudt. Dit alleen bezielt, verſchrikt en doet zegevieren. PETER was aan zijn volk gelijk, maar hij ſtelde het groote van zijn volk daar, en hier door alleen konde de geweldige, hetzelve als een tiran beheerſchen en bedwingen. Proeven, aan de zijne gelijk, zijn meermalen genomen, dan de zwakke hebben hunne vermetelheid of met hunnen naam, of met hun leven geboet, en veel is hiervan door het gebrek aan gevolg vergeten. Bij alle kunde die PETER verwierf, bij alle plans en uitzigten, die hij vormde, bleef de Czaar een barbaar; fijne beſchaving bekwam hij nooit, en had hij deze bekomen, hij was uit den kring van zijnen leeftijd, van zijn volk, en van zijn bedrijf gſperongen, en misſchien gelijk die andere, als een bedrijveloos niets verdwenen.

Een man die de Strelitzen ter neder hieuw, zijnen zoon onthoofde, zijne vrouw in een klooster ſtak, en eene zijner bijwijven op den troon

troon zette, had ook kracht (*energie*) om de Rusfen tot Europeanen te maken, die in zeden, kunsten en leefwijze toen nog half Oostersch en half Mongoolsch waren. Zelfs zijne kleine huis- en tafel-bedrijven, zijne genadige ſtrafoefeningen dragen den ſtempel van barbaarschheid en ruwheid; en vooral bij die overijling, welke men bij hem opmerkte, moest er wel iets wonderbaars, dikwijls zelfs iets grappigs uit voortkomen. De kleine anecdoten alzoo van het tandentrekken, baarduitrukken en het geven van rottingſlagen en muilperen, die hij openlijk, half in gunst, half in ongunst, ſomtijds ſpelsgewijs bedreef, ſchilderen den man, en de wijze hoe hij tot zijne vorming gekomen was. De fijne vrucht laat zich niet ten eerſte op den wilden ſtam, op de ruwe natuur enten.

Maar de man was doch dikwijls zoo goed, zoo zacht als een kind, en zoo geduldig en verſtandig als weinige Koningen zijn. Het is waar, doch dit zijn geene tegenſtrijdige zaken. Zoo is de ruwe natuurmensch van alle tijden en volken. De Cozak, de Tartaar, die er uitziet als of hij geen kind kan beledigen, met het vrij, open en geheel menſchelijk gezigt, met een kindsch gevoel van goedheid en vriendelijkheid, wordt, wanneer

neer hij tot den ſlag geroepen, tot toorn is aangevuurd, aan het wilde dier gelijk, brandt de hutten af en houwt de arme menſchen ter neder, met welke hij onlangs zoo goedſchiks, zoo vertrouwelijk neêr zat. — Hij denkt niet en doet minder goed en minder kwaad dan men zoude gisſen.

PETER, die verheven barbaar, begreep vroeg, dat hij een half wild, veracht en in de ſtaatkundige wereld nog weinig beduidend volk beheerschte; vroeg rijpte in zijnen grooten, veelomvattenden geest het plan, om alles om te ſcheppen, en *Rusland* bij *Europa* te brengen. Hij bereidde zich hiertoe met eenen ijver en eene ſtandvastigheid, welke verwondering wekte en verdiende.

Men kent zijne reizen en weet dus, hoe de Koning van een barbaarsch volk, zichzelven als de leerling der beſchaafde volken gedroeg. Verrijkt met velerhande kennis, en geſtadig zijn oog vestigende op het groot geheel, nam hij den arbeid van HERCULES op zich. De eerſte ſtap was zich tot een despoot te maken, en de Turkſche lijfwacht der Strelitzen, en de mâgt der geestelijkheid te vernietigen, en nu begon de groote ſchepping, en onder afwisſeling van geluk en ongeluk, oorlog en vrede, liet hij niet af, maar hield vol tot aan het einde.

Hij zag het in, zoo wel als de schrandere PHILIPPUS van *Macedoniën* voorheen, dat de Rusfen zonder gebied aan de zeeën te hebben, barbaren, dat is volken van de overige afgefcheiden, zouden zijn en blijven.

Op twee zeeën vestigde hij zijne aandacht, op dat de Rusfen met de befchaafde wereld in verband zouden komen, en de voordeelen van handel en cultuur erlangen. De *Zwarte-zee* lag met fchoone kusten en landen aan het Zuiden, de *Oost-zee* ten Noorden. In het Zuiden was de kampftrijd zeker ligter en min gevaarlijk, dan de *Zwarte-zee* opende hem flechts den weg naar Turken en Aziaten. PETER wilde zijn volk bij *Europa* brengen; door de *Oost-zee* was nu voor de Rusfen de kortfte weg naar *Europa* en derzelver befchaving.

De lange en bloedige ftrijd met den grooten Koning van *Zweden* is bekend, en alleen van kleine menfchen als gering gefchat. Wat groote zielen groots bezitten heeft hier met elkander gewedijverd; ftoutheid, dapperheid, grootmoedigheid en het taaist geduld. Na zware nederlagen aan beide zijden, verklaarde zich het geluk tegen KAREL, dan zijn dood alleen verzekerde aan PETER het gerust bezit van de *Oost-zee*. Nu bleef *Petersburg* de noordelijke hoofdftad van *Europa*.

PE-

Peter had legers en vloten gefchapen; zijn volk aan de zee gebragt, fteden en vestingen gebouwd, heerbanen en wegen geëffend, kanalen gegraven, wanneer de dood hem in het midden van zijne groote ontwerpen wegrukte. De eeuw noemt hem: de groote.

Hij was een buitengewoon zelfftandig mensch, tot groote zaken geboren, en vol kracht en verftand, dan wiens leven te kort was, om alles te voleinden en tot rijpheid te doen komen, wat hij begon en zaaide.

Frederik, Koning van *Pruisſen*, fpreekt met zekerheid in zijne *nagelatene werken* van een plan, hetwelk zoo zeldzaam was, als de man, die het vormde. Voor de Rusfifche gefchiedenis der laatfte dertig jaren, wordt het zeer belangrijk. De volgende zijn des Konings woorden (*):

„ Peter had een plan gemaakt, hetwelk „ voorheen bij geen Vorst was opgekomen. „ In plaats dat de veroveraars zich anders „ daarmede bezig houden, om hunne gren- „ zen uittezetten, wilde hij de zijne inkrim- „ pen. De reden was, om dat de bevolking „ zijner Staten in geene evenredigheid ftond, „ tot

(*) *Oeuvres posthumes* I. 67.

„ tot derzelver omvang. Hij wilde tusſchen „ *Petersburg*, *Moscow*, *Kaſan* en de *Ukraine* de twaalf millioenen menſchen verzamelen, die nu over de geheele oppervlakte „ van zijn rijk verſpreid woonden, om dit „ deel wel te bevolken, wel te bearbeiden; „ en welk alles dan eene gemakkelijke minkostbare verdediging zoude vinden, in de „ woestenijen, die deze landen zouden omgeven, en geſcheiden houden van de Perſianen, „ Turken en Tartaren. Dit plan liep zoo „ wel als verſcheidene andere, door den dood „ van dezen grooten man te niet (*).”

(*) *Geist der Zeit;* zweite Auflage, 1807. I. 268—276.

N.° XXIV.

Over het begonnen Heldendicht in de Latijnsche taal, getiteld:

PETREIS,

door GADZO COOPMANS, *in leven med. profesſor te* Franeker, Koppenhagen en Kiel.

De verzameling dezer bijlagen hebbende doen voorkomen, als een *Historisch mengelwerk*, *tot* PETER *betrekkelijk*, *in verband met Nederlanders*, vermeenen wij niet met ſtilzwijgen te mogen voorbij gaan, de poging die één onzer landgenooten, voor de eer van den Czaar, misſchien grootſcher en ſtouter dan iemand anders, heeft ondernomen, en die hoezeer niet ten volle gelukten ten einde gebragt, echter om den moed, die tot den aanvang vereischt werd, de aandacht der geleerde wereld heeft tot zich getrokken, en de goedkeuring van allen verdient.

Gemelde hoogleeraar had voorheen vele blijken gegeven van eenen werkzamen aard, en behalve door de uitgave van vele geſchriften en het behalen van verſcheidene eerepalmen

in zijne hoofdſtudie als geneesheer, als Latijnsch en Nederduitsch dichter, veel roem verworven. Zijn dichtſtuk: *Varis*, waarin hij de verwoesting door de kinderziekte en den zegen der inenting zoo meesterlijk bezingt, heeft onzen leeftijd tot eere verſtrekt, en is meermalen met de: *Sybilis* van FRACASTORIUS gelijk geſteld.

Geen wonder was het dat dezelve, na het loffelijk ontſlag als hoogleeraar te *Kiel* bekomen te hebben, en zijne rust zullende nemen op het aanzienlijk landgoed *Öe* bij *Cappel* in het Holſteinſche, eene bepaalde bezigheid zocht; dan om een Latijnsch Heldendicht te ondernemen, waarin hij de verrigtingen van PETER zoude bezingen, was eene onderneming, waartegen de ſtoutſte zoude hebben opgezien. Hij waagde het echter, en hij werkte vier boeken af, terwijl hij voor het vervolg veel verzamelde.

Voor dat hij verder ging, rekende hij het van belang, om zijn werk aan het oordeel van deskundigen te onderwerpen, en zond hierom de drie eerſte boeken naar *Petersburg* aan beroemde leden van de keizerlijke akademie, met verzoek om hunne gedachten over deze poging rondelijk te willen mededeelen.

Dit

Dit volgde; aan de eene zijde erlangde hij wel alle goedkeuring op zijne poging, vooral omtrent het grootſche en ſtoute van dezelve; dan aan den anderen kant maakte men ook naar zijn eigen oordeel zeer juiste en gewigtige aanmerkingen.

De eerſte was, dat de geſchiedenis van PETER door de naſporingen van velen, zeer bekend zijnde geworden, thans weinig geſchikt was voor dichterlijke behandeling, als geen plaats latende voor verſieringen en uitweidingen, enz.

De tweede was meer bepaald, tot het werk van COOPMANS zelve, als zullende hij door het gemis van de kennis der Rusſiſche taal, en van groote bibliotheeken in het Holſteinſche, hierdoor te weinig bekend geworden zijn met de geſchiedenis van PETER, vóór den aanvang zijner reizen, vermits er aan de karakters en het bedrijf van prinſes SOPHIA en den grooten GALLITZIN veel lichts was bijgezet door latere ſchrijvers.

Eindelijk werd er nog ten derde aangemerkt dat de invlechting der Rusſiſche namen, en wel in dat accent, zoo als het om de maat der verzen gevorderd werd, voor de Rusſen een misſtand gaf, welke over het algemeen zijn arbeid minbehagelijk zoude maken; en waarlijk wanneer wij de namen

MILOSLAWSKI, ROMANODOFSKI, SCHEREMETEFF en dergelijke, gelijk ook de woorden: *Preobrafchensky* en *Semenofky*, hier vinden, en dan eenigzins letten op de geheel bijzondere uitfpraak der eigene namen bij de Rusfen, dan mogen wij het wel als zeker ftellen, dat dit voor hen even vreemd zoude geklonken hebben, als het *kierkides* der Franfchen en het *vendenforth* der Engelfchen, voor onzen TJERK HIDDES en VAN DUIVENVOORDE.

De gegrondheid dezer aanmerkingen werd door onzen landgenoot wel gevoeld en toegeftemd, dan zijn lust werd niet geheel verkoeld. In het jaar 1807 naar het vaderland terug gekeerd, verkoos hij het oordeel van de Nederlandfche geleerden intewinnen, en liet daarom de beide eerfte boeken drukken, die hij onder zijne vrienden, waaronder wij ons ook mogten rekenen, ronddeelde.

Ook hier werd de eerfte aanmerking als van gewigt geoordeeld. Hoeveel goeds men over het algemeen ook vond, zoo was er van het verftand van de heeren VAN KOOTEN, NODELL en andere bevoegde regters in het onderwerp zelve te weinig gelegenheid voor poëtifche verfiering en uitweiding; hier door bleef er de verwachting, dat het uit

zou-

zoude loopen op eene poëtifche levensbefchrijving, welke aan den roem van den dichter der *Varis*, al was dezelve nog zoo volledig, geenen nieuwen roem zoude bijzetten.

Misfchien werden alle deze aanmerkingen met te veel ernst opgenomen, misfchien werkte de verandering van woonplaats en de weder opvatting van de geneeskundige praktijk te *Amfterdam* hiertoe mede; dan hoe het zij, de dichter zag er van af, om het werk verder voorttezetten.

Wij bezitten nu flechts de twee eerfte boeken, en meenen den letterkundigen onder onze lezers geenen ondienst te doen, met eenig berigt hiervan te geven. Daar deze boeken niet verder loopen, dan tot aan het begin der tweede belegering van *Azof*, zoo zijn er natuurlijk weinige punten in dezelve, die met onze verhalen in aanmerking komen.

Wij geven daarom alleen den aanhef:

Gesta, virumque cano, qui fausto Numine ductus,
Nobilis inperii facie, formâque vetustâ
Mutatis, regnum fundavit legibus aequis;
Vomere qui docuit neglectas fcindere glebas,
Munere qui multo Mufas adlexit et artes,

Atque ausus dubiis committere carbasa ventis,
Ditavit Patriam, mutandis mercibus, auro.
Insuetum texit densis qui classibus aequor,
Belligerasque acies, sed seditione solutas,
Legibus impositis, praeclaras reddidit armis;
Naturâque soli victâ, spretoque labore,
Munitam, mediis in stagnis, condidit urbem.
Qui duros animos hominum, moresque feroces
Leniit, et Patriam, densâ caligine mersam,
Sustulit ad laudis culmen, famamque perennem.

Wij willen insgelijks mededeelen het berigt der eerste kennis aan KARSTEN BRANDT.

His profugis aliis, armis aliisque peremtis,
Moscova e cunctis unus restabat in urbe,
Arte prior multâ, Brandtus, vix cognitus ulli,
Languidus, ut medio neglectus flosculus agro.
Qualis jam dudum sublatus morte sodalis
Creditus inmiti, cum sese sistit amico
Obvius, excipitur plausu, vultuque benigno
Talis Alexiades detectum amplectitur ulnis
Artificem laetus, fidisque adjungit amicis.
Nec mora: prudenti Brandto cum cura struendi
Rostratas commissa rates, in rupibus altis
Innata ardenti flectuntur robora flammâ,
Saucia labuntur pinusque, abiesque bipenni,
Silvestres Dryadesque gemunt, Faunique bicornes.

Jam

Jam flexis validas costis texuntque carinas,
Antennasque addunt, et vela ſequentia malos,
Et lentos aptant remos, tortosque rudentes,
Fervet opus; duris laetique laboribus inſtant
Nec ſecus atque acies, luſus ſub imagine, conſtans,
Propoſitique tenax Petrus formaverat ante,
Oceano fundat vires, claſſemque futuram.
Emerſiſſe ſalo Neptunus dicitur alto,
Caeruleumque caput viſis moviſſe probatis,
Atque agitaſſe ſuis gelidas adſenſibus undas.

In het tweede boek brengt de dichter in het verhaal der eerſte belegering van *Azof*, eene verſchijning te pas, waarin de ſchim van Czaar ALEXIS, aan zijn zoon PETER in den droom verſchijnt, dezen aanmoedigt tot voortzetting van zijn grootſche voornemens, eene gezegende uitkomst belooft en aan hem verſchieten opent van het lot van *Rusland* onder zijne opvolgers. Na het beſtuur van CATHARINA II. met lof vermeld te hebben, komt de dichter eindelijk tot onzen tijd, en zoo het ook den poëet gelukt is, om in zijne geestdrift propheet te worden, is het dunkt ons alhier. Wij meenen dezelve te moeten mededeelen, en kennen geen ſterker en vooral geen *gelukkiger* bewijs, dat aan de poëten den ouden naam *Vates* toekomt:

Ve-

„ Veniet labentibus annis
„ Aetas, quâ magni Caroli vestigia pressus,
„ Europae invadet tractus, submittet et armis
„ Napoleon, ductor Gallorum, Corsius Heros.
„ Tunc quotquot populi gremio conplectitur alma
„ Horoum genetrix Europa ad bella ferentur,
„ Pannoniae gentes, et quas germanicus Ister
„ Inrigat undoso fluctu; quas Itala tellus,
„ Atque hominum, frugumque ferax Hispania nutrit;
„ Cantabri, et Celtae, miscentes nomen Iberis;
„ Vangiones, acuunt quos cornua rauca; Poloni;
„ Saxones; atque animis fortes belloque Borusci;
„ Frisiones, Batavique truces, gens aspera in armis;
„ Et Catti audaces; et bellica Vandalorum
„ Proles; et rigido durati Aquilone Suevi;
„ Quos Thetidis clari circumfluit unda Britanni,
„ Vistula quos praeceps; Albisque, et lenta Visurgis
„ Percurrunt populi, campos, atque arva rigantes;
„ Quosque pater Rhenus vastis praeterfluit undis.
„ Tunc nixos clypeis Heroes ducere noctes,
„ Taedia longa pati, frigusque, famemque, sitimque,
„ In galeâ potare nives, vel carpere somnos
„ Abruptos frigido, nudoque sub aetheris axe,
„ Cernentur, Sirii tolerare ardentis et aestum,
„ Tunc furiis Boreae, gravibus nec cedere nimbis;
„ Flumina, et armati fluctus tranare sonoros,

Pla-

„ Planities curſu, valles atque invia ſaltu,
„ Adſcenſuque altos Pyreneos vincere et Alpes.
„ Objicibus nullis, non ulla gente morato
„ Victori, in Scythiam meditanti ferre triomphos,
„ Riphaeasque arces, tandem praeclara nepotum
„ Gloria, virtutum regnorum haeresque tuorum,
„ Primus Alexander, ſancti de nomine dictus,
„ Palladis oblatis ramis, ac foedere juncto,
„ Europae requiem reddet, ſolatia mundo,
„ Et gemini claudet ſtridentia limina Jani.
„ Hic, Conſtantino juncto ſibi fratre, paterni
„ Imperii extendet fines. Hic pignora famae
„ Auferet infenſoſque arcebit finibus hostes.
„ Hic cinctus lauru, et cumulatus honore perenni,
„ Laeta revocabit populis Saturnia regna.

Wij meenen onzen landgenooten geenen ondienst te doen, met eene vrije vertaling van deze regels te geven.

In het vervolg zal er een tijd komen, waarin NAPOLEON, *het legerhoofd der Franſchen, een Corſicaansch krijgsman, op het voetſpoor van* KAREL DEN GROOTEN, *de Staten van* Europa *zal aanranden en met de wapenen te onderbrengen.*

Dan zal het oorlog worden onder alle volken, die Europa, *zoo vruchbaar in helden, voedt.*

voedt. Zij die aan den Donau *wonen zoowel als die uit het vruchtbaar* Italiën *en* Spanje. — *De Polen, Saxers en Pruisſen. De Vrieſen, Batavieren en Hesſen, ook het nageſlacht der Wandalen en Sueven. Voorts de inwoners der Britſche eilanden en van die gewesten, waardoor de* Weichſel, *de* Elbe, *de* Wezer *en de grijze* Rijn *hare wateren doen vloeijen.*

Dan zal het, het lot worden van de helden, om de nachten doortebrengen leunende op de ſchilden; lang verdriet te lijden, koude, honger en dorst; ſneeuw uit de helmen te drinken, en den vlotten nachtrust onder den blooten hemel te nemen; dan, zoo als voorheen met de hitte onder de hondſtar, te ſtrijden met de geeſels van den noordewind en beſtand te zijn voor de buijen van hagel en ijs. — Zij zullen vloeden en ſtroomen gewapend moeten doorzwemmen, grenzelooze vlakten doorkruiſen, bergen en dalen beklimmen en doorworſtelen, zoo moeijelijk als die der Alpen en Pyreneën.

Wanneer de overwinnaar geen tegenſtand meer ziet, en hij door geen ander volk opgehouden, zijne overwinningen tot in Perſiën *en* Scytiën *denkt te vervolgen, dan eindelijk zal de eerſte* ALEXANDER, *genoemd naar den Heiligen, de roem van uw nageſlacht en de erf-*

erfgenaam, zoowel van uwe deugdën als rijken, de olijftak aanbieden; aan Europa *de rust, aan de wereld troost verschaffen, en de door tijd en bloed op hare hengsels verroeste deuren van den tempel van* JANUS *sluiten. Met zijnen broeder* CONSTANTYN *vereenigd, zal hij de grenzen van het vaderlijk gebied uitzetten. Hij zal de verstoorde vijanden binnen hunne grenzen beperken en die van zijn eigen roem uitbreiden. Gekroond met lauwren, beladen met eeuwige eere, zal hij de blijde dagen van de gouden eeuw voor de volken terugbrengen.*

Dit schreef COOPMANS waarschijnlijk in den jare 1805; zeker liet hij het in den jare 1807 drukken.

Wij vonden dit *vaticinium*, deze *voorzegging*, zoo belangrijk, dat wij, toen Keizer ALEXANDER hier te lande verwacht werd, vermeenden een gedeelte van deze regels in een geacht dagblad te plaatsen, en dit heeft destijds behaagd (*).

Wenschelijk ware het dat de waardige zoon van den verdienstelijken dichter, de heer EDSARD WILLEM VAN COOPMANS, die met zoo veel lof zijnen loop in het staatkundige vak heeft begonnen, en thans secretaris is der legatie

(*) *Konst- en Letter-bode*, 1814 1 Julij N.° 26.

tie van *Denemarken* aan het hof van *Berlyn*, alles wat voor dit heldendicht is bewerkt, in het licht gaf. Deze afgebroken poging is zeker voor de geleerde wereld niet van minder belang dan die van den Franſchen dichter THOMAS, die eene *Petreäde* begon en niet ten einde bragt, en welk voortreffelijk dichtſtuk echter het licht ziet. Liet hij dan dit aangevangen werk vergezeld gaan van alle de deels zoo zeer verſpreide en losſe, deels onuitgegevene Latijnſche en Nederduitſche verzen van zijnen vader, hij ſtichte dezen eene eerezuil, en verpligtte het land zijner geboorte.

NA-

NALEZINGEN

EN

BIJVOEGSELS.

DEEL I. bl. 51.

Wij hebben het genoegen gehad, door de zorg van M.r G. K. VAN HOOGENDORP, en door de dienstvaardigheid en kunde van de heeren HARTINGH en VAN SUCHTELEN, officieren in Rusfifchen dienst, de vertaling te erlangen van den brief, op naam der beide Czaren IWAN en PETER, aan den burgemeester WITSEN afgezonden, zoo als dezelve door dezen verdienftelijken Nederlander in den eerften druk van zijn werk is medegedeeld. Dezelve komt ons zoo belangrijk voor, dat wij den inhoud als nog vermeenen te moeten mededeelen.

Dezelve luidt als volgt:

„ Wij, Doorluchtige en Grootmagtige Groo-
„ te Souvereinen IWAN ALEXOWITS en
„ PETER ALEXOWITS, door de genade
„ Gods, Czaren en Grootvorsten van Groot,
„ Klein en Wit *Rusland*, enz. (*).

„ Aan den edelen welgeboren heer NICO-
„ LAAS WITSEN, burger der ſtad *Amſter*
„ *dam*, onlangs ambasſadeur bij den Door-
„ luchtigſten Koning van *Groot Brittanjen*,
„ WILLIAM, en thans afgezonden namens
„ de ſtad *Amſterdam*, tot de vergadering
„ van de Hooge en Mogende Heeren Staten-
„ Generaal der *Vereenigde Nederlanden*, het
„ welgevallen en het gunstig woord van on-
„ ze Czaarſche Majesteit.

„ Er is aan ons, Groote Souvereinen,
„ aan onze Czaarſche Majesteit aangebragt,
„ door den reſident van meergemelde Hooge
„ en Mogende Heeren Staten van *Holland*
„ en der *Vereenigde Nederlanden*, thans zijn
„ verblijf houdende aan het hof van onze
„ Czaarſche Majesteit, JAN WILLEM *Baron*
„ VAN KELLER, aangaande den goeden wil
„ en

(*) Hier volgen alle de titels.

„ en het verlangen van U Edele voor het „ goede, vooral door de ontdekking, op „ welke wijze het gemakkelijk t de handel „ te drijven is, en de voordeelen van den „ handel op het beste en meeste te beko- „ men zullen zijn, zoo ten opzigte voor „ de ontvangst en het grootste voordeel „ van de kas, en het inkomen van onze „ Czaarsche Majesteit, als ten meesten voor- „ deele en profijt van de onderdanen on- „ zer rijken, bij den doortogt der koop- „ lieden door het groote rijk van *Rusland* „ en het gebied van onze Czaarsche Ma- „ jesteit, naar *Persiën*, en door *Siberiën* „ naar *China* of het rijk van *Cathai*, ge- „ vende bij dit alles verschillende midde- „ len op, met wijsheid uitgedacht en ver- „ eenigd voor den koophandel, en deszelfs „ voordeelen.

„ Alsmede hoe gij zamengesteld hebt en „ aan ons, Groote Souvereinen, aan onze „ Czaarsche Majesteit onder onzen Keizer- „ lijken naam hebt opgedragen eene land- „ kaart van *Siberiën* en het *Chineesche rijk*.

„ Wij, Groote Souvereinen en Czaarsche „ Majesteit, ontvangen met welgevallen en „ genoegen deze blijken van wijsheid en „ goeden wil van uwe edelheid, in de ont-

„ dekking van deze voordeelen, in het za-
„ menstellen van deze kaart, en voor de
„ wijsheid en zucht tot den dienst van ons
„ Groote Souvereinen, en onze Czaarsche
„ Majesteit. Wij groeten U vriendelijk,
„ wij loven U, en houden ons overtuigd,
„ dat gij op dezelfde manier in het vervolg
„ ons, Groote Souvereinen, onze Czaarsche
„ Majesteit zult willen dienen in de voor-
„ noemde gevallen, zoo wel als in andere
„ zaken van staat, en dat uwe edelheid het
„ zich ten pligt zal maken, in alles ons
„ voordeel te behartigen, waardoor gij ver-
„ meerderen zult onze genegenheid en de
„ dankelijke erkentenis van onze Czaarsche
„ Majesteit, welke gij zult vinden, dat bij
„ alle gelegenheid met goedwilligheid zal
„ worden getoond, zoo in het reeds gemeld
„ opzigt van de meergemelde zaak van den
„ koophandel, voor welke eene ukase zal
„ worden gegeven, en de toelating of per-
„ missie van onze Czaarsche Majesteit zal
„ worden uitgevaardigd."

„ Gegeven in het hof van onze rijken,
„ in onze residentie stad, in de groote stad
„ *Moscow*. In het jaar der schepping 7198
„ den vijftienden dag van de maand mei,
„ van onze regeering het achtste (1690)."

Wij

Wij geven dit ſtuk met te meer genoegen, om dat uit hetzelve ten duidelijkſte blijkt, dat WITSEN met de zamenſtelling van deze kaart, niet alleen het belang van wetenſchappelijke kennis beoogd heeft, maar ook om zijne ontdekkingen en de kaart dienstbaar te maken voor het belang des handels, zoo ten nutte van het Ruſſiſche rijk als van andere volken.

Tot bl. 146.

De heer JOHANNES THESINGH alhier vermeld, was een zeer aanzienlijk koopman te *Amſterdam*, behoorende tot de gemeente der Doopsgezinden. Zijn broeder EGBERT THESINGH had insgelijks een groot kantoor op *Rusland;* een andere broeder FREDERIK genaamd, woonde te *Wologda* en dreef aldaar handel, vooral in hennep.

Bij overlevering is in hun geſlacht bewaard gebleven, dat de eerſte, die waarſchijnlijk den Czaar te *Moscow* of *Archangel* had leeren kennen, denzelven in *Amſterdam* of te *Zaandam* had opgezocht en herkend voor dat dezelve bekend wilde zijn, en dat ſtil-

zwijgendheid toen als de voorwaarde van genegenheid gesteld werd; verders dat de Monarch gedurende zijn geheele verblijf in *Holland*, met bijzondere gemeenzaamheid aan dat huis had verkeerd, zoo zelfs, dat hij inkwam en wegging naar welgevallen, en altijd wenschte behandeld te worden, als of hij een huisgenoot ware.

Van deze bijzondere gemeenzaamheid bestonden voorheen schriftelijke bewijzen, zoo in eigenhandige brieven van den Vorst zelven, als door opgeteekende gesprekken; dan deze papieren zijn verloren geraakt.

Verder wordt er verzekerd, dat ook de gezanten zeer vele betrekkingen hadden gehad tot dit huis van negotie; dat hetzelve de bankier was van *Rusland*, alle uitgaven en inkoopen bezorgde, enz.

Dat deze heer JAN THESINGH bij den Czaar in bijzondere gunst stond, word buiten alle tegenspraak bewezen, door een alsnog bewaard gebleven gedenkstuk.

Het is eene ukase van den Czaar zelven en dit bevelschrift is met Keizerlijke pracht uitgevaardigd, als zijnde zeer kunstig geschreven, op een groot vel zeer fijn parkement, pralende met eenen bij uitstek keurig en scherp geteekenden rand, met sterke kleu-

kleuren en veel goud en zilver; boven aan is het groote rijkswapen, en in het hoofd en om den rand, nog vijf-en-twintig andere wapens der rijken en ſtaten van het Rusſiſche gebied. Dit overheerlijk ſtuk is gewikkeld in een lap rood Perſiaanſche zijde-damast, met een ſtuk goudlaken, en hieraan hangt aan gouden ſnoeren en kwasten, het groote rijkszegel, in eene fraai gegraveerde zilver-vergulde doos.

De ukaſe luidt, vertaald zijnde, als volgt:

„ Wij Doorluchtige en Grootmagtige Sou-
„ verein, PETER ALEXOWITS, door de
„ genade Gods, Czaar en Grootvorst van
„ Groot, Klein en Wit *Rusland*, enz. (*)
„ hebben vergund aan JAN HENDRIKS-
„ ZOON THESINGH, onderdaan van haar
„ Hoog Mogende de Staten-Generaal der
„ *Vereenigde Nederlanden*, en inwoner in
„ hunne onderworpene ſtad *Amſterdam*, op
„ zijn eerbiedig verzoek om dezen openen
„ brief.

„ Terwijl in 't vorig jaar 1698, wanneer
„ in gemelde ſtad *Amſterdam* onze groote
„ en gevolmagtige afgezanten aan haar Hoog
„ Mo-

(*) Hier volgen alle de titels.

„ Mogende de Staten-Generaal waren, als
„ de generaal, admiraal en gouverneur van
„ *Novogorod* FRANS JACOBOWITS LE
„ FORT, de generaal en krijgscommisſaris,
„ als ook gouverneur van *Siberiën*, FEODOR
„ ALEXOWITS GOLLOWIN, de geheime raad
„ en gouverneur van *Bolkho*, PROCOPIUS
„ BAGDANOWITS WOSCHNITSCHIN; heeft
„ hij onze Czaarſche Majesteit ootmoedig
„ verzocht, dat het onze Czaarſche Ma-
„ jesteit gunſtig behagen mogte, voor be-
„ wezene diensten aan bovengemelde Hooge
„ Gezantſchap, aan hem te vergunnen, om
„ in *Amſterdam* te mogen drukken, land-
„ en zee-kaarten, teekeningen, bladen, por-
„ traiten, mathematiſche, bouwkundige, ves-
„ tingbouwkundige en alle ſoorten van boe-
„ ken, in de Rusſiſche en Hollandſche taal,
„ als ook Rusſiſche en Hollandſche boeken,
„ waar uit onze onderdanen veel nut zouden
„ kunnen bekomen, om kunsten en weten-
„ ſchappen te leeren, en na het drukken
„ van bovengemelde kaarten en boeken, om
„ dezelve door gemelden JAN zijn comp-
„ toirbediende, of die door gemelden JAN,
„ uit *Holland* met die kaarten en boeken zal
„ worden gezonden, te mogen brengen in
„ onze zeeſtad *Archangel*, of in andere
„ plaat-

„ plaatsen van ons rijk, daar 't hem zou-
„ de goedvinden, om die te vernegotieren
„ in ons geheele Czaarsche rijk, mits de
„ regten betalende, volgens onze ukase, en
„ dat voor den tijd van vijftien agtereenvol-
„ gende jaren; verder niemand van geene
„ plaatsen in *Europa* te permitteeren, eenige
„ kaarten of boeken te mogen brengen, en
„ zoo die mogten aangebragt worden, de-
„ zelve als dan wegtenemen, en de daders
„ verders te straffen, volgens de ukasen of
„ wetten.

„ Zoo is het, dat onze Czaarsche Majes-
„ teit hem JAN THESINGH gunstig beveelt,
„ in gemelde plaats *Amsterdam* te drukken,
„ alle soorten van land- en zee-kaarten, van
„ *Europa*, *Azië*, *Afrika* en *Amerika*, aftee-
„ keningen van allerhande gedrukte bladen,
„ prenten van land- en zee-volk, mathema-
„ tische, bouwkundige, vestingbouwkundige
„ en andere nutte boeken in het Russisch
„ en Hollandsch te gelijk, als ook Holland-
„ sche en Russische op zich zelve, met be-
„ hoorlijke verklaringe; behalve kerkelijke
„ boeken in de Slavoonsche-Grieksche taal,
„ terwijl de kerkelijke boeken in de Sla-
„ voonsche-Grieksche taal, gedrukt worden
„ in onze Czaarsche Hoofdstad *Moscow*.

„ Dierhalve hebben wij Czaarſche Majes-
„ teit dezen onzen Czaarſchen vergunnings-
„ brief gegeven aan den inwoner van onze
„ ſtad *Moscow*, den Holſteyner, EVERHARD
„ YSBRANDS, zoo om in *Holland* te drukken
„ als in ons Czaarsch Moscovisch rijk in te
„ voeren, prenten, teekeningen en boeken,
„ als ook in onze *Siberiſche* en *Kathayſche*
„ rijken en verdere ſteden, landen en ri-
„ vieren van ons Czaarſche rijk, zoo in de
„ Rusſiſche als Hollandſche taal, en op die
„ in *Amſterdam*, door hem JAN THESINGH
„ gedrukte prenten, teekeningen en boeken
„ zoo groote als kleine zijn teeken en merk
„ op te zetten, om dezelve te kunnen on-
„ derſcheiden van andere, en dezelve door
„ hem JAN of zijne bedienden of wie hij
„ daar mede uit *Holland* mogte goedvinden,
„ te zenden vijftien achtereenvolgende jaren
„ na het tegenwoordige, zijnde van de ge-
„ boorte van onzen Zaligmaker, het zeven-
„ tienhonderſte jaar, en dat wel op zijne
„ eigene kosten, mits betalende in onze kas in
„ de ſtad *Archangel* van de verkoops waarde
„ vier deneſek van de roebel of twee van het
„ honderd, zullende in andere plaatſen, bui-
„ ten de gemelde, van de prenten en boe-
„ ken geene regten of tollen betaald worden,
„ mo-

„ mogende dezelve naar *Moscow* en eenige „ andere plaatsen van ons rijk zonder ver- „ hindering afgeladen worden, doch bij ari- „ vement te *Moscow* moeten dezelve aldaar „ in onzen tol verklaard worden.

„ Wij vertrouwen, dat terwijl hij JAN „ THESINGH onze gunst en genegenheid „ geniet, in het vergunnen van het drukken „ en invoeren van gemelde prenten en boe- „ ken, dat hij zijne gedienstigheid en gewil- „ ligheid zal toonen, met hetzelve werkstel- „ lig te maken, tot roem en vergrooting „ van onzen naam in geheel *Rusland*, en „ onder de Europische Mogendheden, als- „ mede tot nut en voordeel van een ieder; „ zullende niemand, uit wat Christen mogend- „ heid ook, hoegenaamd niet vergund zijn, „ in ons rijk te brengen eenige kaarten van „ *Europa*, *Azië*, *Afrika* en *Amerika*, tee- „ keningen, prenten of eenige nutte boeken, „ op zware straffen volgens onze ukasen.

„ En bij aldien iemand buiten onze ken- „ nisse, of die van gemelden JAN THESINGH „ zonder zijne teekening of merk eenige „ kaarten teekening en boeken, om te ver- „ koopen in onze stad *Archangel* of elders, „ van wat rijk het ook wezen mogt, in- „ brengt, zullen alle weggenomen worden,

„ zon-

„ zonder iets daar voor te betalen, ofte „ wedertegeven, en daarenboven in onze „ ſchat te betalen eene boete van duizend „ rijksdaalders voor iedere partij, die aange- „ bragt werd, waarvan voor ons twee derde „ zal gehouden en de overige een derde aan „ gemelden JAN THESINGH betaald worden. „ Zijnde deze genadige Czaarſche vergun- „ ningsbrief gegeven in onze Czaarſche „ Hoofdſtad *Moscow*, in den jare na de ge- „ boorte van onzen Zaligmaker JESUS CHRIS- „ TUS zeventien honderd, den zesden fe- „ bruarij en van onze regering het achttiende.

„ Zijne Czaarſche Majesteits Can- „ ſelarij-Raad van Buitenland- „ ſche Zaken:

(get.) BORIS MACHAILOF.

Ongelukkig is het, dat van deze vergunningsbrief weinige gevolgen zijn gekomen, welke niet alleen zeer voordeelig zouden hebben kunnen worden, voor het gemelde handelhuis, maar ook ter vermeerdering van de betrekkingen tusſchen *Rusland* en *Holland*; terwijl tevens hierdoor aan de Vaderlandſche geleerden eene aangename gelegenheid ver-

verschaft zonde geweest zijn, om met hunne kunde nut te doen. JAN THESINGH stierf in den jare 1701, en het schijnt, dat de voortduring der toegestane voordeelen niet aan de opvolgers in zijn kantoor werd toegekend, maar dat men den vergunningsbrief, als personeel gegeven, geëindigd heeft beschouwd met deszelfs overlijden. FREDRIK THESINGH stierf te *Wologda* in den jare 1704.

Deze berigten zijn aan ons met heuschheid verstrekt door den heer M.r HENDRIK THESINGH in *den Haag*, bij wien de originele ukase met zorg bewaard wordt. Dezelve is ook eigenaar van een exemplaar der fabelen van ESOPUS en PHÆDRUS, met eene Russische overzetting en fraaije prentverbeeldingen; op welks achterste blad het teeken van den afzender geplaatst is van de volgende gedaante:

Tot bl. 147.

Wij hebben aldaar gezegd, dat de bron, waaruit het verhaal: *dat Czaar* PETER *de voldoening van zijnen leerlust niet in* Holland

land *konde erlangen*, was geput, door ons niet gevonden was; naderhand zijn wij hier in geslaagd, en nu vermeenen wij, dat de pligt tot waarheid van ons vordert, deze ontdekkingen onbewimpeld mede te deelen.

De heer VAN WOENSEL, oud schout-bijnacht, heeft aan ons uit zijne verzameling van boeken tot de Russische geschiedenis betrekkelijk, met heuschheid verstrekt, den uiterst zeldzamen druk van het *zee-reglement*, het welk van wege den Czaar in den jare 1720 in het Russisch en Hollandsch is uitgegeven, en waarvan op bl. 92 van dit deel melding is gemaakt.

De voorrede met ijver naslaande vonden wij daarin, niet zonder verwondering het het volgende berigt:

Na het melden van den gelukkigen uitslag der tweede belegering van *Azof*, door den aanbouw van schepen, vervolgt de steller:

„ Eyndelyk heeft syn Majestyt ook goed „ gevonden, dese bauwkonst onder 't volk „ en onderdaanen gemeen te maken, en te „ doen leeren, zoo heeft hij veele Edelluy- „ den, naar *Holland* en andere rijken ver- „ sonden, om d' Architectur en scheeps- „ bauwkonst te leeren."

„ Wat

„ Wat het aller wonderlijkfte waar, men „ foude gedagt hebben, dat dezen Monarch „ (fig gefchaamt foude hebben,) om met „ fyne onderdaanen, in de bauwkonst t'oef- „ fenen, maar heeft bovendien, nog eene „ reyfe naar *Holland* aangenoomen, en tot „ *Amfterdam* op d' Oostindifche timmerwerff „ met desfelfs volentiers, om de fcheeps Ar- „ chitectur te leeren, en in 't kort foodanig „ bewat (en daar in gecontinueerd,) dat wat „ een braafven en ervaarnen timmerman be- „ hoort te weeten, geleert heeft; naderhand „ verfogte fyn Majestyt den Baas van de „ werff JEAN POOL, dat hy hem dog in de „ proportie van de fcheepsbauw wilden in- „ formeeren, 't welk in tyd van vier dagen „ gefchiede, dewyl d'Hollanders d' volkoment- „ heid van de bauwkonst op de Geometrife „ wyfe niet hebben, maar wel eenige princi- „ pien of beginfelen, dat met langduurige „ practyk en moeyten moet werden onder- „ vonden, het welke den voornoemden Baas „ ook confirmeerde, feggende, dat alles door „ de Tykening niet konde onderrigt wer- „ den, dat fyn Majestyt feer verdroot, dat „ foo een verre reys (en foo veel moeyten „ aangewend om het regte fondament t'ver- „ krygen) gedaan hadde t'vergeefs; naar eeni-

„ eenige dagen quam ſyn Majestyt op een „ buyten plaats by een koopman JEAN THE- „ SINGH, en de tyd pasſeerde, om redenen „ als boven verhaald, ſoo wierd door ie- „ mand die in deſe companie ſat, gevraagd, „ waarom ſyn Majestyt ſoo bedroefd waar? „ ſoo heeft hy 't ronduyt verklaard, dat het „ om die reedenen waar; een Engelsman „ mede in deſe companie zynde, ſeyde, dat „ by hun in *Engeland*, d'Architectur der „ ſcheepsbauwkunde volkomen was, en dat „ deſe in korten begreepen konde werden; „ deze woorden hebben ſyn Majestyt we- „ derom verheugd, en duurden niet lange of „ nam ſyn reys naar *London* aan, alwaar in „ tyd van vier maanden d'volkomene bauw- „ konst en ervaarenheid daarin geleerd heeft, „ en bragt na *Rusland* mede twee ſcheeps- „ bauw-meesters JOHN DANE en JOSEPH „ NAY."

Wij zien alzoo hier uit, dat de latere ſchrijvers het gemelde verhaal ter goeder trouwe hebben overgenomen, doch vergelijken wij het gegevene met het geen de vroegere zoo als MARTINI en HOLBERG hier van gemeld hebben, dan is het blijkbaar dat zij het overgenomene vrij wat hebben opgeſierd, en het geen hier van de theorie al-

alleen gezegd wordt, hebben uitgebreid en ook tot de practijk betrekkelijk gemaakt.

Wij zijn na de lezing en overweging van deze voorrede, in niets van onze begrippen, in het eerste deel medegedeeld, terug gekomen. Wij zullen hierom het wilde en bonte, hetwelk in de zamenstelling van deze voorrede doorstraalt, niet behoeven tot ons voordeel in te roepen, en bepalen ons alleenlijk tot het aangehaalde gedeelte.

Het spreekt zich zelven reeds tegen; in den eenen adem wordt er gezegd: *dat de Czaar in het kort alles had bevat en geleerd, wat een braaf en ervaren timmerman dient te weten*; in eenen anderen: *dat het hem zeer verdroot, dat hij eene zoo verre reis had gedaan, en zoo vele moeit caangewend geheel vergeefs, om dat hij in Holland niet konde onderrigt worden.* Werd nu eens deze laatste verzekering aangenomen, als of zij omtrent de theorie waar konde zijn, hoezeer worden deze *woorden* alsdan door dadelijke bewijzen tegengesproken. Wij willen toegeven, dat de baas POOL min ervaren was in de theorie dan in de practijk, doch hadden WITSEN, HUDDE, DIRK REMBRANDSZOON, CORNELIS VAN YK en andere de wiskunde niet ten grondslage gelegd

van hunne werken voor den ſcheepsbouw? Waar *daden* ſpreken, zal men niet over *woorden* behoeven te twisten.

De vraag: welk volk om den jare 1697, de meeste vorderingen gemaakt had in de toepasſing der wiskunde op den ſcheepsbouw, de Engelſchen of de Hollanders? zoude hierbij misſchien in aanmerking kunnen komen, doch dezelve ligt buiten ons beſtek. Aan den roem van onze Nederlandſche letterkunde is in dezen ten volle regt gedaan door een vreemd en onpartijdig ſchrijver, door JOHAN HEINRICH RÖDING, en wel in het gene zijn: *Algemeines Wörterbuch der Marine* vooraf gaat. Uit *het algemeen overzigt der letterkundige geſchiedenis van alles, wat voor den ſcheepsbouw en de zeevaart geſchreven is*, kan men opmaken, hoe vroeg en hoe geſtadig er Nederlanders werkzaam zijn geweest, ter bevordering van eene wetenſchap, bij welke zij zulk een dadelijk belang hadden. Hoezeer wij aan de Engelſchen geenszins eene bijzondere hechtheid van oordeel en geſchiktheid voor wiskundige vorderingen willen betwisten, durven wij het ſtaande houden, dat de Nederlanders destijds voor geen ander volk behoefden onder te doen, en hierom vastſtellen,

dat,

dat, heeft de te leurftelling van den Czaar omtrent het theoretifche gedeelte bij den baas POOL plaats gevonden, zulks had kunnen verholpen zijn geweest, indien hij zich met zijne vragen vervoegd had bij WITSEN en zijne andere vrienden.

Voor het overige is aan ons de *voorrede* en ook het *zee-reglement* als zeer opmerkelijk voorgekomen, ten opzigte der betrekkingen met *Holland.* De eerfte bevat verfcheidene elders niet voorhanden zijnde daadzaken, vooral ook omtrent de poging tot den fcheepsbouw aan de *Caspifche-zee*, door Czaar ALEXIS ondernomen. Wij zagen hieruit, dat CARSTEN BRANDT niet de eenigfte der aangenomene Hollanders was, die van *Astracan* naar *Moscow* terug kwam; er was nog een meester (chirurgijn) JAN TERMOND, die zich naderhand bij den doctor SIEGMOND SOMMER in dienst begaf. Verders bevat dezelve alles wat wij omtrent het eerfte varen van PETER met CARSTEN BRANDT op de *Jaufa* en andere wateren, uit VON HALEM, en anderen hebben overgenomen. De voorrede is aan *den weetgierigen en beminden lezer* gerigt; en daar het meer een historisch verhaal van

het bedrijf van een derden geeft, draagt het geenszins den vorm van een Staatstuk.

Het manifest of de ukaze, waarbij het *zee-reglement* wordt ingevoerd, is van den volgenden inhoud:

„ Wij PETRUS d'eerste, bij der gratie „ Gods, Czaar en Selfshouder van 't geheele „ *Rusland*, &c. &c. &c.

„ Dewijl de wetten dienende ten oorlog, „ van de land-militie verricht en opgesteld „ sijn, soo beginnen wij nu met Godes „ hulpe aan de zeeregten, behelsende de „ saaken, voordesen reets onderhanden ge- „ weest, te weeten in tijden van des zali- „ gen hoog-losslicker memorie onser gena- „ digen heer Vader, om op de *Caspische-* „ *zee* te navigeeren en scheepsvaart t' heb- „ ben, waarom en uijt wat reeden sulks „ sijn voortgang niet gehad heeft (en op „ ons dese last, door den Almogenden uijt- „ gestelt) dat laaten wij aan zijne plaats, „ en dewijl dese saak seer noodig en het „ rijk voordeelig is, (volgens het spreek- „ woord, dat een Potentaat, die alleenig de „ land-militie heeft, maar eene hand, dog „ die een vloot daarbij heeft met twee

„ han-

„ handen gerekend werd,) dierhalven heb-
„ ben wij defe zeeregten opgeftelt, op dat
„ een ieder fijn plicht weet na te komen,
„ en fich niet kan excufeeren, daar van
„ geen kennis gehad t' hebben, waarom uijt
„ vijf verfchijdene zee-reglementen, dit
„ bij malkander gedragen, en boven dien
„ nog een tamelijk gedeelte (dat noodig
„ geagt) daar bij gevoegd het geene door
„ onfe eijgene arbeijt en moeijten daarbij
„ opgeftelt hebben, *St. Pietersburg* den 13
„ Januarij 1720."

Het *zee-reglement* is zeer opmerkelijk voor den Nederlander. Vergeleken zijnde met den artikelbrief en andere ftukken en reglementen in de *zee-politiek van* TJASSENS bewaard, dan blijkt het, dat het bijna geheel overgenomen is uit het Hollandsch, en dat zeer vele, geheel Hollandfche, ufances hierbij in practijk zijn gebragt, ook omtrent de namen, enz. Het klinkt b. v. vreemd, dat men van *Dominés* leest op de Rusfifche fchepen; het formulier van den eed voor de zee-officieren en de plegtigheid bij het afleggen, is ook bijna geheel op de Hollandfche wijze; verders zijn er zeer opmerkelijke punten in omtrent de taal, enz.

Tot bl. 157, (achter de noot.)

Dit watervermaak en ſpiegelgevecht moet als toen een bijzonder gerucht gemaakt en veel belangſtelling gewekt hebben. Behalve de vermelde prent van LUYKEN, beſtaat er eene andere, waar op het voornaamſte deel van het ſpiegelgevecht, onder veel rook en vuur, is afgebeeld, en waaronder een breed verhaal gevonden wordt, van alle de plegtigheden, die bij het onthaal der gezanten hebben plaats gehad.

Verder beſtaan er verſcheidene ſchilderijen van STORK, welke gedeelten van deze luiſterrijke vertooning voorſtellen. Men vindt aldaar zeer naauwkeurige afbeeldingen van een klein ſpiegel- en een tent-jagt, reeds voorzien met de wapens van den Czaar, gelijk ook van den boeijer, waarin Rusſiſche heeren in rijke kleeding. De groote jagten pronkten met Rusſiſche vlaggen.

Uit deze ſchilderijen hebben wij verders kunnen opmaken, dat er een Oost-Indisch ſchip gebouwd is, genaamd: PETRUS en PAULUS, waar aan vele ſieraden waren tot den Czaar en *Rusland* betrekkelijk, en dat aan boord van hetzelve, waarſchijnlijk in den Jare 1698, een luisterrijk onthaal door de be-

bewindhebberen is gegeven aan den Czaar en zijne gezanten; bij welke gelegenheid er op nieuw zeer vele jagten op het *Y* waren.

Aangaande twee van deze ſchilderſtukken zijn meerdere berigten medegedeeld, in het weekblad: *de algemeene Kunst- en Letterbode*, 1814 n.° 28. of II. n.° 43.

Tot bl. 183.

Het bleek ons voldoende, dat de Czaar zeer ijverige pogingen heeft aangewend, om M.r CORNELIS VAN BYNKERSHOEK overtehalen tot zijnen dienst, en dat deze geleerde Nederlander aan dit aanzoek zoude hebben toegegeven, indien het verſchil van taal geene belemmering had opgeleverd. Wij brengen dit aanzoek liever tot de eerſte dan tot de tweede reis, om dat BYNKERSHOEK ten tijde van deze laatſte, als zijnde in den jare 1702 lid van den hoogen raad geworden, ten opzigte van zijn fortuin geheel in *den Haag* gevestigd was. Bij de eerſte reis was hij nog practiſerend advocaat en destijds zeer beroemd als ſatijriek ſchrijver, vooral door zijne te weinig gekende: *nieuwe opregte Haagſche Mercuur.*

Tot bl. 185.

Wij hadden op het geleide van den heer MEERMAN, dezen uitſtap naar *Leyden* en het bezoek bij BOERHAVE in het verhaal der eerſte reize gebragt, dan deze geleerde heeft ons van zijne dwaling in dezen onderrigt. Daar BOERHAVE niet voor den jare 1701 tot lector en in 1709 tot profeſſor te *Leyden* is beroepen, is het buiten bedenking, dat dit geval bij de tweede reis heeft plaats gevonden.

Tot DEEL II. bl. 21.

De Czaar ſtelde zeer veel belang in den omgang met ABRAHAM KINTSIUS, reeds als koopman te *Archangel* en *Moscow* vermeld. Dezelve hield ook een huis van negotie te *Amſterdam*. Bij de eerſte reis was de Czaar eenige malen aldaar vergast; bij de tweede verkeerde hij aan het huis

van

van denzelven zeer gemeenzaam. Eens beving hem de lust om zich in eene boot door de voornaamste grachten van *Amsterdam* te doen roeijen, na met KINTSIUS van kleederen gewisseld te hebben; toen vermaakte zich de Czaar door telkens, wanneer hij een grooten zamenloop van volk zag, een handvol gelds onder de menigte te werpen, en het gegrabbel en de gevechten hier uit voortspruitende te zien (*).

Tot bl. 56.

Onder de *omstandigheden*, welke de pogingen om het traktaat van handel met den Keizer te sluiten, hebben doen mislukken, vermeenen wij het volgende nog te mogen opgeven.

Van

(*) Berigten van des mans achterkleindochters, mejufvrouwen GEERTRUID en MARIA DE BANK, gehuwd aan de heeren J. BANTJES en PH. VERMAAT, die als nog verscheidene stukken bewaren tot den Czaar en KINTSIUS betrekkelijk, waaronder uitmunten twee passen of vrijbrieven door het geheele rijk, met groote zegels.

Van wege den Czaar was een merkwaardig voorſtel aan de Oost-Indiſche maatſchappij gedaan; te weten: of de bewindhebbers het niet geraden zouden vinden, in het toekomende den weg naar de *Oost-Indiën* door de *Ys-zee* te doen nemen, welke men nu als zeer gemakkelijk voorſtelde. In zulk een geval zoude deze vaart hen niet alleen toegeſtaan worden, maar men zoude ook zorg dragen dat de Rusſen te *Archangel* en vooral in de ſtraat *Waygats*, zoodanige toebereidſels maakten, dat de Hollandſche ſchepen aldaar alle gemak en hulp zouden vinden, waar voor de maatſchappij eens vooral eene zekere *ſomme gelds* betalen zoude, die men voorgaf niet kwalijk beſteed te zullen wezen, naardien de weg naar *Oost-Indiën* door gemelde *Ys-zee*, ongelijk korter zoude vallen dan de gewone vaart om *Afrika.*

De bewindhebbers waren echter van andere gedachten. Zij konden niet begrijpen, dat, indien de vaart door de *Ys-zee* zoo gemakkelijk was als er gezegd werd, de Rusſen zich zelven daarvan dan niet zouden bedienen; zulks deed hen vermoeden, dat het oogmerk was, om dien weg ten koste en ſchade van anderen te doen zoeken, om

er

er naderhand zelf gebruik van te maken. Men zag er nog te minder reden toe, dewijl de Oost-Indische maatschappij de uiterste hoek van *Afrika* met eigene troepen bezet hebbende, hier eene bekwame pleisterplaats bezat, en men te allen tijde zwarigheid zoude moeten maken, in een aangeboden winter-kwartier in *Waygats* of te *Archangel*, alwaar men over den gouverneur niets te zeggen zoude hebben.

Om dit een en ander werd het voorstel met beleefde woorden afgewezen (*).

Tot bl. 49, (bij den laatsten noot.)

Na deze schilderij van den ridder DE MOOR is de fraaije prent door HOUBRAKEN vervaardigd, welke als een der beste portraiten van den Czaar wordt geoordeeld; dezelve is geplaatst in het werk van P. DE CLERCQ, *Geschiedenis der Nederlanden*, 97.

NA-

(*) P. DE CLERCQ, *Geschiedenis der Nederlanden*, 57.

NAREDE.

De zeldzame goedkeuring, waarmede het eerste deel van dit werk door onze landgenooten is ontvangen, als zijnde de geheele druk uitverkocht, voor dat er eenige recensie was verschenen, vordert onzen dank.

Wij willen gaarne geloven, dat het zoo gelukkig als vereerend toeval, waar door wij een exemplaar van hetzelve aan Zijne Majesteit den Keizer van Rusland *te* Zaandam *in het huisje van Czaar* PETER, *en alzoo* op den heiligen grond *hebben kunnen aanbieden, alsmede dat aller oogen thans gevestigd zijn, op de geschiedenis van dat rijk, waar uit de verlossing van* Europa *is opgedaagd, zeer veel tot deze belangstelling heeft bijgedragen, dan met dit alles geven deze gunstige verkoop, het vragen om zoo vele exemplaren boven dien, dat eene tweede druk met gerustheid konde ondernomen worden, en eindelijk de zekerheid, dat er reeds aan eene overzetting in de Engelsche, Hoogduitsche en Fransche, misschien ook in de Russi-*

si-

ſiſche talen gedacht, zoo al niet gewerkt wordt eene ſtreelende voldoening.

Bij onze dankbetuiging voegen wij het berigt, dat wij met het opleggen van den tweeden druk nog eenigen tijd zullen wachten, om te zien of er misſchien, gelijk wij met de uitgave van het eerſte deel hebben ondervonden, belangrijke ſtukken uit het duister voor den dag komen, en wij door naſporingen in Rusland *nieuwe bijdragen en verbeteringen kunnen erlangen.*

Omtrent de prenten zij nog alleen gezegd, dat de uitvoering van de gegevene bij het eerſte deel: PETER op de werf van de Oost-Indiſche Maatſchappij, *zoo algemeen behaagd hebbende, wij ons opgewekt hebben gezien, om eene wedergade hier van te geven; en dan konden wij voorzeker geen waardiger punt kiezen, dan dat, waarin* PETER *wordt afgebeeld:* in het kabinet van WITSEN. *Naar ons inzien zoude deze prent bij het binden gevoegelijk in het eerſte deel tegen over* bl. 134. *kunnen worden geplaatst.*

Bij de uitgave van ons werk getiteld: ALEXANDER, Keizer van Rusland in Holland en te Zaandam in 1814, *zal de wedergade van de andere prent;* het huisje

van

van Czaar PETER van binnen *verbeeldende, met den gedenksteen, door deszelfs waardigen kleinzoon aldaar geplaatst, verschijnen. Door het laatste heeft deze prent onzes inziens meer betrekking tot de reis van Keizer* ALEXANDER *dan tot dit werk. Voor hun echter, die hetzelve niet koopen en deze prent ook in dit boek willen plaatsen, zal dezelve afzonderlijk te bekomen zijn.*

Door de heusche deelneming in- en goedkeuring van deze pogingen onder onze landgenooten zien wij ons, daar alle krachten herleven bij het terug bekomen van het Vaderland, ten sterkste genoopt, om, zoo veel beroep en gezondheid maar eenigzins toelaten, alle vermogens voor den letterkundigen roem van hetzelve aan te wenden.

KOR-

KORTE INHOUD

EN

BLADWIJZER.

EERSTE HOOFDSTUK.

OORSPRONG, BEGIN EN ONTWIKKELING DER BELANGSTELLING VAN PETER IN HOLLAND.

Eer-

TWEEDE HO

DE EERSTE REIS V
NAAR HO

X   PE-

DER-

DERDE HOOFDSTUK.

GEVOLGEN VAN- EN HANDELINGEN NA DE EERSTE REIS.

TWEEDE DEEL.

VIERDE HOOFDSTUK.

TWEEDE REIS VAN DEN CZAAR NAAR HOLLAND.

Uit-

VIJFDE HOOFDSTUK.

HANDELINGEN NA- EN GEVOLGEN VAN DE TWEEDE REIS.

BIJLAGEN EN BEWIJZEN.

XI.

XIX.

PETER DE GROOTE,

KEIZER VAN RUSLAND,

IN

HOLLAND EN TE ZAANDAM,

in 1697 en 1717,

DOOR

Mr. JACOBUS SCHELTEMA,

Lid van het Instituut en de Maatschappijen
van wetenschap te Haarlem enz.

EERSTE DEEL.

MET PLATEN.

I. D. bl. 166.

Te AMSTERDAM, bij
HENDRIK GARTMAN.
MDCCCXIV.

